การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

สารนิพนธ์
ของ
สัญญา จงจิตร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา
พฤษภาคม 2556

การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

สารนิพนธ์
ของ
สัญญา จงจิตร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา
พฤษภาคม 2556
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

บทคัดย่อ

ของ

สัญญา จงจิตร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา

พฤษภาคม 2556

สัญญา จงจิตร. (2556). *การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์: อาจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ.

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจ และพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลตามระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดทางเทคโนโลยีการศึกษาแบบเน้นวิธีการ (System Approach) เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 2 กลุ่ม ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการสโนบอล (Snowball) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาพื้นที่วิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากการลงศึกษาพื้นที่และเก็บข้อมูล พบว่า การเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นการเรียนรู้แบบดั้งเดิม คือ เรียนรู้จากผู้ปกครองหรือครู โดยการฟังบรรยายสาธิตและฝึกปฏิบัติ เนื้อหาแยกเฉพาะเรื่อง มีการบูรณาการกับความรู้อื่นน้อย ความสำเร็จในการเรียนรู้วัดจากการร่วมทำกิจกรรมและชิ้นงานที่ทำได้ ข้อจำกัดของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน คือ ขาดการจดบันทึกความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร ขาดสื่อประกอบการเรียนรู้ที่น่าสนใจเพิ่มเติม รวมทั้งขาดพื้นที่ให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในขณะที่ชุมชนตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องการให้มีการสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป และภาคภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน

หลังจากนั้น นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างเป็นต้นแบบกระบวนการเรียนรู้ ตามแนวคิดการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ Generic ID Model จึงเกิดเป็นต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ แบ่งปันและบูรณาการ (แอลไซส์ โมเดล : LCISE Learning model) พร้อมทั้งคู่มือการเรียนรู้สำหรับครู และเอกสารประกอบการเรียนรู้สำหรับนักเรียน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การเรียนรู้ดูฝึกฝน (Learning) กิจกรรมระดมความคิดสร้างสรรค์ (Creative activity) ผสานความคิดร่วมกัน (Integration) แบ่งปันความรู้สู่ชุมชน (Sharing) และประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation)

ผลการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองนำร่อง พบว่า กระบวนการดังกล่าว สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียนได้อย่างแท้จริง มีความยืดหยุ่นสามารถประยุกต์ใช้ได้ให้เหมาะกับความรู้อื่นๆได้ ผู้เรียนได้การเรียนรู้อย่างบูรณาการโดยมีภูมิปัญญาเป็นแกนกลางผ่านกิจกรรมกลุ่ม การระดมความคิด พัฒนาทักษะการสื่อสารและถ่ายทอดความคิดเห็นเพื่อแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน และมีการจัดเก็บภูมิปัญญาอย่างลายลักษณ์อักษร

เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของคนรุ่นต่อไปได้ผู้เรียนมีความสุขและสนุกสนานกับการทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อน และผู้ใหญ่ ลดช่องว่างระหว่างวัย และเกิดความเข้าใจอันดีต่อกันของคนในชุมชน

ทั้งนี้ ความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการแอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันของชุมชน สถานศึกษา และการวางแผนที่ดี ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียน และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างแท้จริง

THE STUDY AND DEVELOPMENT OFLEARNING MANAGEMENT FOR LOCAL WISDOM PRESERVATION: CASE STUDY OF BAANMABLOACHAOWN VILLAGE RAYONG PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

SANYA CHONG CHIT

Presented in partial fulfillment of the requirement

For the Master of Education degree in Educational Technology

At Srinakharinwirot University

May 2013

Sanya Chongchit. (2013). *The study and development of learning management for local wisdom preservation : case study of Baanmabloachaown village Rayong province*. Master;s project, M.Ed. (Educational Technology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor: Dr.Khwanying Sriprasertphab

The objective of this research is study and understand the learning process and to develop the learning process for local knowledge conservation about Thai handicraft “basket weaving” of Baanmabloachaown village, Kleang district, Rayong province. By using qualitative research data collection regulations and development learning process according to the educational technology concept and system approach that collected data from the 2 groups of key informant who were recruited by the Snow Ball technique. Tools used in the research are Community study, in-depth interviews, participated observation, and the study of relevant documents. After data analysis process found that local knowledge learning process is traditional learning style that learns from parents by lectures, demonstration and practical exercises. The knowledge is separated thematic contents and integrated with other knowledge less. Success in learning activities could be evaluated with participation and work done. The local knowledge is lack of writing record. And lack of space for reflecting and sharing student’s ideas about wisdom conservation to community. While the community aware of the important of local knowledge. They respect and want to have a successor to continue and proud to have served knowledge to children and youth.

Therefore, when the researcher analysis and synthesis the data and create learning process under the Generic ID Model learning design concept (Seele,1990). It became local knowledge learning process named LCISE Learning model. This process concludes 5 steps that is

1. Learning by doing with wisdom teacher (**L**-Learning)
2. Creative activity that can pull student’s idea and imagination about local knowledge conservation such as brain stroming (**C**-Creative)
3. To Learn together with multiple knowledge and team working (**I**-Integration)

4. To reflect a conservation idea to friends and community and learn together (**S**-Sharing)
5. Assessment of local knowledge learning process (**E**-Evalution)

The results of the pilot study showed that the developed learning process can make the participation in learning between the community and the school truly. Flexibility can be applied to match the other knowledge. The learners learn multiple knowledge that integrated with the core knowledge through group activities and brainstorming. Develop communication skills and convey ideas to share an experience together. And collected wisdom and writing as a source of learning for the next generation. The students are happy and fun to do activities with adults that make better understanding of the people in the community.

The success of the learning process, LCISE Learning model depends on the collaboration of community education and planning. The benefits to the students. Conservation and local knowledge to continue to be truly

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ของ สัญญา จงจิตร ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....

(อาจารย์ ดร. ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....

(อาจารย์ ดร. รัฐพล ประดับเวทย์)

คณะกรรมสอบ

..... ประธาน

(อาจารย์ ดร. รัฐพล ประดับเวทย์)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(อาจารย์ ดร. ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อลิศรา เจริญวานิช)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะศึกษาศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ)

วันที่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2556

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ความกรุณาของอาจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ ที่สนับสนุนให้คำแนะนำและกำลังใจเสมอมา ทำให้ข้าพเจ้าก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ จนประสบความสำเร็จในการศึกษา ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมีคุณค่าต่อข้าพเจ้าอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.รัฐพล ประดับเวทย์ และอาจารย์ ผศ.อลิศรา เจริญวานิช ในความกรุณาสละเวลาเพื่อเป็นกรรมการสอบ ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ และอาจารย์ ผศ.ดร.ฤทธิชัย อ่อนมิ่ง ที่คำชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาของข้าพเจ้าในอนาคต

ความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการได้รับกำลังในจากหลวงปู่ พระเทพรัตนโมลี เจ้าอาวาสวัดอนงคาราม และหลวงพ่อพระมหาบัว ปิยวณฺโณ ที่กรุณาให้ที่พักและอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ครองตนอยู่ในความดีงาม มีความรับผิดชอบและอดทน ไม่ย่อท้อจนมีวันนี้ รวมถึงอาจารย์สมบัติ คุ้นประเสริฐ และอาจารย์จุฬีนารถ เปรุนาวินที่มอบกำลังใจให้ศิษย์เช่นกัน

ขอขอบคุณคุณครูที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ศิษย์คนนี้ตลอดมานับตั้งแต่เยาว์วัยจวบจนปัจจุบัน ทั้งคุณครูโรงเรียนชุมชนบึงบา โรงเรียนหนองเสือวิทยาคม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และอาจารย์ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ข้าพเจ้าระลึกถึงพระคุณของคุณครูเสมอไม่เคยลืมและตระหนักเสมอว่ามีวันนี้ได้เพราะคุณครูทุกท่าน

ส่วนหนึ่งในโอกาสที่ดีในชีวิต ข้าพเจ้าขอกราบขอบคุณสมาคมศิษย์เก่านักเรียนทุนเสริมสมอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่มอบทุนการศึกษา มอบโอกาสให้ข้าพเจ้าได้พัฒนาตนเอง ซึ่งข้าพเจ้าจะนำความรู้ได้รับไปสร้างประโยชน์ต่อสังคม สมเจตนาของผู้กองตั้งกองทุน พ่อใหญ่วิจิตร ศรีสะอ้าน ต่อไป

และที่มิอาจลืมได้คือ ขอขอบคุณคุณครูมนตรี ยิ้มเยื้อน คุณครูสุทธิ มีลาภ พี่ป้าน้าอาชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ที่ช่วยเหลือให้การวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จ และต้อนรับข้าพเจ้าด้วยความอบอุ่น รับข้าพเจ้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งข้าพเจ้าประทับใจและมีความสุขยิ่ง

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณกำลังใจจากพี่น้องกัลยาณมิตรทุกท่าน ที่คอยกระตุ้น เป็นกำลังใจเสมอทั้งจากพี่ๆ สำนักสื่อและเทคโนโลยีการศึกษา พี่จากกรมควบคุมมลพิษ เพื่อนๆทุกคน และนางสาววรัญญา วรรณกุล ที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่งให้ข้าพเจ้าเสมอมา

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อสายัญ คุณแม่ลมูล จงจิตร พี่น้องตระกูลและจงจิตรทุกคน ที่ให้กำลังใจและเป็นแรงผลักดันให้ข้าพเจ้าประสบความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ คุณความดีที่เกิดขึ้นจากการวิจัยข้าพเจ้าของอุทิศให้คุณแม่ลมูล และพี่สายสมร จงจิตร ผู้เป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้า

สัญญา จงจิตร

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	
	ภูมิหลัง	1
	วัตถุประสงค์การวิจัย	4
	ความสำคัญของการวิจัย	4
	ขอบเขตของการวิจัย	5
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	6
	กรอบแนวคิดการวิจัย	6
	นิยามศัพท์	7
2	**เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทางการศึกษา	9
	มโนทัศน์เกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการศึกษา	9
	สื่อการเรียนการสอน	10
	การจำแนกสื่อการเรียนการสอน	11
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้	12
	ความหมายของการเรียนรู้	12
	หลักการเรียนรู้	12
	การพัฒนาการจัดการเรียนรู้	14
	ขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้	15
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ	17
	การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ	18
	คำถามในการวิจัย	18
	จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์การวิจัยเชิงคุณภาพ	20
	แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย	19
	วิธีการวิจัย	20
	ความถูกต้อง ตรงประเด็นและความน่าเชื่อถือ	26
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	28
	ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	28
	ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น	29

สารบัญ

บทที่

2 (ต่อ)

ปัญหาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทย 29
แนวทางการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 32
ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน 39
ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน 40
ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน 43

3 วิธีดำเนินการวิจัย

ปรากฏการณ์ของการศึกษา 45
กรอบแนวคิดในการวิจัย 45
วิธีดำเนินการวิจัย 47
การศึกษาพื้นที่วิจัย 47
การเก็บข้อมูล 49
การสัมภาษณ์เชิงลึก 49
การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 57
การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 59
การวิเคราะห์ข้อมูล 60
การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ 68
การพัฒนาหรือสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ 73
การทดลองนำร่องกระบวนการจัดการเรียนรู้ 78
การประเมินผลการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ 93
แผนภาพสรุปกระบวนการดำเนินการวิจัย 95

4 ผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน 98
การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบ
เหลาชะโอน 99
การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ... 102

สารบัญ

บทที่

4 (ต่อ)

ผลการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด 104

ผลการออกแบบและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ โมเดล (LCISE Learning Model) 104

ผลการทดลองนำร่องกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ โมเดล (LCISE Learning Model) 110

5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย 112

การเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน 114

การถ่ายความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน 115

การถ่ายความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน 116

กระบวนการจัดการเรียนรู้ แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล 118

ผลการทดลองนำร่องกระบวนการจัดการเรียนรู้ แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล 116

อภิปรายผล 119

ข้อเสนอแนะ 121

ข้อเสนอแนะทั่วไป 121

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 122

บรรณานุกรม 122

ภาคผนวก 126

ภาคผนวก ก คู่มือการจัดการเรียนรู้ 127

ภาคผนวก ข เอกสารประกอบการเรียนรู้ 159

ภาคผนวก ค ภาพการทำกิจกรรม 177

ประวัติย่อผู้วิจัย..... 183

บัญชีตาราง

ตาราง หน้า

1 ผลคะแนนที่นักเรียนได้รับจากการนำเสนอแนวคิดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น.. 92

2 เปรียบเทียบกระบวนการจัดการเรียนรู้เดิม และกระบวนการจัดกาเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล 109

บัญชีภาพประกอบ

บัญชีภาพประกอบ		หน้า
1	ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ ของการออกแบบการวิจัย	18
2	กรอบการเก็บและจัดกระทำข้อมูลเชิงคุณภาพ	25
3	แนวคิดในการจัดการหมู่บ้านมาบเหลาชะโอน	42
4	กรอบแนวคิดในการวิจัย	46
5	กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน	63
6	กระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน	66
7	กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล	74
8	สรุปกระบวนการดำเนินการวิจัย	93

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

แนวคิดของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 มุ่งเน้นให้ผู้เรียน เป็นผู้มีทักษะและความสามารถในการเรียนรู้ในหลากหลายด้านได้แก่ ทักษะการอ่านการคิดวิเคราะห์การเขียน รวมถึงความสามารถการสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ควบคู่กับการมีคุณธรรม ควบคู่กับการเรียนรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์และชุมชนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมความเข้าใจความรักในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง อันจะนำไปสู่การตระหนักและร่วมกันอนุรักษ์ความเป็นไทยให้คงอยู่ ซึ่งทักษะดังกล่าวจะช่วยเอื้อประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตของผู้เรียนในอนาคต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ,2542) โดยได้กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนรู้ของประเทศไว้ในมาตรา 23 ว่าการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมได้แก่ครอบครัวชุมชนชาติและสังคมโลกรวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนาศิลปวัฒนธรรมการกีฬาภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

จากแนวคิดในการจัดการศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาผู้เรียนในทุกระดับนอกเหนือจากเนื้อหาทางวิชาการแล้ว ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ชุมชนและสังคมต่างจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เช่นกัน เนื่องจากองค์ความรู้ดังกล่าว เป็นสิ่งใกล้ชิดกับผู้เรียน การศึกษาไม่ควรแยกผู้เรียนออกจากชุมชนของตน ดังที่รองศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงการปฏิรูปการศึกษา ในงานเสวนาเรื่องมหาวิทยาลัยกับการรับผิดชอบต่อสังคม มุมมองของประธานสมัชชาปฏิรูป ไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องให้เกิดการเรียนรู้จากระดับพื้นฐานให้มั่นคงเป็นประการแรกแล้วจึงพัฒนาต่อยอดให้สูงขึ้น นั่นคือการศึกษาในอนาคตต้องมิใช่การศึกษาที่เน้นความรู้ของ

ตะวันตกเท่านั้น แต่ต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชุมชนของตนเองในทุกระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคมไทยอย่างถูกต้องตามบริบทของแต่ละชุมชน นำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจในการนำความรู้ที่ได้ศึกษามากลับไปพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต (ประเวศ วะสี. 2554) ซึ่งองค์ความรู้หนึ่งที่ได้รับการบรรจุและกำหนดให้มีการส่งเสริมจัดการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติทุกฉบับ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งเกิดจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นเวลายาวนาน โดยเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันหลักแหลมของบรรพบุรุษ ซึ่งประเทศไทยมีแหล่งความรู้อยู่ทุกภูมิภาคของประเทศ และปัจจุบันได้รับความสนใจและให้ความสำคัญกับการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้มากขึ้นเป็นลำดับ (ประเวศ วะสี. 2536)แต่การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยที่ผ่านมา ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง เนื่องจากได้รับความสนใจในวงแคบ และเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ นำไปสู่ปัญหาการขาดการยอมรับ การละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ทำให้กระแสวัฒนธรรมจากภายนอกหลั่งไหลเข้ามาได้โดยง่าย เพราะคนไทยขาดการเห็นคุณค่าใน ภูมิปัญญาของตนเอง อีกทั้ง ระบบการศึกษาแผนใหม่ ละเลยกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทย การเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียนสมัยใหม่ ทำให้การศึกษาไทยละเลยกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาของชุมชนนอกโรงเรียน (มานิต สิทธิศร. 2543 อ้างถึงในศักดิ์พงศ์ หอมหวน (2547: 13-15) นอกจากนี้ การศึกษาในระบบโรงเรียนมิได้เอื้อให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องราวและภูมิปัญญาของสังคมไทยมากเท่าที่ควร และผู้รู้หรือครูภูมิปัญญามีจำนวนจำกัดและส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ มีแต่จะล่วงลับไป ความรู้ความชำนาญที่สั่งสมไว้ก็ดับสูญตามไปด้วย ส่งผลให้ภูมิปัญญาที่แฝงตัวอยู่ในแต่ละท้องถิ่นจำนวนมาก ถูกละเลย ขาดการสืบทอดและสูญหายในที่สุด (นิคม ชมพูหลง. 2544)

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกสรรแล้วว่าดีมีประโยชน์ไปใช้ในในกระบวนการจัดการเรียนรู้แก่เด็ก เยาวชน และคนในท้องถิ่น อันจะเป็นผลให้สมาชิกในแต่ละสังคม ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย (กระทรวงวัฒนธรรม. 2551: 51) ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2542: 111) ได้เสนอรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ มี 2 รูปแบบคือ

1. การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนเน้นกิจกรรมชุมชนเป็นสื่อเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนอาศัยทรัพยากรในชุมชนจัดการศึกษาชุมชนจึงมีส่วนร่วมกับโรงเรียนตั้งแต่การกำหนดนโยบายหลักสูตรจัดการเรียนการสอนตลอดจนติดตามและประเมินผล

2. การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของโรงเรียนเป็นการนำเนื้อหาและวิธีสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนในโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ นอกจากนี้ ยังต้องมีการจัดสนับสนุนให้ชุมชนปราชญ์ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ เพราะการจัด

การศึกษาให้แก่ประชาชน มิใช่เป็นหน้าที่ของผู้ใดผู้หนึ่ง แต่ต้องอาศัยการร่วมมือกันของทุกฝ่ายของสังคม ดังนั้นจึงต้องค้นหาวิธีการและแนวทางในการที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่สำคัญเหล่านี้คงอยู่และได้รับการสืบทอดไปสู่ผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง สามารถนำความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้มาแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับบริบท สังคม วัฒนธรรมของชนกลุ่มต่างได้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 1)

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับความรู้หลายสาขา รวมทั้งสาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา (Educational Technology) ซึ่งเป็นการนำเอาความรู้ แนวความคิดและกระบวนการตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ อันเป็นผลผลิตทางวิทยาศาสตร์มาใช้ร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาให้ก้าวหน้าต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ (เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต. 2528: 9) ทั้งในด้านการขยายงานและด้านการปรับปรุงคุณภาพของการเรียนการสอน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์. 2545: 12-13)

โดยการทำมาประยุกต์ใช้ทำได้ใน2 แนวคิด คือ

แนวคิดที่ 1 เน้นสื่อ นำผลผลิตทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมที่มีทั้งวัสดุสิ้นเปลือง (Software) และอุปกรณ์ที่คงทนถาวร (Hardware) แนวคิดนี้เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการฟังด้วยหูและชมด้วยตาสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเน้นสื่อถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ของครู นักเรียนซึ่งถือได้ว่าเป็นตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์กายภาพ (Physical Science Concept) ตัวอย่างของสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องรับโทรทัศน์ ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ และรายการอื่นๆ ที่อยู่ในรูปของอุปกรณ์ (Hardware) และวัสดุ (Software)

แนวคิดที่ 2 เน้นวิธีการ เป็นแนวคิดที่ประยุกต์หลักการทางจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และผลผลิตทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ เน้นวิธีการจัดระบบ (System Approach) ที่ใช้ในการออกแบบ การวางแผนดำเนินการตามแผน และประเมินกระบวนการทั้งหมดของการเรียนการสอน ภายใต้วัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างเฉพาะเจาะจง ด้วยการใช้ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ การสื่อสาร เป็นพื้นฐานการดำเนินงานซึ่งถือได้ว่าเป็นตามแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science) (ชัยยงค์ พรหมวงศ์. 2545: 12-13)

ดังนั้น การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงสามารถพัฒนาได้ทั้งด้านการพัฒนาสื่อการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ และการพัฒนากระบวนการ วิธีการจัดการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามจุดประสงค์ เนื้อหาและประสบการณ์ที่ผู้สอนต้องการถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 5 ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดให้แก่นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ให้คงอยู่ โดยภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นการนำกกกระจูดพืชท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่ในบึงสำนักใหญ่แหล่งน้ำธรรมชาติเนื้อที่กว่า 3,871ไร่มาผสมผสานภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ สร้างเป็นเครื่องจักสาน

กระจูด สำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น เสื่อกระจูด กล่องใส่ของและกระเป๋า สืบเนื่องมาเป็นเวลายาวนานกว่า 200 ปี สร้างรายได้อาชีพให้กับคนในชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอนอย่างมาก

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของชุมชนและกลุ่มจักสานบ้านมาบเหลาชะโอน พบว่า สมาชิกกลุ่มมีความรู้และทักษะในเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดมากและต้องการอนุรักษ์สืบทอดองค์ความรู้นี้แก่เด็กเยาวชน และคนรุ่นหลัง เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ แต่การถ่ายทอดยังขาดทักษะด้านเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้น่าสนใจ ยังคงให้วิธีการเดิมในการถ่ายทอด คือ การบรรยายและการฝึกปฏิบัติ โดยมีพี่เลี้ยงช่วยฝึก และต้องการสื่อหรือกิจกรรมประกอบการเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อช่วยให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังขาดการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและชุมชนอย่างเป็นระบบ และมีการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้อื่นๆ น้อย ทำให้การเรียนรู้ไม่ต่อเนื่องและไม่บูรณาการ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด กรณีศึกษากลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดทางเทคโนโลยีทางการศึกษาเน้นวิธีการจัดระบบ (System Approach) เพื่อให้ได้กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังให้กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น เป็นต้นแบบในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้มิติต่างๆ ของชุมชนและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรักและมีส่วนร่วมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน
2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษากลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง เป็นส่วนหนึ่งในการนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการศึกษา เน้นวิธีการ มาพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ได้จะช่วยลดข้อขัดข้อง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ขอบเขตวิจัย

ขอบเขตพื้นที่วิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน หมู่ที่ 5 ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัย จำนวน 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

1.1 ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 22 คน

1.2 ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 5 คน

1.3 นักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เคยเรียนทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว (ปัจจุบันนักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) จำนวน 5 คน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบี (B) เป็นผู้ให้ข้อมูลหลังจากการทดลองใช้กระบวนการจัดเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยใช้การเลือกกลุ่มแบบเจาะจง และเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์และเขียนแสดงความคิดเห็น ซึ่งได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 12 คน ประกอบด้วย

2.1 ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 คน

2.2 ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา จำนวน 1 คน

2.3 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ที่เข้าร่วมเรียนรู้ตามกระบวนการที่พัฒนาขึ้น จำนวน 10 คน

ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหานี้เป็นขอบเขตเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการวิจัย ที่ต้องการศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน และนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความน่าสนใจ และส่งเสริมการอนุรักษ์ได้ โดยขอบเขตเนื้อหาประกอบด้วย

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

2. ความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้เก็บและตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) ได้แก่

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย
   1.1 แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก
   1.3 เครื่องบันทึกเสียง
   1.3 กล้องถ่ายภาพ
   1.4 สมุดบันทึก
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย
   2.1 แบบบันทึกพร้อมสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้
   2.2 กล้องถ่ายภาพ
   2.3 สมุดบันทึก
3. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ระยะเวลาในการศึกษา

1. ระยะเวลาในการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูล ระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ 2555 ถึง เดือน เมษายน 2555 รวมระยะเวลา 3 เดือน

2. ระยะเวลาในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2555 ถึง เดือนกรกฎาคม 2555 รวมระยะเวลา 3 เดือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ต้นแบบ (prototype) กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ซึ่งเกิดจากการผสมผสานความรู้สากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. เกิดความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนและโรงเรียนอย่างเป็นระบบ

3. ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกัน และทักษะการแสดงความคิดเชิงสร้างสรรค์ในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

4. เกิดการพัฒนาความรู้ทางเทคโนโลยีการศึกษาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้รูปแบบการจัดเรียนรู้รูปแบบใหม่ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเนื้อหาอื่นๆ ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบความคิดของผู้วิจัยคือ การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องเข้าศึกษาจากพื้นที่โดยตรง เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญานั้นโดยตรง ทั้งด้านเนื้อหา กระบวนการ ข้อดีและข้อจำกัดที่มี ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์แล้ว มาออกแบบพัฒนากระบวนจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถลดข้อจำกัด สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน บนพื้นฐานแนวคิดการผสานภูมิปัญญาและสากลอย่างสร้างสรรค์และบูรณาการ เกิดเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อให้ผู้ศึกษางานวิจัยนี้เกิดความเข้าใจตรงกัน ซึ่งมีศัพท์ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ประสบการณ์ในชีวิตของคน ผ่านกระบวนการศึกษา การสังเกต วิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ซึ่งประกอบขึ้นจากความรู้เฉพาะ จัดเป็นพื้นฐานของความรู้สมัยใหม่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เองจึงควรมีการสืบค้นรวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

2. กระจูด หมายถึง พืชจำพวกกกชนิดหนึ่งลักษณะลำต้นกลมกลวงมีสีเขียวอ่อน สูงประมาณ 1 ถึง 3 เมตรมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร ออกดอกเป็นกระจุกชอบขึ้นในพื้นที่มีน้ำขังหรือตามริมทะเลสาบที่มีน้ำขังที่เรียกว่า “พรุ” ต้นกระจูดมี 2 ชนิดคือกระจูดใหญ่และกระจูดหนู ต้นกระจูดมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะนำมาจักสานถักสานและทอเป็นผลิตภัณฑ์

3. เครื่องจักสานกระจูด หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ถักสานทอหรือประดิษฐ์ขึ้นจากต้นกระจูดเป็นวัสดุหลัก อาจมีการย้อมสีและประกอบด้วยวัสดุอื่น เช่น ไม้ผ้าเพื่อให้เกิดความแข็งแรงเรียบร้อยและสวยงามอาจทาด้วยสารเคลือบเงาเพื่อความสวยงาม นำมาใช้ประโยชน์ เช่น ทำเป็นเสื่อกระเป๋ากล่องใส่ของและ ของใช้ทั่วไป

4. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การรู้จักใช้ภูมิปัญญาอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และใช้ให้ยาวนานที่สุด การอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาภูมิปัญญาไว้เฉยๆ แต่ต้องมีการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะอีกด้วย

5. กระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ที่พัฒนาต่อยอดจากกระบวนการการจัดการเรียนรู้เดิมของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอนและของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม สร้างสรรค์และบูรณาการภายใต้มิติของสังคม ศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

6. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง คู่มือสำหรับครูภูมิปัญญาสำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้จากการสังเคราะห์และพัฒนาแล้ว ประกอบด้วยการแนะนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ และแผนการจัดกิจกรรม

7. คู่มือการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง คู่มือสำหรับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดสำหรับนักเรียน ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ภูมิปัญญา พื้นที่ชุ่มน้ำ การทำเครื่องจักสานกระจูด และกิจกรรมต่างๆ

8. ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา (ครูภูมิปัญญา) การทำเครื่องจักสานกระจูด หมายถึง ผู้มีความรู้ความชำนาญในการทำเครื่องจักสานกระจูด โดยมีประสบการณ์ด้านอาชีพนี้มากกว่า 3 ปี และมีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน และผู้สนใจเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 2 ปี

9. ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา หมายถึง ผู้มีความรู้ในสาขาเทคโนโลยีการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท และประสบการณ์การทำงานด้านการผลิตสื่อการเรียนการสอนไม่น้อยกว่า 3 ปี

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา : กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่าง ๆดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทางการศึกษา
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทางการศึกษา

มโนทัศน์ของเทคโนโลยีทางการศึกษา

เทคโนโลยีการศึกษา (Educational technology) เป็นศาสตร์ที่เกิดจากการนำเทคโนโลยีอันเป็นผลผลิตจากการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์มาใช้พัฒนาด้านการศึกษาการนำความรู้ แนวความคิด กระบวนการ รวมถึงเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นผลจากพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ มาผสานความรู้ด้านการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้ส่งเสริมพัฒนาให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ทั้งทางด้านความรู้ ทักษะความสามารถ ความคิดและคุณธรรม รวมถึงช่วยแก้ไขปัญหาทางการศึกษา พัฒนาการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นนำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณภาพนำความรู้ไปสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมได้ (เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต.2528 : 3-4, ครรชิต วงศ์มาลัย. 2539: 76)

มโนทัศน์ของเทคโนโลยีการศึกษา ประกอบด้วย 2 ประการคือ (เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต, 2528 : 4-9)

1. เทคโนโลยีการศึกษาในทัศนะทางวิทยาศาสตร์กายภาพ (Physical Science Concept) หมายถึงการประยุกต์วิทยาศาสตร์กายภาพและเทคโนโลยีทางการช่างหรือ มาใช้เป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนสำหรับการเรียน

2. เทคโนโลยีการศึกษาในทัศนะทางพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science Concept) เป็นการปฏิบัติการทางการศึกษาที่มีอิสรภาพภายใต้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการปรับปรุงโดยนักพฤติกรรมศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชา เช่น จิตวิทยาการเรียนรู้ กระบวนการกลุ่ม ภาษาศาสตร์ การสื่อสาร การบริหาร ระบบชีวภาพ การรับรู้และการวัดทางจิตวิทยา

สอดคล้องกับชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545 : 12-13) ที่กล่าวว่าการนำเทคโนโลยีการศึกษามาใช้พัฒนาการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แนวคิด คือ

1. เน้นสื่อ เป็นแนวคิดที่นำผลผลิตทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรม ที่มีทั้งวัสดุสิ้นเปลือง (Software) และอุปกรณ์ที่คงทนถาวร (Hardware) แนวคิดนี้เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการฟังด้วยหูและชมด้วยตาสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเน้นสื่อถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ของครู นักเรียนซึ่งถือได้ว่าเป็นตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์กายภาพ (Physical Science Concept) ตัวอย่างของสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องรับโทรทัศน์ ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ และรายการอื่นๆ ที่อยู่ในรูปของอุปกรณ์ (Hardware) และวัสดุ (Software)

2. เน้นวิธีการ เป็นแนวคิดที่ประยุกต์หลักการทางจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และผลผลิตทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ เน้นวิธีการจัดระบบ (System Approach) ที่ใช้ในการออกแบบ การวางแผน ดำเนินการตามแผน และประเมินกระบวนการทั้งหมดของการเรียนการสอน ภายใต้วัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างเฉพาะเจาะจง ด้วยการใช้ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ การสื่อสาร เป็นพื้นฐานการดำเนินงานซึ่งถือได้ว่าเป็นตามแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science)

ดังนั้นจากมโนทัศน์เกี่ยวกับเทคโนโลยีการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจแนวคิดทางเทคโนโลยีการศึกษา เน้นวิธีการ (System Approach) มาใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้น่าสนใจและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สื่อการเรียนการสอน (Instructional Media)

จากมโนทัศน์เกี่ยวกับเทคโนโลยีการศึกษา ทำให้เห็นว่าเทคโนโลยีการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ในลักษณะของ เครื่องมือสื่อการสอน และวิธีการต่างๆ ที่จะช่วยอำนวยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างมีประสิทธิภาพ

สื่อ มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษคือ media หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถสื่อการกันได้ (กิดานันท์ มะลิทอง. 2546: 26–35) สอดคล้องแนวคิดของเสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต ซึ่งได้กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง วัสดุ เครื่องมือ และ/หรือ วิธีการที่จะนำหรือถ่ายทอดสารไปยังผู้รับ (เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต. 2528: 202) ในบริบทของการศึกษา สื่อการเรียนการสอน หมายถึง เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือกระบวนการต่างๆ ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางหรือช่องทางสำหรับถ่ายทอดส่งข้อมูล สารสนเทศ องค์ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ จากผู้สอนไปยังผู้เรียน เพื่อให้ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางแผนไว้ ทั้งนี้ นักการศึกษาบางท่านอาจแยกคำว่า สื่อการสอนและสื่อการเรียนออกจากกัน โดยสื่อการสอน หมายถึง สื่อที่ผู้สอนใช้ประกอบในการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน เช่น เทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์เพื่อการศึกษา แผนภาพ ภาพถ่ายซีดีรอม คอมพิวเตอร์และอินเตอร์เน็ต เป็นต้น และสื่อการเรียน

หมายถึง สื่อที่ผู้เรียนใช้ประกอบการเรียนหรือศึกษาด้วยตนเอง เช่น บทเรียนมัลติมีเดีย บทเรียนบนระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุดการเรียน วีดิทัศน์ วิทยุโทรทัศน์หนังสือ ซีดีรอม รวมถึงคอมพิวเตอร์และอินเตอร์เน็ต เป็นต้น ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อการสอนหรือสื่อการเรียน ย่อมทำหน้าที่เหมือนกัน คือเป็นตัวกลางในการนำหรือถ่ายทอดข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับการออกแบบวางแผนไว้แล้วจากผู้ส่งสาร (Sender) ไปยังผู้รับสาร (Receiver) เพื่อให้ผู้รับสารเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายที่ผู้ส่งสารกำหนดไว้

การจำแนกสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนสามารถจำแนกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่กำหนดซึ่งสามารถใช้เกณฑ์ในการจำแนกได้ 2ลักษณะ คือ สรุปได้ดังนี้

1. จำแนกตามประสบการณ์การเรียนรู้ ตามหลักการทางจิตวิทยาการเรียนรู้ของ เอดการ์ เดล (Edgar Dale 1965: 42-43) อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งประกอบด้วย ประการณ์ตรง (Direct purposeful experience), ประสบการณ์รอง (Contrived experience) ประสบการณ์นาฏกรรมหรือการแสดง (Dramatized experience) การสาธิต (Demonstrations) การศึกษานอกสถานที่ (Field trips) นิทรรศการ (Exhibits) โทรทัศน์ (Television) ภาพยนตร์ (Motion picture) การบันทึกเสียง วิทยุ ภาพนิ่ง (Recording, Radio and Still pictures) ทัศนสัญลักษณ์ (Visual Symbols) และวจนสัญลักษณ์ (Verbal Symbols)

2. จำแนกตามทรัพยากรการเรียนรู้

การจำแนกสื่อการเรียนการสอนตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) สามารถแบ่งได้ 5 รูปแบบ โดยแบ่งเป็นสื่อที่ออกแบบขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และสื่อทั่วไปที่นำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนประกอบด้วย คน (People), วัสดุ (Materials), อาคารสถานที่ (Setting), เครื่องมือและอุปกรณ์ (Tools and Equipment) และกิจกรรม (Activities)

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดประเภทของสื่อการเรียนการสอนสามารถใช้เกณฑ์จำแนกได้หลายลักษณะ เช่น การจำแนกตามประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งนิยมใช้หลักการกรวยประสบการณ์ของเอดการ์ เดล ซึ่งจะจำแนกตามประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียนตั้งแต่ระดับรูปธรรมไปจนถึงนามธรรม การจำแนกตามทรัพยากรการเรียนรู้ โดยทรัพยากรเหล่านั้น ได้แก่ คน วัสดุ อาคารสถานที่ เครื่องมืออุปกรณ์ และกิจกรรมหรือกระบวนการ และหลักเกณฑ์สุดท้ายคือการจำแนกตามลักษณะทางกายภาพ ซึ่งประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยี ทั้งนี้ ไม่ว่าจะใช้เกณฑ์ใดในการจำแนก สื่อการเรียนการสอนย่อมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน ให้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ ตามที่ผู้สอนได้วางแผนออกแบบไว้

จากความหมายและลักษณะของสื่อที่กล่าวมาข้างต้น ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องการศึกษานั้น นอกจากการใช้มโนทัศน์ทาง

เทคโนโลยีการศึกษาในทัศนะทางพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science Concept) โดยเน้นการนำวิธีการระบบ (System Approach) เป็นแนวคิดพื้นฐานแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้สื่อที่สอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อหาและจุดประสงค์อีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้สื่อประเภทกระบวนการ (Method) เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้น่าสนใจและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมสู่พฤติกรรมใหม่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ หรือการฝึกฝนตามที่แต่ละบุคคลได้รับมาไม่ใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ สัญชาตญาณ วุฒิภาวะ พิษยาต่างๆ หรือความบังเอิญ (ชนาธิป พรกุล. 2544: 53, สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 15), อารี พันธ์มณี. 2546 :176)

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าได้ว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีผลต่อพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคล ที่สามารถเกิดขึ้นในทั้งการเรียนรู้เชิงบวกและเชิงลบหากบุคคลได้รับการเรียนรู้ที่ดีย่อมแสดงพฤติกรรมออกมาในทางที่ดี สร้างสรรค์และทำให้คุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้น การเรียนรู้ในมุมมองของผู้วิจัยจึงหมายถึง การได้รับการถ่ายทอดและซึมซับความรู้ ประสบการณ์ ทักษะต่างๆ ผ่านทางประสบการณ์ของแต่ละบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการกระทำที่ถาวร โดยการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ วัย วุฒิภาวะ สติปัญญา ประสบการณ์ส่วนตน ความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ รวมถึงโอกาสในการเรียนรู้อีกด้วย

หลักการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนระดับต่างๆ ของประเทศไทย ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการเรียนรู้โดยยึดหลักการให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งตามหลักการดังกล่าว ได้มีผู้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 11) ได้ให้หลักการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยยึดหลักการต่อไปนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างๆกัน มิใช่แหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล ถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ

3. การเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความเข้าใจ จึงจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำและสามารถใช้การเรียนรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดการเข้าใจลึกซึ้ง จดจำได้ดี

4. กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องนั้นๆ แล้วสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และตอบคำถามต่างๆที่ตนต้องการได้

5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียนคือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

หน่วยการศึกษานิเทศ กรมสามัญศึกษา (2542 : 3-4) ได้เสนอหลักในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้ ครูมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้และให้บริการด้านความรู้แก่นักเรียน ผู้เรียนจะรับผิดชอบตั้งแต่การเลือกและวางแผนการสิ่งที่ตนเองต้องการจะเรียนหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือก และจะเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ศึกษา ค้นคว้า รับผิดชอบการเรียนตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. เนื้อหาวิชามีความสำคัญและมีความหมายต่อการเรียนรู้ ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ปัจจัยที่สำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณา ประกอบด้วยเนื้อหาวิชา ประสบการณ์เดิมและความต้องการของผู้เรียน การเรียนรู้ที่สำคัญและมีความหมายขึ้นอยู่กับสิ่งที่สอน (เนื้อหา) และวิธีที่ใช้สอน (เทคนิคการสอน)

3. การเรียนรู้จะประสบความสำเร็จหากผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนได้รับความสนุกสนานจากการเรียน หากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ได้ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ได้ค้นพบข้อคำถามและคำตอบใหม่ๆ สิ่งใหม่ๆ ประเด็นที่ท้าทายความสามารถในเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการบรรลุผลสำเร็จของงานที่พวกเขาได้ริเริ่มด้วยตนเอง

4. สัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เรียน การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่ม จะช่วยส่งเสริมความงอกงามในการพัฒนาความเป็นผู้ใหญ่ การปรับปรุงการทำงาน และการจัดการกับชีวิตของแต่ละบุคคล สัมพันธภาพที่เท่าเทียมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของผู้เรียน

5. ผู้เรียนจะได้เห็นความสามารถของตนเองในหลายด้าน การจัดเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้มองเห็นความสามารถของตนเองในแง่มุมที่แตกต่างออกไป ผู้เรียนจะมีความมั่นใจตนเองและควบคุมตนเองได้มากขึ้น สามารถเป็นในสิ่งที่อยากเป็น วุฒิภาวะสูงขึ้น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมกับเหตุการณ์ต่างๆมากขึ้น

6. ผู้เรียนพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้หลายๆด้านพร้อมกันไป การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาผู้เรียน ด้านคุณลักษณะ ด้านความรู้ ความคิด ด้านการปฏิบัติ และด้านอารมณ์ความรู้สึก จะได้รับการพัฒนาไปพร้อมกัน

7. ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกและเป็นผู้ให้บริการความรู้ ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูต้องมีความสามารถที่จะค้นพบความสามารถ ความต้องการที่แท้จริงของ

ผู้เรียน เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ทรงคุณค่าของผู้เรียนและสามารถค้นคว้า จัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับผู้เรียน สิ่งสำคัญที่สุดคือ ครูต้องเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้เรียน เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดการจัดเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2542 และนักการศึกษาหลายท่าน มีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ส่งเสริมพัฒนาความรู้ เจตคติและทักษะปฏิบัติของผู้เรียน ด้วยการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถได้อย่างเต็มที่มีการแลกเปลี่ยนและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ร่วมกันและองค์ความรู้นั้นนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

จากหลักการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้นำหลักการนี้มาเป็นหลักคิดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งให้การเรียนรู้นั้นมีความสนุกสนาน เน้นการทำกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดค้นหา และถ่ายทอดความรู้นั้นแก่ผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ บูรณาการความรู้ในชั้นเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง นำไปสู่การอนุรักษ์และนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ต่อไป

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้

จากหลักการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2542 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และครูทำหน้าที่อำนวยความสะด้วยในการเรียนรู้ นำไปสู่การกำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบครูมืออาชีพ เพื่อให้การศึกษาเกิดประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้ (สุวิทย์ คำมูลและคณะ. 2543 :8)

1. จัดกระบวนการเรียนรู้มุ่งให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถตามธรรมชาติ และพัฒนาเต็มศักยภาพของตนเอง

2. การจัดการเรียนรู้ ต้องจัดสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

3. ฝึกกระบวนการคิด ฝึกปฏิบัติ และฝึกปรับปรุงความสามารถในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา

4. การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้คิด ปฏิบัติและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

5. จัดการเรียนรู้แบบผสมผสานสาระความรู้ต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

6. การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่และมีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนา ผู้เรียนตามศักยภาพ

7. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาจนเต็มขีดความสามารถ โดยใช้เทคโนโลยีการศึกษาเข้าช่วย เป็นผลให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบครูมืออาชีพตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2542 ควรเน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง บูรณาการความรู้หลากหลาย สอดคล้องกับความสนใจและแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ มีเจตคติเชิงบวก และมีทักษะปฏิบัติดี เป็นผู้รักการเรียนรู้ และมีคุณธรรมจริยธรรมประจำตน โดยจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และมีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนา ผู้เรียนตามศักยภาพรวมทั้งใช้เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ที่กว้างขวางต่อไป

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบครูมืออาชีพ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2542 ข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวทางการจัดการเรียนรู้ข้อที่ 5-7 คือ การผสานความรู้หลากหลาย การร่วมมือของโรงเรียนและชุมชนให้การเรียนรู้เกิดได้ตลอดเวลา และการใช้เทคโนโลยีการศึกษาเป็นเครื่องมือแสวงหาขยายความรู้ มาเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดการเรียนรู้ที่คาดหวังคือ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับความรู้ในโรงเรียน โดยผู้เรียนเรียนรู้ผ่านครูและครูภูมิปัญญา ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย และใช้เทคโนโลยีการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการแสวงหาและขยายความรู้

ขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการออกแบบและพัฒนาระบบการสอน ตามแนวคิดของซีล (Seels, 1990) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (วารินทร์. 2542: 45-46)

1. การวิเคราะห์ (Analysis)

การวิเคราะห์ ประกอบด้วย

1) การวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาหรือความต้องการ เป็นการวิเคราะห์ว่าอะไรคือปัญหาแท้จริงในการจัดการเรียนรู้ที่กำลังศึกษาอยู่ อะไรคือสาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้และข้อจำกัดในการพัฒนาคืออะไร

2) การวิเคราะห์งานและกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับจุดประสงค์ รายละเอียดของกิจกรรม ลำดับของเนื้อหาและทักษะ รวมทั้งความสำคัญของเนื้อหา

3) การวิเคราะห์ผู้เรียนหรือผู้รับการฝึกอบรม โดยวิเคราะห์ด้านอายุ เพศ ความถนัด แรงจูงใจ ความรู้พื้นฐาน ความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่ม รวมทั้งระดับการพัฒนาและรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน

4) การวิเคราะห์ทรัพยากรในการจัดการเรียนรู้

2. **การออกแบบ (Design)**

ขั้นการออกแบบ ประกอบด้วย

2.1 การกำหนดจุดประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งควรกำหนดเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ตามหลักคิดลำดับขั้นการเรียนรู้ของบลูม (Bloom, 1950) ได้แก่ ขั้นเกิดความรู้ (Knowledge Level) ขั้นมีความเข้าใจ (Comprehensive Level) ขั้นนำความรู้ไปใช้ได้ (Application) ขั้นวิเคราะห์เป็น (Analysis) ขั้นสังเคราะห์เป็น (Synthesis) และขั้นประเมินค่าสิ่งที่เรียนรู้ได้ (Evaluation)

2.2 การกำหนดเนื้อหาบทเรียน รวมทั้งแบบทดสอบ โดยเนื้อหาควรมีความถูกต้อง ชัดเจน ครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้ แบบทดสอบสามารถวัดได้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ

2.3 การกำหนดและเลือกสื่อประกอบการเรียนการสอน โดยมีหลักการคิดคือ สื่อใดที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนด สามารถจัดหาสื่อนั้นได้จากแหล่งใด อย่างไร และจะนำสื่อที่เลือกนั้นมาใช้ได้อย่างไร ดังนั้น การเลือกสื่อจึงควรยึดหลักการสำคัญ 5 ประการได้แก่ คุณลักษณะทางกายภาพของสื่อ กิจกรรมการเรียนการสอน ลักษณะของผู้เรียน รูปแบบการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมการเรียน และสภาพแวดล้อมในการผลิตสื่อ

3. การพัฒนา (Development or Production)

การพัฒนา สามารถแยกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

3.1 การพัฒนาเนื้อหาความรู้ เป็นการพัฒนาเนื้อหาความรู้แต่ละหน่วย ตัวอย่างประกอบ แบบฝึกปฏิบัติและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน โดยพัฒนากิจกรรมตามพิสัยการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้และทักษะทางปัญญา (Cognitive Domain) ทักษะการเคลื่อนไหว (Psychomotor Domain) และทัศนคติ (Affective Domain) ทั้งนี้การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนอาจใช้ขั้นตอนของนักการศึกษาท่านต่างๆ มาประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งกิจกรรมอาจประกอบด้วย ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นการนำเสนอเนื้อหาใหม่ ขั้นการฝึกปฏิบัติ ขั้นประเมินทดสอบความรู้ และขั้นการให้ข้อมูลย้อนกลับ เป็นต้น

3.3 การพัฒนาข้อทดสอบ ข้อสอบอาจแยกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ข้อสอบก่อนเรียน ข้อสอบระหว่างเรียน และข้อสอบหลังเรียน ซึ่งข้อสอบทั้ง 3 ประเภท สามารถสร้างเพื่อวัดการเรียนได้ทั้ง 3 ขอบเขต คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ

3.4 การพัฒนาสื่อและวัสดุการสอน

4. การนำไปทดลองใช้ (Implementation)

เป็นการนำกระบวนการที่ได้ออกไว้ไปทดลองใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งการนำไปทดลองใช้ต้องทำควบคู่ไปกับการประเมินผล เพื่อให้มีการปรับปรุงตลอดเวลา สิ่งที่ควรทำเป็นอันดับ

แรกคือการอบรมให้ผู้สอนหรือผู้จะนำกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ มีความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาและทำกิจกรรมความรู้นั้นๆ อย่างถูกต้องชัดเจน ทั้งนี้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการไปทดลองใช้ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน และการบริหารการสอน การนำไปทดลองใช้ มีขั้นตอนคือ การทดลองรายบุคคล การทดลองกลุ่มเล็ก และการทดลองในห้องเรียนจริง

5. การประเมินหรือควบคุม (Evaluation or Control)

การประเมิน ประกอบด้วย 1) การประเมินเพื่อปรับปรุง (Formative) สามารถทำได้โดยการทบทวนโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Review) ซึ่งแยกออกเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาความรู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอน ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบและพัฒนาระบบการสอน ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา เป็นต้น, การประเมินผลรายบุคคล (One to One Evaluation) เพื่อประเมินผลด้านคุณภาพเนื้อหาและผลการเรียนรู้, การประเมินผลกลุ่มเล็ก (Small group Evaluation) เพื่อวัดประสิทธิภาพของการเปลี่ยนแปลงหลังจากได้รับการปรับปรุงตามการประเมินผลรายบุคคลแล้ว และค้นหาปัญหาที่คงเหลืออยู่, การประเมินภาคสนาม (Field Evaluation) เพื่อวัดผลหลังจากการปรับปรุงตามผลของกลุ่มเล็ก เพื่อพิจารณาประสิทธิภาพของกระบวนการที่พัฒนาขึ้น

การประเมินผลสัมฤทธิ์ (Summative) เพื่อกำหนดคุณค่าของกระบวนการจัดการเรียนการสอนหรือวัสดุการสอนที่ได้จากการพัฒนานั้นว่า มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหรือสภาพแวดล้อม เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ และไม่มีแผนในการปรับปรุงหลังจากการประเมินผลสัมฤทธิ์แล้ว นอกจากนี้ควรรวมถึงการประเมินงบประมาณและประโยชน์ที่จะได้รับจากกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นด้วย

จากการศึกษาขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของซีล ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยนำมาใช้ต่อจากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการตามระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งในส่วนของการนำกระบวนการไปทดลองใช้ ผู้วิจัยออกแบบให้เป็นการทดลองนำร่อง (Pilot study)

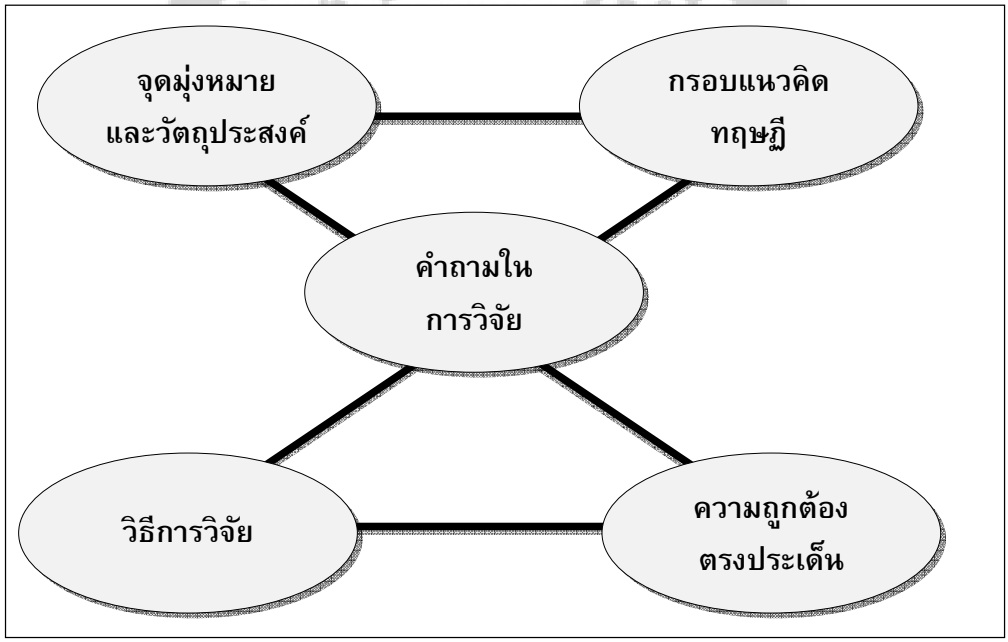
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ตามแนวคิดปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งมีความเชื่อว่า มนุษย์มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (dynamic) ปรากฏการณ์ทางสังคมจะมีสภาพแตกต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมแต่ละการเวลา ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องศึกษาตามกฎธรรมชาติ ปรากฏการณ์นิยมเกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีการรับรู้ ให้ความหมายและแสดงพฤติกรรมตามที่ถือว่าเหมาะสมกับบริบทที่ตนอยู่อาศัย ณ เวลานั้นๆ ออกมา ดังนั้น จึงถือว่าข้อเท็จจริงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลจากการได้รับอิทธิพลของสังคม ผู้ที่รู้ข้อเท็จจริงนั้นๆ ดีที่สุดก็คือสมาชิกของสังคมนั้นเท่านั้น และสร้างองค์ความรู้ด้วยวิธีการอุปมาน (induction) โดยเริ่มต้น

จากข้อเท็จจริง (ข้อมูล) ตามที่มีอยู่เป็นอยู่ก่อน ต่อเมื่อรวบรวมข้อเท็จจริงนั้นจนเพียงพอและวิเคราะห์ผลแล้ว จึงประมวลเป็นข้อสรุป ข้อสมมติฐานหรือทฤษฎี ที่สามารถใช้ได้ครอบคลุมทั่วไป กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ วิธีการอนุมานเป็นการมองจากส่วนที่กว้าง คือข้อเท็จจริงทางสังคม เพื่อหาข้อสรุปที่เจาะจงในเรื่องนั้นๆ (ชาย โพธิสิตา. 2528: 35-40)

การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

การออกแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้หลักการออกแบบการวิจัยเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive design) ของโจเซฟ แม็กเวลล์ (Maxwell J. A.,1996) อาจารย์ประจำวิทยาลัยการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยจอร์จเมสัน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการออกแบบมีส่วนประกอบคือ คำถามการวิจัย จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดและทฤษฎี วิธีการวิจัย และความถูกต้องตรงประเด็น ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ จะเป็นกระบวนการที่ทำย้อนกลับไปมาระหว่างกันอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของการทำวิจัย (ชาย โพธิสิตา, 2553 : 103-104)มีรายละเอียดของการออกแบบดังนี้

ภาพประกอบ 1 ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ ของการออกแบบการวิจัย
ที่มา : ปรับจาก Maxwell (1996: 5)

1. คำถามในการวิจัย

คำถามที่เหมาะสมในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ คำถามที่มุ่งศึกษาคำตอบสำหรับกลุ่มตัวอย่าง สถานที่หรือบริบทที่เจาะจง เปิดกว้างต่อข้อมูลที่หลากหลายเพื่อที่จะสามารถทำความเข้าใจในระดับลึก และเป็นคำถามที่มุ่งทำความเข้าใจความหมายและกระบวนการของสิ่งที่ศึกษาเป็น

หลัก ทั้งนี้ คำถามในการวิจัยไม่จำเป็นต้องกำหนดจำนวนมาก แต่ควรเป็นคำถามที่ชัดเจนและตรงประเด็นที่ต้องการศึกษาซึ่ง ชาย โพธิสิตา ได้เสนอไว้ 3 แบบคือ (ชาย โพธิสิตา. 2554: 107-109)

1.1 คำถามแบบยึดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นหลัก โดยหากเป็นกลุ่มเป้าหมายทั่วไป ที่มีขนาดใหญ่หรือใช้การศึกษาด้วยวิธีการเชิงปริมาณ จะใช้คำถามแบบกว้างๆ ไม่เจาะจง แต่หากเป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ มีขนาดเล็กหรือใช้การศึกษาด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ จะใช้คำถามที่เจาะจง

1.2 คำถามแบบบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ โดยแบ่งออกได้เป็น คำถามที่เจาะจงข้อมูลที่ต้องการ และคำถามที่ไม่เจาะจงข้อมูลที่ต้องการ

1.3 คำถามแบบมุ่งเข้าใจสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร หรือผลกระทบของปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากตัวแปรที่ผู้วิจัยศึกษา

2. จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

จุดมุ่งหมายการวิจัย เปรียบเสมือนเป้าหรือปลายทางที่ผู้วิจัยต้องการไปให้ถึงหรือประสบความสำเร็จ จุดมุ่งหมายในการทำวิจัยอาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะและที่มาของจุดมุ่งหมายนั้น คือ(ชาย โพธิสิตา, 2554 : 109-112)

2.1 จุดมุ่งหมายส่วนตัวของนักวิจัย หมายถึงแรงบันดาลของผู้วิจัยในการทำวิจัยเรื่องนั้นๆ เช่น ต้องการศึกษาเรื่องใดอย่างลึกซึ้ง สำนึกทางสังคมในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ รวมถึงการสร้างก้าวหน้าในอาชีพ เป็นต้น

2.2 จุดหมายเชิงปฏิบัติ หมายถึง จุดหมายปลายทางที่ผู้วิจัยต้องการให้บรรลุ เช่น การได้องค์ความรู้ใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การลดทำร้ายเด็กและการกดขี่ทางเพศ การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนแออัด เป็นต้น รวมถึงอาจเป็นจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาระดับหน่วยงานชุมชนหรือสังคม เป็นต้น

2.3 จุดมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้าวิจัย หมายถึง เป็นจุดหมายทางวิชาการ ในการทำความเข้าใจหรือหาความรู้ปรากฏการณ์ใดๆ ในประเด็นเกี่ยวกับมูลเหตุ ผลที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบอย่างไร

นอกจากนี้ การกำหนดจุดประสงค์การวิจัย อาจได้จากปัญหาที่ผู้วิจัยประสบอยู่หรือมองเห็น ความต้องการส่วนบุคคลหรือองค์กร ความต้องการหรือเรียกร้องจากประชาชนหรือชุมชน รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากองค์กร ทั้งนี้การออกแบบวิจัยที่ดีควรกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงปฏิบัติและการศึกษาค้นคว้าวิจัยเป็นหลัก โดยจุดมุ่งหมายส่วนตัวนั้นสามารถนำมาประกอบได้ เช่น เป็นแรงบันดาลใจ เป็นต้น

3. แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย

แนวคิดในการวิจัย หรือ กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) เป็นความเชื่อหรือข้อสรุปเบื้องต้นที่ผู้วิจัยคาดหวังว่า สิ่งที่ตนเองศึกษานั้นจะเป็นอย่างไร อาจเป็นข้อสรุป ความเชื่อและทฤษฎีที่สนับสนุนและให้แนวทางในการทำวิจัย (Maxwell, 1996 : 25) โดยแนวคิดที่นำมาเป็นกรอบในการทำวิจัยนั้น สามารถเกิดจาก 4 ทาง ได้แก่

3.1 ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัย โดยอยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผลที่พิสูจน์ได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ มุมมองและประสบการณ์เหล่านั้น จะมีส่วนช่วยเสริมให้การวิจัยมีความลึกซึ้งครอบคลุมมากขึ้น

3.2 แนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว ผู้วิจัยควรเลือกมาประยุกต์ใช้เพื่อให้ได้แนวคิดที่สอดคล้องกับบริบทในงานวิจัยของผู้วิจัย ดังที่แม็กเวลล์ (Maxwell) ได้กล่าวว่า “สิ่งที่เราสร้างขึ้นมาไม่ใช่สิ่งที่เราไปหยิบสิ่งเอาสิ่งที่คนอื่นเขาว่าไว้มาทั้งหมด” (Maxwell, 1996 : 27) ทฤษฎีที่มีอยู่แล้วมิใช่เครื่องมือสำเร็จรูปที่สามารถใช้ได้กับทุกบริบท ทุกงานวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องเลือกใช้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของตนเองมากที่สุดซึ่งแนวคิดทฤษฎีเหล่านั้นได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยควรศึกษาวรรณกรรมอย่างกว้างขวางครอบคลุม

3.3 การศึกษานำร่อง เป็นการทดสอบแนวคิดและวิธีการของผู้วิจัย เพื่อสร้างทฤษฎีขึ้นมาจากข้อมูลจริง ๆ มิใช่มาจากการศึกษาที่ผู้อื่นทำไว้ก่อนแล้ว ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้แนวคิดหรือกรอบแนวคิดการวิจัยที่เหมาะสมกับงานของตน

3.4 ความคิดสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยได้ โดยผ่านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและมีเหตุผลผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์ส่วนตน หรือเพิ่มเติมด้วยการศึกษานำร่อง จะช่วยให้ผู้วิจัยได้กรอบแนวคิดการวิจัยที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและมีสร้างสรรค์

4. วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยสำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพนั้น สามารถทำได้หลายวิธีการ ได้แก่ การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (ethnographic study) การวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา (phenomenological study) การศึกษาเฉพาะกรณี (case study method) การวิจัยเชิงชีวประวัติบุคคล (biographical study) และ การวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (ground theory study) รวมถึง การวิจัยแบบสนทนากลุ่ม (focus group) ด้วยเช่นกัน ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยต้องพิจารณาในการออกแบบวิธีการวิจัยประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

4.1 การเลือกตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สามารถทำได้ 2 วิธี ได้แก่

4.1.1 การเลือกแบบสุ่มโดยอาศัยหลักความน่าจะเป็นทางสถิติ (probability sampling) เป็นการเลือกอย่างเป็นระบบ กลุ่มตัวอย่างที่ได้จะ “ตัวแทน” ของประชากรที่ศึกษา และสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างนี้ไปใช้กับกลุ่มอื่นๆได้ทั่วไป (generalization)

4.1.2 การเลือกแบบยึดจุดมุ่งหมายของการวิจัยเป็นหลัก (purposeful sampling) เป็นการเลือกที่มีความยืดหยุ่น ขั้นตอนไม่ซับซ้อน กลุ่มตัวอย่างที่ได้จะเป็นกลุ่มที่มีความเหมาะสมกับแนวคิด จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา มิใช่เป็นตัวแทนของประชากรเหมือนการเลือกแบบแรก แต่จะเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสโนว์บอล (Snowball Sampling) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) คือ เริ่มต้นสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 และขอคำแนะนำไปยังบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องที่สัมภาษณ์คนที่ 2, 3 ต่อไป ซึ่งจะหยุดการสัมภาษณ์เมื่อข้อมูลที่ได้จากตัวอย่างเหล่านี้เกิดการซ้ำกันจนเป็นแบบแผนแน่นอนแล้ว ถึงแม้ว่าจะถามคนอื่นๆ อีก ข้อมูลก็จะออกมาในลักษณะเดียวกัน แสดงว่าตัวอย่างเพียงพอแล้ว (เบญจา และคณะ, 2528: 100)

4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพมีวิธีการหลายแบบให้เลือก ตามความเหมาะสมของข้อมูลที่ต้องการ และตามลักษณะของประชากรเป้าหมายในการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลในการวิจัยอาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลเพียงวิธีเดียวหรือใช้หลายวิธีร่วมกันก็ได้ โดยวิธีที่ได้นิยมใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่มและการสนทนากลุ่ม ซึ่งในการวางแผนเก็บข้อมูลด้วยวิธีการใดๆ นั้น ผู้วิจัยต้องมีความชัดเจนในประเด็นจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย ลักษณะข้อมูลที่ต้องการนำมาวิเคราะห์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) รวมถึงแหล่งที่มาของข้อมูลอื่นๆ ว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้เลือกวิธีการเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

การเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต

การสังเกต (Observation) เป็นกระบวนการเก็บข้อมูลโดยการเฝ้าดูพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามสภาพธรรมชาติ โดยใช้ประสาทสัมผัสของผู้สังเกตและอาจใช้เครื่องมือช่วยเพื่อให้การเก็บข้อมูลรวดเร็วแม่นยำมากขึ้น การสังเกตที่ดีต้องมีการกำหนดจุดประสงค์ขอบเขตและออกแบบระบบการสังเกตอย่างรอบคอบชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ โดยอาจใช้การสังเกตแบบมีโครงสร้าง หรือแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามกรอบที่วางไว้ ทั้งความถูกต้องแม่นยำและน่าเชื่อถือของการสังเกตขึ้นอยู่กับความรู้ ทักษะ ทัศนคติและประสบการณ์ของผู้เก็บข้อมูล ซึ่งความเที่ยงตรงและเชื่อมั่นของการสังเกต สามารถทำได้โดยการ

สังเกตซ้ำ เพื่อดูผลการสังเกต หากตรงกันหรือมีความความสอดคล้องมาก ย่อมถือว่า ผลการสังเกตนั้นมีความถูกต้องเชื่อถือได้ ซึ่งการสังเกตสำหรับวิจัยเชิงคุณภาพมี 2 แบบ ได้แก่

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) คือการสังเกตแบบนี้ ผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตสนาม โดยมีการใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษามีการกระทำกิจกรรมด้วยกันจนกระทั่งเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและความหมายที่คนเหล่านั้นให้ต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยศึกษาซึ่งเมื่อสังเกตแล้วจะต้องมีการซักถามและการจดบันทึกข้อมูล (note taking) ด้วย

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participation observation) คือการสังเกตที่ผู้สังเกตไม่ได้เข้าไปใช้ชีวิตร่วมหรือกิจกรรมกับกลุ่มคนที่ศึกษาโดยไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกรบกวนเพราะอาจทำให้พฤติกรรมผิดไปจากปกติได้ซึ่งอาจใช้ในระยะแรกของการวิจัยแล้วใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระยะหลัง

ความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการบันทึกนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประการ (อรพิน ชูชม. 2545: 132) ได้แก่

1. มีความถูกต้องในเหตุการณ์ที่ปรากฏ หมายถึง ผู้วิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจในความหมายที่ถูกต้องของสิ่งที่กำลังศึกษา และเหตุการณ์ที่ปรากฏนั้นๆ ต้องเป็นเหตุการณ์ที่เป็นธรรมชาติ

2. มีความถูกต้องในเครื่องมือที่ใช้ คือ เครื่องมือที่ใช้ต้องมีความถูกต้องเที่ยงตรง สังเกตด้วยความปราศจากความอคติ และต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สังเกตอย่างถูกต้อง ตีความหมายได้ตรงกับความหมายของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งจะช่วยให้การตีความถูกต้องมากที่สุด

3. มีความถูกต้องในกรอบแนวคิดและทฤษฎี

จากความหมาย ลักษณะและวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต ผู้วิจัยได้เลือกใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participated observation) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน เช่น การเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูด การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้และกิจกรรมสำคัญต่างๆ ของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยกับสมาชิกกลุ่มจักสานและคนในชุมชน รวมทั้งสามารถทำกิจกรรมต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ด้วยแนวข้อสังเกตที่เกี่ยวกับเนื้อหาขั้นตอนและผลที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมถึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้ในการออกแบบต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ต่อไป

การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น คำอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับความสำคัญของเรื่องหรือสถานการณ์ ตลอดจนความเชื่อ ความหมายต่างๆ อย่างลึกซึ้งในแง่มุมต่างๆ ข้อมูลจากพูดคุยสนทนาของผู้ถูกสัมภาษณ์ และมักใช้ควบคู่กับการสังเกต ซึ่งการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (อรพิน ชูชม. 2545: 115)

1.การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview) หรือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

2.การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) มักจะใช้ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมโดยเตรียมคำถามกว้างๆมาล่วงหน้า

แนวคำถามที่ใช้โดยทั่วไปควรมีลักษณะดังนี้

1. แนวคำถามมีลักษณะเป็นเค้าโครง (outline) หรือหัวข้อการสนทนา ซึ่งมีหัวข้อใหญ่หลายหัวข้อ และในแต่ละหัวข้อจะมีคำถามย่อยๆ เพื่อเป็นคำถามที่จะได้ให้คำตอบที่เป็นรายละเอียดเป็นเหตุเป็นผล ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการทั้งหมด

2. แนวคำถามจะต้องยืดหยุ่นได้ (flexible) เพื่อให้ผู้ถามได้คำตอบในมุมมองที่หลากหลายและผู้ตอบมีอิสระในการตอบมากที่สุด ทั้งขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้วิจัยหรือผู้สัมภาษณ์ ที่จะจัดลำดับของการถามให้ต่อเนื่อง เป็นธรรมชาติ และเข้ากับบรรยากาศของการสนทนา อาจมีการเพิ่มหรือลดคำถามได้ตามความเหมาะสม

3. การเรียงลำดับคำถามในแนวคำถาม ควรจะเรียงลำดับหัวข้อคำถามให้ต่อเนื่อง ควรเริ่มการถามด้วยคำถามสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยต่อกันก่อน แล้วจึงเข้าสู่คำถามหลัก คำถามย่อย และปิดท้ายด้วยคำถามเพื่อผ่อนคลายความรู้สึกของผู้สนทนา

4. เนื้อหาของแนวคำถามในการวิจัยเรื่องเดียวกันที่ใช้กับตัวอย่าง หรือกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มอาจไม่เหมือนกันก็ได้ แต่อยู่ภายใต้หัวข้อหลักเดียวกัน

ความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของการสัมภาษณ์ พิจารณาจากคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้นสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ ครอบคลุมประเด็นต่างๆ ที่ต้องการทราบหรือไม่ รวมทั้งดูว่าคำถามนั้นชัดเจนตรงจุดหรือไม่

ความเชื่อมั่นของการสัมภาษณ์ สามารถหาได้จากค่าสัมประสิทธิ์ความคงที่ (coefficient of stability) ทำได้โดยให้ผู้สัมภาษณ์ทำการสัมภาษณ์ผู้ถูกสัมภาษณ์คนเดิมในเวลาที่ต่างกัน แล้วนำผลการสัมภาษณ์มาหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยใช้สูตรของเพียร์สัน หรือสูตรของสเปียร์แมน ขึ้นอยู่กับมาตรวัดที่ใช้ ทั้งนี้ ความเชื่อมั่นของการสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ระดับความมีโครงสร้าง ข้อเท็จจริงและความชัดเจนของคำถาม ความเต็มใจและความร่วมมือของผู้ตอบ การฝึกฝนและความสามารถของผู้สัมภาษณ์ ตลอดจนปริมาณคำถามที่ใช้ด้วย (อรพิน ชูชม, 2545 : 121)

จากการศึกษาการเก็บข้อมูลด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการทำเครื่องจักสานกระจูด วิธีการเรียนรู้สืบทอดความรู้ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ซึ่งได้แก่ ครูภูมิปัญญา สมาชิกกลุ่มจักสาน และครูนักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สำหรับออกแบบต้นแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของชุมชนต่อไป

การศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

เป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นแรกเมื่อเริ่มทำการวิจัยโดยผู้วิจัยศึกษาอย่างละเอียดอย่างมีวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนำมาประกอบการวิจัยซึ่งวิธีการนี้จะช่วยในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและการวางแผนการวิจัยได้

ดังนั้น การเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพมีวิธีการหลายแบบให้เลือก ตามความเหมาะสมของข้อมูลที่ต้องการ และตามลักษณะของประชากรเป้าหมายในการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลในการวิจัยอาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลเพียงวิธีเดียวหรือใช้หลายวิธีร่วมกันก็ได้ โดยวิธีที่ได้นิยมใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสนทนากลุ่ม ซึ่งในการวางแผนเก็บข้อมูลด้วยวิธีการใดๆ นั้น ผู้วิจัยต้องมีความชัดเจนในประเด็นจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย ลักษณะข้อมูลที่ต้องการนำมาวิเคราะห์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) รวมถึงแหล่งที่มาของข้อมูลอื่นๆ ว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้เลือกวิธีการเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้อง โดยวิธีการต่างๆ

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลวิจัยแบบ Triangulation คือ ใช้หลายวิธีการผสมผสานกัน โดยวิธีที่เลือกใช้ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรม, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม, การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง, และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงเป็นกระบวนการจัดการข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความหมายมากขึ้น เป็นการตีความและเป็นการหาคำอธิบายเชิงทฤษฎีขึ้นมาจากข้อมูล (ชาย โพธิสิตา. 2554: 335)

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ (Mile and Huberman. 1994 อ้างในชาย โพธิสิตา. 2554: 337) คือการจัดระเบียบข้อมูล การแสดงข้อมูลและการหาข้อสรุป การตีความหมายและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 การจัดระเบียบข้อมูล (Data organizing)

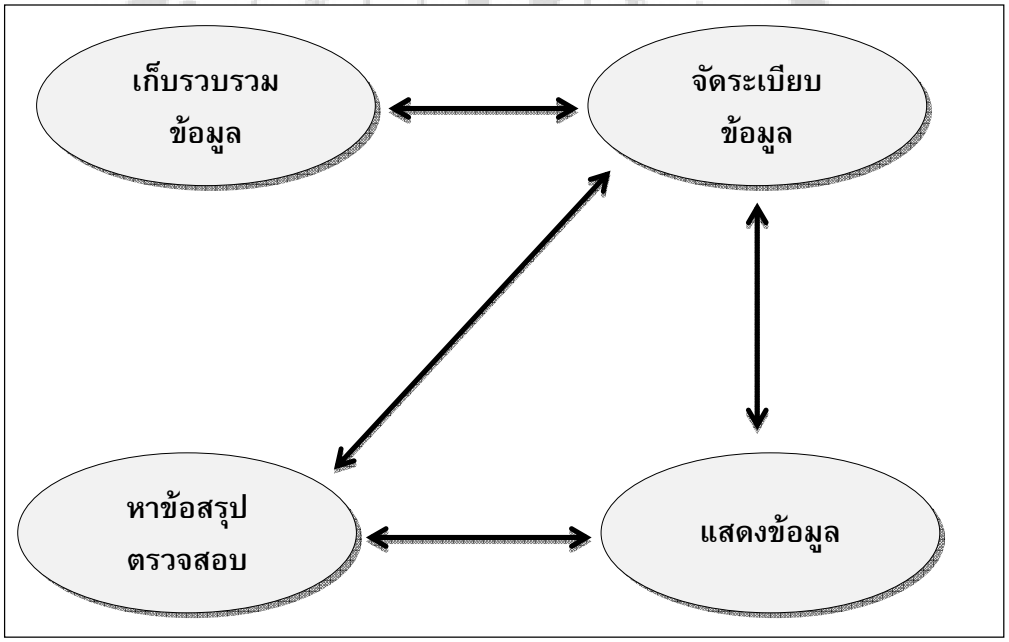
เป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลเป็นระเบียบ ทั้งกายภาพและเนื้อหา พร้อมสำหรับการนำไปแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบต่อไปมีจุดประสงค์เพื่อให้ข้อมูลอยู่ในสภาพที่ง่ายต่อการใช้งาน สะดวกในการเก็บและการเรียกมาใช้งาน เนื่องจากข้อมูลที่ได้มีปริมาณมากและจากหลายแหล่ง หากไม่มีการจัดระเบียบการเก็บที่ดีแล้ว จะยากต่อการแปลความหมายและการวิเคราะห์ การจัดระเบียบต้องทำใน 2 ลักษณะ คือ จัดระเบียบทางกายภาพ และการจัดระเบียบเนื้อหาข้อมูล

4.3.2 การแสดงข้อมูล (Data display)

เป็นการนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนา ซึ่งได้จากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์ เพื่อบอกเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษา มีจุดประสงค์เพื่อให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่มสามารถบอกเรื่องราวเดียวกันได้อย่างมีความหมาย เริ่มต้นด้วยการจัดกลุ่มข้อมูล โดยจัดให้ข้อมูลรหัสเดียวกันอยู่ด้วยกัน ด้วยวิธีการตัดปะ เมื่อตัดปะเรียบร้อยแล้วให้ตัดแยกออกเป็นเรื่องๆ ตามหัวข้อที่กำหนด หรืออาจใช้ตารางแสดงข้อมูล แยกประเด็นต่างๆ ได้เช่นกัน สุดท้ายคือนำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยายเช่นเดียวกับการเขียนรายงานการวิจัย

4.4.3 การหาข้อสรุป การตีความหมายและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and Verification)

เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุป ความหมายที่ได้นั้น มีความถูกต้องตรงประเด็นและน่าเชื่อถือเพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้น อาจอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการวิเคราะห์นั้น

ภาพประกอบ 2 กรอบการเก็บและจัดกระทำข้อมูลเชิงคุณภาพ

ที่มา : ปรับจาก Mile and Huberman (1994 : 10)

4.5 ความถูกต้องตรงประเด็น และความเชื่อถือได้ของผลการศึกษา

ความถูกต้องตรงประเด็นในการวิจัย หมายถึง คุณสมบัติของผลการวิจัย ซึ่งอาจอยู่ในรูปของข้อค้นพบ คำอธิบาย ข้อสรุป การตีความ หรือแนวคิดทฤษฎี ว่ามีความถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นอยู่ของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยศึกษาและมีเหตุมีผลมากเพียงใด (ชาย โพธิสิตา. 2554: 126) ความถูกต้องตรงประเด็น จำแนกได้ 4 ชนิด ได้แก่ (Maxwell, 1996 อ้างถึงใน ชาย โพธิสิตา, 2554 : 127)

4.5.1 ความถูกต้องตรงประเด็นในการพรรณนา (ผู้วิจัยบอกเล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ได้ถูกต้องมากน้อยเพียงใด)

4.5.2 ความถูกต้องตรงประเด็นในการตีความข้อมูล

4.5.3 ความถูกต้องตรงประเด็นในทางทฤษฎี

4.5.4 ความถูกต้องตรงประเด็นในการนำผลไปใช้กับที่อื่น เวลาอื่น หรือสามัญการ (generalization)

ปัจจัยที่มีผลต่อความถูกต้องและตรงประเด็นมีอยู่ 4 ประการ ดังนี้ (ชาย โพธิสิตา. 2554: 127-129)

1. ความไม่สมบูรณ์ของข้อมูล ซึ่งอาจเกิดจากการตั้งข้อคำถามไม่ครอบคลุม ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ไม่ใช่ผู้รู้แท้จริงหรือจำนวนน้อยเกินไป การสังเกตไม่ละเอียดพอ รวมถึงการบันทึกไม่ละเอียด เป็นต้น

2. การยึดติดในกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมามากเกินไป การตีความข้อมูลจึงควรมีลักษณะที่ผู้วิจัยเอาตัวเองเข้าไปอยู่ในฐานะของผู้ถูกศึกษาและตีความข้อมูลเสมือนว่าผู้วิจัยเป็นคนที่ถูกศึกษา ซึ่งหมายถึง การพยายามตีความข้อมูลด้วยสายตาของผู้ให้ข้อมูล แทนการตีความด้วยสายตาของผู้วิจัย

3. การใช้ทฤษฎีไม่ถูกต้องตามที่ทฤษฎีนั้นๆ กำหนด ซึ่งอาจเกิดจากการไม่มีข้อมูล หรือมีไม่เพียงพอกับการวิเคราะห์ตามที่ทฤษฎีต้องการ รวมถึงการให้ความสำคัญกับข้อมูลที่สอดคล้องกับทฤษฎีมาก จนลืมให้ความสำคัญกับบริบทอื่นๆ ทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลไม่รอบด้าน

4. การเลือกกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ที่ไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกับความต้องการ ไม่ครบถ้วน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ แบ่งออกได้ 2 แบบคือ การตรวจสอบภายใน และการตรวจสอบภายนอก ซึ่งมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

การตรวจสอบภายใน พิจารณาเกี่ยวกับข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูลว่ามีคุณภาพดีพอสมควรหรือไม่ โดยตรวจสอบย้อนไปยังแหล่งที่มาข้อมูลว่าเหมาะสมกับเรื่องและคำถามในการวิจัยเพียงใด รวมถึงพิจารณาวิธีการวิเคราะห์ หลักฐานที่สนับสนุน รวมทั้งมีการนำเสนอวิธีการและขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้หรือไม่

การตรวจสอบภายนอก สามารถทำได้หลายวิธีการ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง 3 วิธีการ ได้แก่

1. Peer review คือ การนำผลการวิเคราะห์ให้เพื่อนนักวิจัยหรือนักวิชาการที่มีความสนใจในเรื่องนั้นๆ อ่านและแสดงความคิดเห็น โดยอาจทำเป็นการส่วนตัวหรือเป็นทางการโดยการนำเสนอผลงานวิจัยในที่ประชุมวิชาการที่มีผู้วิจารณ์อย่างเป็นกิจจะลักษณะ

2. Playback method คือ การฟังเสียงสะท้อนจากประชาชนหรือกลุ่มที่ผู้วิจัยศึกษา โดยการนำผลการวิจัยเสนอต่อกลุ่ม และรับฟังคำวิจารณ์จากเขา เพื่อดูว่าข้อสรุปและการตีความของผู้วิจัยมีความถูกต้องหรือใช้ได้ในทัศนะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมากเพียงใด ซึ่งเสียงสะท้อนที่ได้มิได้หมายความว่าจะมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิด แต่ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจว่าสิ่งใดคือที่มาของความแตกต่างทัศนะของกลุ่มและของนักวิชาการ จะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการวิเคราะห์ให้ดีขึ้น

3. Triangulation คือ การตรวจสอบแบบสามเส้า ซึ่งทำได้หลายแบบ เช่น

3.1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) จะเน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆนั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) จะเน้นการตรวจสอบจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลต่างคนกันว่าได้ค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลทุกคนพบว่าข้อค้นพบที่ได้มามีความเหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

3.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (theory triangulation) จะเน้นการตรวจสอบว่าถ้ามีการใช้ทฤษฎีที่หลากหลายแล้วข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะนาทฤษฎีใดมาใช้ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

หากผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบภายนอกด้วยวิธีการใดแล้ว พบว่าผลที่ได้ไม่แตกต่างกันในสาระสำคัญ ผู้วิจัยมั่นใจได้ว่า ข้อสรุปและการตีความในการวิจัยของตนมีความน่าเชื่อถือ

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาเรื่องการออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพปฏิสัมพันธ์ (Interactive design)คือ การออกแบบการวิจัยไม่ว่ารูปแบบใดก็ตามเป็นสิ่งสำคัญ เปรียบเหมือนเครื่องมือนำทางให้การวิจัยประสบความสำเร็จ การออกแบบการวิจัยเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องใช้การวางแผนที่รอบคอบ ยืดหยุ่น และมององค์ประกอบทุกอย่างแบบองค์รวมและบูรณาการ บนพื้นฐานของหลักการและทฤษฎี งานวิจัยทางด้านเทคโนโลยีการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) คือ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวแปรการทดลองภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่ได้รับการควบคุมอย่างรัดกุม เปรียบเทียบกับสภาพปกติเพื่อให้

ทราบว่าเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่จัดขึ้นนั้นเป็นสาเหตุที่แท้จริงของผลหรือปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงนั้นหรือไม่และนำข้อสรุปที่ได้ใช้ในการอธิบายทำนายและควบคุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ต่อไป แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาและสร้างองค์ความรู้จากชุมชน เพื่อตอบคำถามที่ว่า การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมีลักษณะอย่างไร ปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ ข้อขัดข้องที่มี นำไปสู่การพัฒนาต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน และข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวคิดทางเทคโนโลยีการศึกษา ดังนั้น เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเลือกเทคนิคการเก็บข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องแบบสามเส้า (Triangulation) มาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา ตรงกับคำว่า wisdom ในภาษาอังกฤษ ซึ่ง*พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า หมายถึง พื้นฐานความรู้, ความสามารถ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน,2546 : 826)*

ภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงความรู้ประสบการณ์วิธีการหรือแนวความคิดที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้สามารถปรับเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาภูมิปัญญาจะมีวัฒนธรรมเป็นฐานคิดไม่ใช่วิทยาศาสตร์ โดยมีบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และเน้นความสำคัญของจริยธรรม วิถีชีวิต มากกว่าวัตถุธรรม ซึ่งความต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวมเป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้และความสามารถระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542: 8, เสรี พงศ์พิศ. 2543: 33, ประเวศ วะสี. 2536: 21-22)

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ ในฐานะที่(สมจิตร, 2543 : 67-67)

1. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมา

2. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน

3. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

4. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

5. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน

6. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและชุมชน

7. ทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่

ดังนั้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญามีความสำคัญในฐานะเป็นมรดกที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนแต่ละชุมชน สะท้อนถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะช่วยให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่

ปัญหาการจัดการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทย

เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในทุกชุมชนของประเทศไทย ที่แสดงออกในรูปแบบต่างๆ เช่น ความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี สิ่งของเครื่องใช้ รวมถึงกระบวนการต่างๆ ที่สอดรับกับสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชน แต่การก้าวเข้ามาอย่างไร้การจำกัดของกระแสความทันสมัย การเรียนรู้ที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุอย่างสูง และการให้ความสำคัญกับความรู้จากตะวันตกมาก จึงทำให้เกิดการละเลยหรือขาดความใส่ใจในภูมิปัญญาของตนเอง ดังนั้น ภูมิปัญญามากมายจึงหายไปตามกาลเวลา ซึ่งมีสาเหตุหลายประการ คือ

1. ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย

2. การละเลยและละทิ้งภูมิปัญญาไทย การรับภูมิปัญญาใหม่เข้ามาอย่างขาดความระมัดระวังและขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตน

3. ภูมิปัญญาใหม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

4. การดำรงชีวิตของผู้คนในปัจจุบันผิดปกติ

5. ระบบการศึกษาแผนใหม่ละเลยกระบวนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทย ขาดนโยบายด้านการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

6. การจัดการศึกษาไม่สามารถขยายโอกาสการสืบสานมรดกภูมิปัญญาไทยไว้ได้ และการบริหารการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการศึกษาสืบทอดภูมิปัญญาไทย

ดังนั้น การกลับมาให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการสืบสานให้มรดกนี้อยู่คู่กับชุมชนสืบไป (ศักดิ์พงศ์ หอมหวน (2547: 13-15)

สอดคล้องกับการวิเคราะห์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2538) ที่กล่าวถึงมูลเหตุของปัญหาการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยไว้ว่าเกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นในด้านเศรษฐกิจมากเกินไป สร้างความเจริญทางด้านวัตถุเป็นหลัก ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ดีงามของไทยหลายอย่างถูกละเลย เพราะความไม่เข้าใจความหมายและเนื้อหาอย่างถ่องแท้ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงคุณค่าของแบบแผนดั้งเดิมอีกทั้งภูมิปัญญาต่าง ๆ ขาดการปลูกฝังและการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบเยาวชน และประชาชนไม่สามารถเข้าถึงคุณค่าทางศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของไทย

ดังนั้นสรุปได้ว่า จากสาเหตุของปัญหาการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยดังกล่าว ทำให้ภูมิปัญญาไทยหลายอย่างสูญหายไป กล่าวเฉพาะการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพเป็นสำคัญ ดังนั้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาจึงมีสัดส่วนน้อยลง ผู้วิจัยในฐานะของนักเทคโนโลยีการศึกษาตระหนักว่าการนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการศึกษามาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีและน่าสนใจมากขึ้น นำไปสู่ความเข้าใจความหมายเนื้อหาและคุณค่าของภูมิปัญญา ผ่านการการปลูกฝังและการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2542 ข: 181) ได้เสนอแนวทางจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง การศึกษาในระบบโรงเรียนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ 2 รูปแบบคือ

1. การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนเน้นกิจกรรมชุมชนเป็นสื่อเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนอาศัยทรัพยากรในชุมชนจัดการศึกษาชุมชนจึงมีส่วนร่วมกับโรงเรียนตั้งแต่การกำหนดนโยบายหลักสูตรจัดการเรียนการสอนตลอดจนติดตามและประเมินผล

2. การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของโรงเรียนเป็นการนำเนื้อหาและวิธีสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนในโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับการเรียนแบบนี้ต้องสำรวจความต้องการและศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาด้านเนื้อหาผู้สอนและผลกระทบต่อชุมชนด้วยสำหรับการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์การนำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกเข้ากับกระบวนการเรียนการสอนเป็นการบูรณาการศาสตร์หลายสาขาทางวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกันการประยุกต์เอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่ความรู้วิทยาศาสตร์ที่เป็นสากลและเป็นการเพิ่มคุณค่าศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสังคมสมัยใหม่

สอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เมื่อปีการศึกษา2539 ซึ่งได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 81)

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอน ควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยและเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. กระบวนการการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้คิดอย่างเป็นอิสระ คิดได้หลายมุมและสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

3. การจัดการเรียนการสอนอาจจะให้ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมโดยนำความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรืออาจให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูผู้สอนและทำหน้าที่ประเมินผลด้วย ส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็นโรงเรียนหรือให้นักเรียนไปเรียนที่บ้านนักปราชญ์ท้องถิ่น

4. บทบาทของหน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารและครูผู้สอน ควรเห็นความสำคัญในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และตระหนักในตนเองว่า ไม่ใช่ผู้ที่จะรู้อะไรหมดทุกอย่างแต่เป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ และควรนำผู้รู้ในท้องถิ่นหรือปราชญ์ท้องถิ่นมาร่วมพัฒนาหลักสูตร

หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา (2535:123) ได้กล่าวถึง แนวทางในการดำเนินงานการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ให้ความรู้เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่า เกิดเจตคติที่จะร่วมกันรับผิดชอบ ในฐานะเป็นสมบัติของทุกคนที่จะร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ ฟื้นฟูและพัฒนาอย่างเหมาะสม

2. ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมนักเรียนและกิจกรรมโรงเรียนให้นักเรียนมีโอกาสร่วมปฏิบัติในเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเชื่อมโยงและร้อยรัดกับสภาพที่มีในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ในการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง

3. จัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความภูมิใจในมรดกทางความคิด การสร้างสรรค์ สามารถเลือกสรรนำไปพัฒนาและสืบทอดได้อย่างงามสมัยได้

4. ส่งเสริมโดยการรณรงค์อย่างกว้างขวาง ในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้และพัฒนาอย่างเหมาะสมในโรงเรียน เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของตนและชุมชนในท้องถิ่น

5. ปลูกฝังความรักความหวงแหนในคุณค่าและเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้สามารถปรับปรนและตอบสนองกระแสกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลได้อย่างชาญฉลาด

6. สร้างและประสานเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านกับองค์กรนอกโรงเรียนทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อสนเทศองค์ความรู้เรื่องต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนหรือร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้เรียนรู้แนวทางในพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แนวทางการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรเกิดจากความร่วมมือกันของสถานศึกษาและชุมชน ในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่ผู้เรียน มีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ และบูรณการความรู้ภูมิปัญญากับความรู้สากล พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ กระบวนการที่พัฒนาขึ้นควรมีองค์ประกอบคือ 1) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งภาคความรู้ และการฝึกปฏิบัติ 2) เนื้อหาบูรณาการภูมิปัญญากับความรู้สากล พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และ 3) การให้ความรู้มีการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและสถานศึกษาเป็นต้น ทั้งนี้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้อาจมีองค์ประกอบอื่นๆ เพิ่มเติมซึ่งได้จากวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

โสภณ เดชฉกรรจ์ (2554. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสาคร กรณีศึกษาวงไทยบรรเลง โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาเนื้อหาของวงไทยบรรเลงและศึกษาเนื้อหาด้านการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการสอนดนตรีของวงไทยบรรเลง โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักสูตรของวงไทยบรรเลงมี 2 ประเภท คือ หลักสูตรที่สร้างนักดนตรีอาชีพและหลักสูตรที่เสริมความรู้ให้ผู้เรียน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาหลักสูตรที่ 2 ในประเด็นเกี่ยวกับ

1.1 เนื้อหาด้านเพลง หลักสูตรสองประเภทแตกต่างกันในเนื้อหาขั้นต้น กล่าวคือหลักสูตรที่สร้างนักดนตรีอาชีพเริ่มต้นด้วยเพลงสาธุการ และต่อด้วยเพลงที่ใช้งาน ส่วนหลักสูตรที่เสริมความรู้ให้กับผู้เรียน เริ่มด้วยการให้เด็กได้สัมผัสกับดนตรีที่มีความง่ายก่อนจึงเริ่มด้วยเพลงที่สั้นๆ ง่ายๆ หลักสูตรในขั้นที่สูงขึ้นมีการใช้เพลงในการเรียนการสอนประเภทเดียวกัน

1.2 เนื้อหาด้านทักษะทั้งสองหลักสูตรมีการสอนทักษะพื้นฐานที่เหมือนกันคือ การแบ่งมือฆ้อง การตีคู่ ลูกตีกระทบ กรอ เก็บ แต่หลักสูตรที่สร้างนักดนตรีอาชีพจะมีการเพิ่มเติมทักษะเรื่อง การสะเดาะและสะบัด ในขั้นกลางมีทักษะที่ให้ผู้เรียนได้เริ่มใช้ความคิด เช่น เรื่องการแปรทาง สำหรับทักษะในขั้นสูงผู้เรียนจะศึกษาทักษะการบรรเลงเพลงที่ซับซ้อนขึ้นและเรื่องการประพันธ์เพลง

2. การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอนดนตรีไทย พบว่าผู้สอนจะให้ความสำคัญเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมากว่าผู้เรียนในทุกประเด็น ด้านความคิดเห็นของผู้สอนในวงไทยบรรเลงได้ให้ความสำคัญในเรื่องความสามัคคีมากที่สุด ส่วนด้านผู้ที่สอนให้ความสำคัญน้อยที่สุดคือเรื่องความอดทนอดกลั้น โดยมีคะแนนเฉลี่ยที่ 4.91 และ 4.58 ตามลำดับ สำหรับความเห็นของผู้เรียนในวงไทยบรรเลงให้ความสำคัญในเรื่องความสนใจใฝ่รู้มากที่สุด ส่วนประเด็นที่ให้ความสำคัญน้อยที่สุดคือเรื่องการละเว้นสิ่งเสพติดและการพนัน มีค่าเฉลี่ยที่ระดับคะแนน 4.54 และ 3.74 ตามลำดับ

อุทัย ศาสตรา (2554. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกขั้นพื้นฐาน และสร้างคู่มือการสอนทักษะการบรรเลงระนาดเอกขั้นพื้นฐานของครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ ประชากรที่ใช้ศึกษาได้แก่ ลูกศิษย์ที่เรียนระนาดเอกกับครูประสิทธิ์ ถาวร โดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการตีความเพื่อสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และนำเสนอเป็นความเรียง ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูประสิทธิ์ ถาวร ได้รับการถ่ายทอดอย่างเข้มข้นจากหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) จนเชี่ยวชาญในดนตรีไทยทั้งทฤษฎี การปฏิบัติและการถ่ายทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเลงระนาดเอก ลูกศิษย์ของท่านส่วนใหญ่เป็นนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งมีพื้นฐานการบรรเลงระนาดเอกอยู่ก่อนที่จะเรียนกับท่าน สำหรับการสอนทักษะการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ถาวร มี 2 ลักษณะคือ การสอนควบคู่กับการปรับวง เป็นการที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ และการสอนตามขนบแบบโบราณ เป็นการสอนที่บ้านโดยยึดหลักการสอนที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การสอนตามความสามารถของผู้เรียน เน้นวิธีการบรรเลงมากกว่าบทเพลง เน้นพื้นฐานการบรรเลงระนาดเอกที่ถูกต้อง สอนทักษะอย่างเป็นขั้นตอน ด้วยการสอนแบบมุขปาฐะ โดยใช้การอธิบาย การสาธิตและการอุปมา อุปมัย ให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสิ่งที่ครูเน้นมากในการสอน คือ ความสง่างามของบุคลิกท่าทางการบรรเลงระนาดเอก การจัดไม้ระนาดเอก และการทำเสียงระนาดเอกให้หลากหลาย ชัดเจน ได้อรรถรสตามลักษณะของเพลง

2. คู่มือการสอนทักษะการบรรเลงระนาดเอกขั้นพื้นฐานของครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ ประกอบด้วย คำชี้แจงในการใช้คู่มือ เนื้อหาสาระที่จำเป็นสำหรับการสอนและการฝึกทักษะการบรรเลงระนาดเอก วิธีการสอนและการฝึกทักษะการบรรเลงระนาดเอก การวัดและประเมินผล และแหล่งข้อมูล

ปริวิทย์ ไวทยาชีวะ(2551. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของช่างพื้นเมืองเชียงใหม่ ในการทำตุงล้านนาด้วยวิธีการฉลุลายกระดาษ โดยการสัมภาษณ์ช่างพื้นเมืองที่มีความรู้ในการทำตุงโดยตรง 7 คน พบว่า

1. สาเหตุของการถ่ายทอดเกิดจากการได้คลุกคลีใน สิ่งแวดล้อมที่ทางศิลปะที่คุ้นเคย มีความสนใจในศิลปะพื้นบ้าน จนเกิดการซึมซับ สามารถฝึกฝนค้นคว้าได้ด้วยตนเอง เกิดความรักและหวงแหน จนเกิดความต้องการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำตุงกระดาษให้กับผู้สนใจที่จะได้รับการถ่ายทอด

2. กระบวนการถ่ายทอดมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้โดยตรง ซึ่งการถ่ายทอดความรู้นี้ถือเป็นกระบวนการเรียนการสอนอย่างหนึ่ง โดยเลือกวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมด้วยการสอนแบบปฏิบัติ ช่วยให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดการพัฒนาด้านทักษะทางศิลปะในการเรียนรู้การทำตุงล้านนา ด้วยวิธีการฉลุลาย ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดนั้นยังต้องประกอบไปด้วย ความพร้อมของผู้ถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด วัสดุอุปกรณ์ เนื้อหาสาระในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุเพื่อมาใช้งาน ภูมิปัญญาเชิงช่าง คติความเชื่อของช่าง พื้นฐานจิตใจของช่าง และยังพบว่ามีการเตรียมพิธีกรรมของกลุ่มช่างผู้ทำงานศิลปะพื้นบ้าน เพื่อเป็นการบูชาครูผู้ถ่ายทอดความรู้การทำตุง

3. ผลที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอด ซึ่งจากการประเมินโดยปราชญ์ท้องถิ่นผู้ถ่ายทอดความรู้ พบว่าช่างพื้นเมืองผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้ มีความสามารถในการทำตุงกระดาษฉลุลายด้วยกระบวนการที่มีการขัดเกลาจากปราชญ์ท้องถิ่น โดยนอกเหนือไปจากการสอนให้ทำงานช่างแล้ว ยังเป็นการสอดแทรกจริยธรรมไปพร้อมๆกัน ซึ่งรูปแบบการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในสังคม มักมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาและยังสามารถถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมทางสังคมให้กับคนอีกรุ่นหนึ่งได้ ด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ และยังทำให้ปราชญ์ท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในตัวศิษย์และผลงานของศิษย์อีกด้วย

สายยนต์ เสือสูงเนิน (2549. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาครูภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมในตำบลโคกสลุง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดลพบุรี เกี่ยวกับประวัติ ลักษณะของผลงานและกระบวนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม พบว่า ประวัติ ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลส่งผลต่อการสร้างสรรค์ผลงาน ความถนัด ความสนใจ มีผลทำให้สร้างสรรค์ผลที่มีคุณภาพ มีคุณค่า มีความน่าสนใจมากขึ้น ลักษณะของผลงานที่ครูภูมิปัญญาแต่ละท่านสร้างสรรค์ขึ้น เป็นชิ้นงานที่ทำขึ้นโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ฝีมือการทำชิ้นงานโดยการเรียนรู้ แก้ปัญหาด้วยตนเองและผ่านการสั่งสมประสบการณ์ยาวนาน ผลงานมีความสวยงามเป็นแบบเฉพาะตน งานที่สร้างขึ้นเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของการดำเนินชีวิต การทำเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องมือทำมาหากิจ เช่น งานทอผ้า งานจักสาน และเพื่อตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ ด้านความสุข ความเพลิดเพลิน ความสบายใจ เช่น เพลงพื้นบ้าน งานแกะสลัก ผลงานที่ตอบสนองด้านวัฒนธรรมประเพณี เช่น งานกระดาษ งานแกะสลักพระ และสนองความต้องการด้านความศรัทธา ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โชคลาง การปกป้องคุ้มภัย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น งานแกะสลักพระพุทธรูป งานแกะสลักกะลาตาเดียว เป็นต้น

สำหรับกระบวนการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาแต่ละด้าน มีวิธีการถ่ายทอดกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานแบบง่ายๆ ด้วยการแสดงให้ดู นำผลงานที่สำเร็จมาให้เห็น ฝึกหัดให้ทำเป็นได้ถ้ามีความสนใจ เพราะครูภูมิปัญญาถ่ายทอดความรู้โดยเน้นการปฏิบัติ ซึ่งย่อมต้องใช้เวลาในการฝึกหัดและสะสมประสบการณ์ ที่สำคัญที่สุดคือต้องมีใจรัก มีความสนใจจริงในงานนั้นๆ และพบว่ามีผู้สนใจเรียนรู้ในผลงานเพื่อศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ผู้สนใจที่จะปฏิบัติเพื่อสืบทอดยังมีน้อย ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ด้านต่างๆจากครูภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมในตำบลโคกสลุกทั้ง 6 ท่าน เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง จากจุดเริ่มต้นในความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าความสำคัญของครูภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง

วรวุฒิ สุภาพ (2547. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจา:กรณีศึกษาจังหวัดลำปางพบว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจาในจังหวัดลำปางจากอดีตสู่ปัจจุบันกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจาในอดีตมีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงชีวิตและใช้ในพิธีกรรมของสังคมผู้ถ่ายทอดคือพระสงฆ์และครูชาวบ้านและต้องเป็นชายที่รับรู้ถึงทำนองและอาณัติสัญญาณที่ใช้ในชุมชนทำการถ่ายทอดให้กับชายที่มีความสนใจศึกษาเรื่องกลองปูจาอย่างจริงจังองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดคือองค์ความรู้ด้านการบรรเลงกลองปูจาและองค์ความรู้ในเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับกลองปูจาโดยทำการถ่ายทอดในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยและสอดแทรกเรื่องราวคติความเชื่อในเรื่องกลองปูจาไปพร้อมกับการกล่อมเกลาจิตใจผู้เรียนให้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมในขณะที่กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจาในปัจจุบันเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมกลองปูจาในชุมชนผู้ถ่ายทอดคือวิทยากรที่มีโอกาสศึกษา ค้นคว้าวิจัยและเรียนรู้วิธีการตีกลองปูจาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมกลองปูจาโดยเฉพาะองค์ความรู้ในเรื่องการบรรเลงเป็นหลักเพื่อนำไปใช้ในการแสดงและการแข่งขันตีกลองเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลองปูจา การศึกษาพบว่ากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจาในอดีตจนถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนโดยเฉพาะจุดมุ่งหมายหลักของกลองปูจาคือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมในชุมชนได้สูญหายไป

ข้อเสนอแนะแนวทางในการนำวัฒนธรรมกลองปูจามาถ่ายทอดในโรงเรียนการดำรงวัฒนธรรมกลองปูจาในอดีตมีกระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อคุณค่าของวัฒนธรรมกลองปูจาที่มีต่อชุมชนในอดีตอันเป็นเป็นวัฒนธรรมที่คนในทุกส่วนของชุมชนนั้นเป็นผู้ได้รับผลจากวัฒนธรรมกลองปูจากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในอดีตเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนและมีคุณค่าแฝงอยู่ในด้านการกล่อมเกลาจิตใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมและประพฤติตนดีและองค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดก็เป็นองค์ความรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของชาวบ้านทำให้วัฒนธรรมกลองปูจาในสังคมล้านนาสามารถดำรงอยู่ได้อย่างทรงคุณค่า

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจาในปัจจุบันจำเป็นจะต้องมีการถ่ายทอดคุณค่า

วัฒนธรรมกลองปูจาที่มีต่อชุมชนในทุกด้านการนำวัฒนธรรมกลองปูจามาถ่ายทอดในโรงเรียนต้องนำองค์ความรู้ทั้งสองด้านมาเป็นหลักในการถ่ายทอดโดยบูรณาการวัฒนธรรมกลองปูจาเข้ากับสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มสาระภาษาไทย กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มสาระศิลปะกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศโดยต้องเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและอาศัยความร่วมมือจากชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านและแหล่งความรู้อื่นๆ ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจา

สุนทร ดอนอินทร์ทรัพย์ (2546. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น “การแทงหยวก” ในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า

1. ความสำคัญและคุณค่าของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น “การแทงหยวก”คือ

1.1 มีความสำคัญที่เป็นการเรียนรู้จากความใกล้ชิดคุ้นเคย การได้คลุกคลีกับกิจกรรมทางศิลปะในครอบครัวและการติดตามญาติผู้ใหญ่ไปแทงหยวกเป็นประจำ ซึ่งทำให้ครูช่างและผู้เรียนเกิดความใกล้ชิดผูกพันอันอย่างแนบแน่น การได้สืบทอดศิลปะของบรรพชนยังเป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกผูกพันต่อท้องถิ่นกำเนิดและทำให้คนในครอบครัวได้เจอกัน เพื่อร่วมกันแทงหยวกอยู่บ่อยๆ ทำให้เกิดความใกล้ชิดกันในครอบครัว การแทงหยวกยังเป็นกิจกรรมทางศิลปะที่ให้ความเพลิดเพลินแก่คน ดูจากการได้ชมการปฏิบัติงานของช่างตั้งแต่จนจบ

1.2 มีคุณค่าในด้านการเลือกสรรวัสดุธรรมชาติที่ด้อยค่ามาสร้างสรรค์งานศิลปะที่งดงาม เป็นสื่อแทนความระลึกถึง กตัญญูต่อบุพการี และแฝงไว้ด้วยความเชื่อของช่าง คือเป็นงานศิลปะที่ใช้ในงานพิธีอวมงคล การเคารพต่อครูอาจารย์ พระวิษณุ และวัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือการช่างมีการคิดค้นดัดแปลง พัฒนาในด้านรูปแบบ ลวดลาย ขั้นตอนวิธีการอย่างสืบเนื่องยาวนาน จนเกิดเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาแห่งเมืองเพชรบุรี ที่ชำนาญการสรรสร้างผ่านทางศิลปะการแทงหยวก

2.การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น “การแทงหยวก” พบว่า

2.1 เกิดจากความสนใจชื่นชมและเห็นคุณค่าในศิลปะ การสนับสนุนของคนใกล้ชิดและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับงานศิลปะ การได้คลุกคลีร่วมทำงานกลุ่มอยู่กลุ่มช่าง ทำให้เกิดการเรียนรู้ไปในตัว และความภาคภูมิใจในมรดกของบรรพชนที่เป็นแรงผลักดันให้รู้สึกต้องการถ่ายทอดเรียนรู้ให้คงอยู่ต่อไป

2.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ผู้เรียนและผู้สอนต้องมีใจรักในศิลปะ มีความพร้อมทั้งทางด้านจิตใจ มีสภาพอารมณ์ที่เอื้อต่อการทำงานศิลปะ วัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดมุ่งเน้นไปที่การรู้จริง ปฏิบัติได้จริง รักและเห็นคุณค่าในศิลปะ วิธีการถ่ายทอดเป็นการให้ความรู้ควบคู่ไปกับการฝึกปฏิบัติโดยตรง และการพาผู้เรียนไปแทงหยวก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง การประเมินผลดูจากผลงานที่มีคุณภาพและสังเกตพฤติกรรมองผู้เรียนในขณะปฏิบัติงาน

2.3 ผลที่เกิดจากการถ่ายทอด คือ เกิดช่างแทงหยวกที่มีความรู้ มีทักษะในเชิงช่างที่สามารถสร้างงานแทงหยวกได้โดยการทำตามแบบแผนของบรรพบุรุษ แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวช่าง และสามารถปรับตัวให้อยู่ได้ตามการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ทั้งยังได้รับคุณธรรมการทำงานคือ ความรับผิดชอบ มีสมาธิในการทำงานอย่างเต็มที่ด้วยจิตใจที่เบิกบาน การพิจารณาตนเอง และจิตใจหนักแน่น การทำงานร่วมกับเป็นกลุ่มทำให้เกิดข้อคิด คือ ความสามัคคี ความเคารพให้เกียรติกัน การปรับตัวเข้าหากัน การใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รวมถึงการได้รับความเพลิดเพลิน

ณิศนันทน์ พลอามาตย์ (2545. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่านสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์พบว่า

1. กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง 5 คนมีกระบวนการเรียนการสอนที่คล้ายคลึงกัน เริ่มจากการวางแผนการสอนร่วมกับครูผู้สอนมีการวิเคราะห์หลักสูตร กำหนดเนื้อหารายวิชาที่สอนให้สอดคล้องกับความรู้ความชำนาญของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ วิชาการงานพื้นฐานอาชีพการดำเนินการก่อนสอน มีการสร้างความคุ้นเคยกับนักเรียน วิธีการสอนมีการสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิต และให้นักเรียนปฏิบัติตามโดยใช้สื่อการสอนที่เป็นของจริงตามเนื้อหาวิชาที่สอน เช่น การขยายพันธุ์พืชการทำอิฐดิน-ซีเมนต์ การทอผ้าและการทำข้าวกล้อง การประเมินผลการสอนใช้วิธีการสังเกตขณะฝึกปฏิบัติงาน และตรวจผลงาน

2. ผลที่เกิดกับนักเรียนหลังจากที่ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วจากการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กรอบลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวปฏิรูปการศึกษา คือนักเรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดีและมีความสุข พบว่า สิ่งที่แสดงว่านักเรียนเป็นคนเก่งคือ นักเรียนสามารถคิดอย่างมีเหตุผล เชื่อมโยงจากสิ่งเรียนรู้เข้าสู่วิถีชีวิตจริงพัฒนาตนให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถแก้ปัญหาโดยการนำความรู้ไปปฏิบัติจริง จนเกิดเป็นความรู้ใหม่สิ่งที่แสดงว่านักเรียนเป็นคนดี คือนักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมโดยการทำงานด้วยความขยันรับผิดชอบ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของกันช่วยเหลือกัน ซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น โดยการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีท้องถิ่นที่ชุมชนจัดขึ้น รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การปลูกป่าและชักชวนผู้อื่นเข้าร่วมกิจกรรมด้วยสิ่งที่แสดงว่า นักเรียนมีความสุข คือ มีความพร้อมและความกระตือรือร้นในการเรียนโดยที่นักเรียนไม่ขาดเรียน ตั้งใจและปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

พยุงพร ไตรรัตนสิงหกุล (2537. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพื้นฐานการดำเนินการดำรงอยู่และกระบวนการถ่ายทอดหัตกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านหนองปาตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าหัตกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองปาตอง มีต้นกำเนิดจากชาวพวนที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่ง

เกล้าเจ้าอยู่หัว และได้นำความรู้ที่ติดตัวมาทำเครื่องจักสาน เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ใกล้ตัวมาใช้ประโยชน์ ซึ่งการเกิดหัตกรรมของบ้านปาตองมี 3 ประการ คือ ความจำเป็นในการดำเนินชีวิต สิ่งแวดล้อมตามสภาพภูมิศาสตร์ และความเชื่อในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา การถ่ายทอดความรู้วิธีการทำเครื่องจักสานประกอบด้วย

1.แหล่งความรู้ ได้แก่ แหล่งความรู้จากครอบครัว โรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดฉะเชิงเทรา กรมพัฒนาชุมชน เกษตรตำบล

2. ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลต่างหมู่บ้าน

3. วิธีการถ่ายทอด ได้แก่

3.1 การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นวิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การทดลอง การบอกเล่าปากต่อปาก การปฏิบัติจริง และการฝึกหัด

3.2 การฝึกฝนด้วยตนเอง เกิดจากความเคยชินที่พบเห็นอยู่ทุกวันจนสามารถทำเองได้โดยไม่ต้องมีคนสอน แต่บางครั้งใช้วิธีการเลียนแบบ

3.3 การถ่ายทอดจากเพื่อนบ้าน เป็นการบอกเล่าปากต่อปาก ผู้เรียนนำอุปกรณ์ไปเองและสอนโดยการปฏิบัติจริง

3.4 การถ่ายทอดจากหน่วยงานราชการ โดยพาไปเรียนนอกสถานที่ ผู้สอนจะอธิบายวิธีการทำและให้ผู้เรียนปฏิบัติไปพร้อมกัน

จากงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภูมิภาคต่างๆ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย

1. ด้านเนื้อหา เป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาทั้งเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา เสริมความรู้และเพื่อการนำไปประกอบอาชีพ โดยบูรณาการความรู้ทั้งภูมิปัญญาและความรู้สากล

2. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นการสร้างประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งภาคความรู้และฝึกปฏิบัติ เรียนรู้เนื้อหาง่ายไปสู่ยาก พร้อมสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

3. ด้านเทคนิคการถ่ายทอด ใช้การบรรยาย ถามตอบ การสาธิต การสังเกต การฝึกปฏิบัติตามและปฏิบัติด้วยตนเอง และประเมินผลการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมและผลงาน

4. ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ความรู้ ความสามารถและความพร้อมของครู ความพร้อมและความสนใจของผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ความน่าสนใจของเนื้อหา การเลือกใช้สื่อประกอบที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และความเชื่อที่สอดแทรกอยู่ในภูมิปัญญา ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจัดได้ทั้งในรูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยประสานความร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชน เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการเรียนรู้และสืบทอดให้คงอยู่กับท้องถิ่น

ดังนั้น ความรู้ที่ได้จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยข้างต้น จะเป็นแนวทางในการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด กรณีศึกษากลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ต่อไป

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ตั้งอยู่ในเขตตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง มีพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเล มีสภาพแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ ชื่อว่า บึงสำนัก เป็นแหล่งเก็บน้ำตามธรรมชาติและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำหลายด้าน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ทำอาชีพเก็บดอกบัวจำหน่าย เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงเป็นแหล่งกำเนิดต้นกกกระจูด วัตถุดิบสำคัญของการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน

การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรม เช่น การปลูกยางพารา มังคุด ทุเรียน เงาะ และพืชไร่อื่นๆ เป็นต้น การทำอาชีพเกษตรกรรมทำให้ชาวบ้านมีเวลาว่างในช่วงนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว ชาวบ้านใช้เวลาว่างหารายได้เสริมจากการรับจ้างทำสวนของผู้อื่น การรับงานเหมาจากโรงงานมาทำที่บ้าน และการทำเครื่องจักสานกระจูดสร้างรายได้ทั้งการเป็นรายได้เสริม และบางคนถือเป็นรายได้หลักให้กับครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีการทำธุรกิจส่วนตัว เช่น ร้านขายของ ร้านอินเตอร์เน็ต บ้านพักสำหรับบริการนักท่องเที่ยวอีกด้วย

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ วัดสนามรัตนาวาส เป็นวัดใหญ่ประจำตำบล ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ในแต่ละมีจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกันมากมาย, กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ซึ่งเป็นศูนย์ผลิต แสดงและจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ดีเด่นระดับประเทศ นักท่องเที่ยวสามารถชมการสาธิต ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างใกล้ชิด, ศูนย์พฤกษศาสตร์ จังหวัดระยอง เป็นศูนย์รวม เพาะขยายพันธุ์ พรรณไม้พื้นถิ่นหายาก เช่น กล้วยไม้ดินช้างผสมโขลง กล้วยไม้ดินแห้วซะครู เป็นต้น และเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์อีกด้วย แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงได้แก่ ชายหาดสวนสน ตลาดบ้านเพ เกาะเสม็ด แหลมแม่พิมพ์ และอนุสาวรีย์สุนทรภู่ นอกจากนี้ ยังมีโครงการจัดสร้างพุทธมณฑลแห่งที่สองของประเทศไทย เพื่อเป็นพุทธบูชาสถานสำหรับพุทธศาสนิกชน

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เป็นชุมชนที่มีความสงบสุขและสามัคคี เนื่องจากชาวบ้านอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องเครือญาติ นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชน เมื่อมีงานสำคัญชาวบ้านจะร่วมกันทำด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ เช่น ช่วงเทศกาลออกพรรษา จะมีการทำบุญหมู่บ้าน ณ ศาลากลางหมู่บ้าน เพื่อเป็นการทำบุญร่วมกันและขอขมาต่อเจ้าที่เจ้าทางของหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีกิจกรรมรื่นเริงต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้มีความสุขร่วมกัน เทศกาลสงกรานต์ จะมีกิจกรรมอาบน้ำผู้สูงวัยของหมู่บ้าน และมีงานบุญใหญ่ประจำปีของหมู่บ้าน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความผูกพัน

กันในชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กและเยาวชน ให้รักบ้านเกิด ไม่ทอดทิ้งประเพณีของชุมชน และเป็นปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชน นอกจากนี้ ในชุมชน จะมีชาวต่างชาติเข้าพักอาศัยทั้งในรูปแบบของการอยู่ถาวรและท่องเที่ยว เช่น หมู่บ้านชาวสวีเดน เป็นต้น ดังนั้น สภาพชุมชนในปัจจุบันจึงมีการผสมผสานระหว่างความเป็นชุมชนเมืองและชุมชนท้องถิ่น

การบริหารจัดการชุมชน มีการทำอย่างเป็นระบบ เช่น เมื่อมีโครงการใหม่เข้ามาในชุมชน หัวหน้าหมู่บ้าน จะใช้การประชุมหารือกับชาวบ้าน เพื่อรับฟังความคิดเห็นและหาแนวทางต่างๆ ร่วมกัน แสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนตนเอง

การจัดการศึกษาของชุมชน ชุมชนมีโรงเรียนประจำตำบลได้แก่ โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน เปิดทำการเรียนการสอนในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ชาวบ้านกลุ่มผู้สูงวัยจะมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและศึกษาในระดับอุดมศึกษา เมื่อเด็กและเยาวชนเรียนจบระดับประถมศึกษาแล้ว จะเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาในตัวเมือง และระดับอุดมศึกษาในพื้นที่อื่นๆ เช่น กรุงเทพมหานคร จันทบุรี หรือชลบุรี เป็นต้น ปัจจุบันชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับนักเรียนโดยเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาธรรมชาติ และฝึกการทำเครื่องจักสาน

สิ่งที่ค้นพบจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้านการศึกษาของชุมชน คือ เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาในระดับสูงขึ้นจะเลือกทำงานในภาคเอกชนในเมืองหรือรับราชการ มากกว่าการกลับมาประกอบอาชีพเดียวกับผู้ปกครอง ทำให้เกิดภาวะผู้สูงวัยในชุมชนมากขึ้น อาชีพบางอาชีพสูญหายหรือใกล้สูญหาย อีกทั้งเยาวชนในชุมชนบางส่วนไม่เลือกเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น มีครอบครัวเร็ว ทำให้เกิดปัญหาหลายประการตามมา เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ อบายมุขและยาเสพติด ปัญหาเด็กติดเกมส์ เนื่องจากผู้ปกครองไม่มีเวลาให้เพียงพอ คุณภาพชีวิตไม่ดี เป็นต้น

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2544 ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 5 ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง เป็นอาคารชั้นเดียว ใช้สำหรับเป็นที่ปฏิบัติงานผลิตเครื่องจักสานกระจูดของสมาชิกกลุ่มฯ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด รวมทั้งเป็นศูนย์แสดงและจำหน่ายสินค้าโอท๊อปของชุมชน ตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ประธานกลุ่มคือ คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน

บึงสำนักใหญ่ แหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ พื้นที่ประมาณ 3,871 ไร่ มาใช้เป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพของชุมชน โดยมี กกหรือกระจูด (Lepironiaarticulata(Retz.) Domin) เป็นวัตถุดิบสำคัญ ซึ่งชาวบ้านนำพืชชนิดนี้มาใช้ประโยชน์เพื่อทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนสืบทอดต่อกันมากว่า 200 ปีและรู้จักกันมากในภาคตะวันออกของประเทศไทยเช่นเสื่อกระสอบสำหรับใส่ผลผลิตทางการเกษตรหรือเป็นภาชนะใส่เกลือเป็นต้นมีตำนานเล่าขานจากอดีตถึงวิถีชีวิตการทำมาหา

กินและสร้างรายได้ให้ชาวบ้านอำเภอแกลงอย่างมาก ดังมีปรากฏในตอนหนึ่งของนิราศเมืองแกลง อย่างชัดเจนว่า

“ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด	เลียบลีลาศขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
ถึงบ้านแกลงลัดบ้านไปย่านกลาง	เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
แต่ปากพลอดมือสอดขยุกขยิก	จนมือหงิกงอแงไม่แบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร	เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่เว้นคน”

จากภูมิปัญญาจักสานกระจูดได้รับการถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลาน เป็นช่องทางในการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ต่อมารัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มก่อให้เกิดกลุ่มจักสานบ้านกวี หรือกลุ่มผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน โดยมีแกนนำ คือนางสุนทรียิ้มเยื้อน เป็นผู้นำในการจัดตั้งเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2544 มีสมาชิกจัดตั้ง 17 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 66 คน กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มจักสาน คือ

1. เพื่อสร้างความเข้าใจและเชื่อมความสามัคคีให้สมาชิกของกลุ่มและชุมชน
2. เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่สมาชิก ในลักษณะอาชีพหลักและอาชีพเสริม
3. เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้อาชีพจักสานกระจูดได้เป็นมรดกตกทอดไปสู่ลูกหลาน
4. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า
5. เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตของชุมชนให้เป็นหมู่หัตถกรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบึงสำนักใหญ่

นอกจากนี้ กลุ่มจักสาน มีแนวคิดในการดำเนินการกลุ่มตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ความสำคัญต่อบริบทต่างๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการศึกษา เชื่อมโยงบูรณาการกัน ส่งผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังภาพ

ภาพประกอบ 3 แนวคิดในการจัดการหมู่บ้านมาบเหลาชะโอน

ปัจจุบัน สินค้าของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่น อังกฤษ เป็นต้น โดยสินค้าประกอบด้วย 3 หมวด ได้แก่ กล่องและตะกร้า กระเป๋า และสินค้าใช้สอยอื่นๆ เช่น หมวก รองเท้าพัด แจกันดอกไม้ กระจูดตากแห้ง และเสื่อ

กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน มีความโดดเด่นในด้านบริหารจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและนักเรียนนักศึกษา โดยมีคณะศึกษาดูงาน เข้าเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเป็นวิทยากรให้ความรู้นอกสถานที่ ร่วมจัดนิทรรศการและสาธิตให้ความรู้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมป่าไม้ พัฒนาชุมชนจังหวัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพานิช เป็นต้น การร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดเผยแพร่สู่สังคม เป็นที่รู้จักและยอมรับ จึงได้รับรางวัลเชิดชูมากมาย เช่น รางวัลหมู่บ้านโอท็อปดีเด่น ปี 2549 รางวัลหมู่บ้านหัตถกรรมยอดเยี่ยม ปี 2551 และรางวัลหมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว ปี 2555 ซึ่งรางวัลที่ได้นี้ เกิดจากการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ บนฐานคิดการพัฒนารอบด้านอย่างยั่งยืน ทั้งด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจเพื่อชุมชน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มฯ เป็นกิจกรรมสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิก เนื่องจากเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายให้ลูกหลานได้รู้ และอาจนำไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต ผู้สูงวัยรู้สึกดีที่เด็กๆ มาเรียนรู้ แม้ว่าการสอนเด็กๆ นั้น บางครั้งต้องใช้ความอดทนและใจเย็นมาก เพราะเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนตั้งใจเรียนรู้

ฝึกทำ ก็ทำได้รวดเร็ว แต่บางส่วนไม่ตั้งใจ คุยกัน เล่นโทรศัพท์มือถือ เวลาสอนจึงต้องใช้เทคนิคการจูงใจ บอกกล่าวให้ตั้งใจทำ เพราะเมื่อกลับไปแล้วพ่อแม่เห็นผลงาน จะได้ดีใจ มีของฝากให้แก่ผู้ปกครอง

สิ่งที่สมาชิกกลุ่มจักสานฯ และผู้สูงวัยในชุมชนห่วงใยคือ กลัวว่าในอนาคตจะไม่มีคนรุ่นหลังมาสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูด เพราะเป็นงานที่ใช้ความอดทนและพยายามมาก หากใจไม่รักจริงๆ ก็ยาก แต่หากได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องก็จะสามารถทำและยึดเป็นอาชีพได้ เด็กและเยาวชนสมัยใหม่เมื่อเรียนจบก็อยู่ต่างถิ่น ไม่ค่อยได้กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน เพราะเห็นว่าการทำงานท้องถิ่น ให้ค่าตอบแทนน้อย ไม่ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานหัตถกรรม แต่ความจริงแล้ว การทำเครื่องจักสานกระจูด สามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเองได้มาก ขึ้นอยู่กับความขยันและอดทน ขยันมากก็จะมีรายได้มาก เฉลี่ยแล้วสมาชิกกลุ่มจักสานแต่ละคนจะมีรายได้ไม่น้อยกว่า 7000 บาท สามารถใช้ดูแลครอบครัวได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดจึงเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี ทั้งลักษณะอาชีพเสริม หรืออาชีพหลัก

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านวังเฉลาโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง มีอาจารย์ชัยวัฒน์ วงศ์รักษ์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ปัจจุบันมีข้าราชการครู จำนวน 7 คน ครูธุรการ 1 คน ครูพี่เลี้ยงเด็ก 1 คน นักการ 1 คน และแม่บ้าน 1 คน มีนักเรียนในเขตพื้นที่ให้บริการการศึกษา ทั้งหมด 84 คน แยกเป็นชาย จำนวน 39 คน และหญิง จำนวน 48 คน

โรงเรียนประกอบด้วยอาคารเรียนทั้งหมด 2 อาคาร อาคารปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ 1 อาคาร อาคารพลอเนกประสงค์ 2 อาคาร และโรงอาหาร 1 อาคาร สนามเด็กเล่นและสนามกีฬาขนาดใหญ่ บรรยากาศโดยรอบร่มรื่น นักเรียนสามารถใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆได้อย่างดี รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอนของครู มีการใช้มุมต่างๆของโรงเรียนเต็มที่ ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ทำให้นักเรียนสนุกสนาน ใกล้ชิดธรรมชาติ ภายในบริเวณอาคารจะมีการให้ความรู้ต่างๆไว้เสมอ เช่น มีป้ายนิเทศให้ความรู้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน มารยาทไทย ความรู้เรื่องประชาคมอาเซียน รวมทั้งความรู้ที่เป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน อาทิ ชื่อต้นไม้ท้องถิ่น

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกิจกรรมหนึ่งที่โรงเรียนให้ความสำคัญ เพื่อต้องการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้ ไม่สูญหายไปจากชุมชน เยาวชนไม่ลืมรากเหง้าของตัวเอง อีกทั้งภูมิปัญญาหลายอย่างสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือประกอบอาชีพได้ในอนาคต โดยโรงเรียนได้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในวันพุธคาบเรียนที่ 7-8 ลักษณะการจัดกิจกรรมจะใช้การบรรยายให้ความรู้จากครูภูมิปัญญา พาศึกษานอกสถานที่และลงมือปฏิบัติ สถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรม ใช้บริเวณอาคารเอนกประสงค์ และการออกไปศึกษา ณ แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่นักเรียน พบว่า ครูภูมิปัญญาดีใจและภูมิใจที่ได้มีส่วนในการสืบทอดความรู้ให้กับนักเรียน ซึ่งหากไม่มีการจัดกิจกรรมนี้ ความรู้ก็อาจหายไป อีกทั้งคาดหวังว่าภูมิปัญญาจะได้รับการสืบสานต่อไป ไม่ต้องการให้ตายไปพร้อมกับผู้สูงวัย เพราะความรู้นี้มีมานาน สามารถนำไปสร้างงาน สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ โดยครูภูมิปัญญาให้มุมมองว่า การทำงานของคนรุ่นใหม่มักจะทำงานต่างถิ่น เมื่อถึงวันหนึ่งที่ร่างกายไม่ไหว หรืออิ่มตัวกับงานแล้ว ก็เลือกกลับมาอยู่บ้าน จากการสังเกตพบว่า ผู้หญิงจะเลือกมาทำงานฝีมือ งานหัตถกรรม ส่วนผู้ชาย ก็เลือกทำอาชีพอิสระ หรือรับจ้าง ดังนั้น การให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้ของชุมชนตั้งแต่เด็ก จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ เข้าใจตัวตนของตนเอง ความรู้นี้อาจไม่ได้ใช้ในปัจจุบัน แต่อนาคตเชื่อว่าต้องมีส่วนหนึ่งที่ได้ใช้อย่างแน่นอน

ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนกล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อนักเรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับความรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นความรู้ที่บรรพบุรุษได้สร้างและสืบทอดมา ไม่ให้นักเรียนลืมตนเอง การเรียนจะเรียนทั้งภาคเนื้อหา โดยฟังบรรยายจากครูภูมิปัญญา ซึ่งทางโรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร และการเรียนฝึกปฏิบัติจริง เช่น การเรียนรู้เรื่องการปลูกพืชผักสวนครัว พืชท้องถิ่น จะให้นักเรียนได้ปลูกจริง ในบริเวณที่ว่างของโรงเรียน หรือการเรียนรู้การทำกระจูด ก็จะให้นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งต้นกระจูด นักเรียนได้ลงมือตัดต้นกระจูด นำกระจูดมาทำเครื่องจักสานจริงๆ โดยได้รับความร่วมมือจากกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน เป็นต้น กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จัดขึ้น นักเรียนสนุกกับการเรียนรู้อย่างมาก นักเรียนบางคนสามารถเป็นตัวแทนนักเรียนไปสาธิต จัดนิทรรศการ แข่งขันในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ได้รับรางวัลหลายครั้ง แต่การจัดกิจกรรมเรียนรู้จะแยกเป็นเรื่อง ไม่เชื่อมโยงกัน คือยังไม่มีการบูรณาการความรู้ระหว่างวิชา เนื่องจากเวลาในการจัดกิจกรรมมีน้อย กิจกรรมของโรงเรียนมีมาก นอกจากนี้ในระยะหลัง ครูภูมิปัญญาจากกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน มีเวลาในสำหรับการถ่ายทอดให้ความรู้กับนักเรียนจำกัด เนื่องจากสินค้าเป็นที่รู้จักและขายดีมากยิ่งขึ้น ประกอบกับมีคณะศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่างๆมาก ดังนั้น นักเรียนจึงได้เรียนรู้การทำเครื่องจักสานเพียงการบรรยายจากครูของโรงเรียน และฝึกปฏิบัติเอง ทำให้การเรียนรู้ไม่ต่อเนื่อง นอกจากนักเรียนที่ครอบครัวทำอยู่แล้ว ก็จะทำได้โดยอัตโนมัติ ทางโรงเรียนจึงจัดเนื้อหาภูมิปัญญาอื่นเพิ่มเติม เพื่อชดเชย ซึ่งถือว่าเป็นปัญหานี้เป็นข้อจำกับในการจัดการเรียนรู้เรื่องการทำกระจูดของทางโรงเรีย

ด้านผู้เรียน มีความเห็นต่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า เป็นสิ่งที่ดีเพราะได้สืบทอดความรู้ของปู่ย่าตายายให้คงอยู่ ครูสอนให้รู้หลายอย่าง เช่น การปลูกต้นไม้พืชผักสวนครัว การแปรรูปอาหาร การทำเครื่องจักสานกระจูด เป็นต้น เมื่อเรียนรู้แล้วเราสามารถนำไปสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว ได้ช่วยเหลือทางบ้าน ควรจัดให้มีกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป นักเรียนได้ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ของชุมชนให้ผู้อื่นได้รู้ ด้วยการเข้าร่วมการแข่งขันศิลปหัตถกรรม จัดนิทรรศการ และบรรยายให้ความรู้กับเพื่อนๆ รู้สึกภาคภูมิใจและจะร่วมสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ไม่ทอดทิ้ง ลักษณะการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครูจัดให้นั้น จะเรียนในวัน

พุธ มีครูภูมิปัญญามาช่วยสอน บางครั้งได้ไปศึกษาที่ศูนย์พฤกษศาสตร์ และฝึกทำเครื่องจักสานที่กลุ่มโอท๊อป สื่อการสอนที่ครูใช้ได้แก่ของจริงและการให้ฝึกทำ

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษากลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ดำเนินการวิจัยตามแนวความคิดการศึกษาเชิงปฏิสัมพันธ์ของแม็กซ์เวล (Maxwell) และการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของซีล (Seels) มีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

ปรากฏการณ์ที่ศึกษา

ปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาคือ การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง เพื่อตอบคำถามการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และชุมชน

2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

จุดมุ่งหมายการวิจัย

จุดมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้ คือ การศึกษากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสานกระจูดและชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน พร้อมทั้งบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของชุมชน และพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีการศึกษา เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เป็นต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเข้าใจและร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป โดยวัตถุประสงค์ของการวิจัยประกอบด้วย

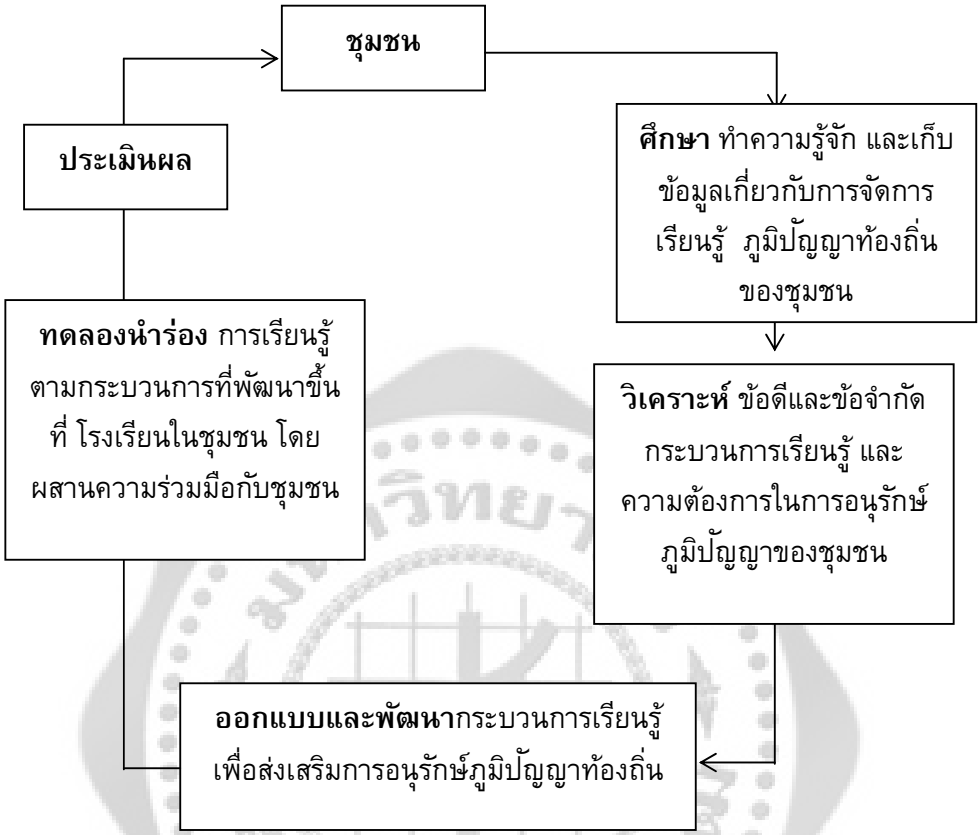
2.1 เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และชุมชน

2.2 เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบความคิดของผู้วิจัยคือ การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องเข้าศึกษาจากพื้นที่โดยตรง เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญานั้นโดยตรง ทั้งด้านเนื้อหา กระบวนการ ข้อดีและข้อจำกัดที่มี ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์แล้ว มาออกแบบพัฒนากระบวนจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถลดข้อจำกัด สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน บนพื้นฐานแนวคิดการผสานภูมิปัญญา

และสากลอย่างสร้างสรรค์และบูรณาการ เกิดเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ต่อไป

ภาพประกอบ 4 ภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย มีขั้นตอนการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาพื้นที่วิจัย
2. การเก็บข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
4. การออกแบบกระบวนการเรียนรู้
5. การสร้างหรือพัฒนากระบวนการเรียนรู้
6. การทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ (Pilot)
7. การประเมินผลการพัฒนากระบวนการ

1. การศึกษาพื้นที่วิจัย

การศึกษาพื้นที่วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เกี่ยวกับสภาพชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมของชุมชน รวมถึงภูมิปัญญาต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยเริ่มต้นการศึกษาพื้นที่วิจัยด้วยการร่วมพัฒนาเว็บไซต์ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ในปี 2553 ซึ่งในขั้นตอนการการพัฒนา ผู้วิจัยต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาเว็บไซต์ เช่น บันทึกภาพ เก็บและเรียบเรียงข้อมูลต่างๆ เพื่อนำเสนอบนเว็บไซต์ ซึ่งผลจากการร่วมพัฒนานั้น ผู้วิจัยเกิดความสนใจและต้องการร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูด จึงปรึกษาครูภูมิปัญญา (ครูมนตรี ยิ้มเยื้อน) ถึงแนวทางที่ผู้วิจัยสามารถทำได้ในการเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ ซึ่งผู้วิจัยได้รับข้อเสนอจากครูภูมิปัญญาว่า ความรู้ด้านเทคโนโลยีการศึกษาที่ผู้วิจัยมีอยู่ น่าจะมาช่วยการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ได้ เช่น การทำสื่อการเรียนรู้ที่ที่น่าสนใจ หรือจัดกิจกรรมที่กระตุ้นการเรียนรู้ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เป็นต้น เมื่อได้แนวทางในการวิจัยที่เป็นความต้องการของกลุ่มจักสานแล้ว ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำไปสู่การเขียนเค้าโครงการวิจัยต่อไป

การทำความรู้จักชุมชน เริ่มต้นจากการแนะนำตนเองให้ครอบครัวของครูภูมิปัญญา (ครูมนตรี ยิ้มเยื้อน) รู้จักก่อน เพื่อให้ทราบว่าผู้วิจัยเป็นใคร เข้ามาในชุมชนได้อย่างไรและต้องการอะไร หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้รับการแนะนำให้รู้จักกับสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดฯ และครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ซึ่งการทำความรู้จักกับชุมชน ผู้วิจัยได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันชาวบ้านรู้สึกดีใจที่มีคนสนใจ เห็นคุณค่าและตั้งใจสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รับการช่วยเหลืออย่างอบอุ่น เปรียบเสมือนผู้วิจัยเป็นส่วนลูกหลาน และได้รับข้อมูล ความรู้ที่เป็นประโยชน์มากมาย

การทำความรู้จักชาวบ้าน ชุมชน นอกจากผู้วิจัยใช้การพูดคุยสนทนาแล้ว ผู้วิจัยยังใช้เวลาในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันชุมชน เช่น การร่วมงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน การร่วมจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด การช่วยเหลืองานออกร้านและจัดจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในงานโอท็อปหรืองานออกร้านนานาชาติ เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยเรียนรู้และคุ้นเคยกับชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอนมากยิ่งขึ้น เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

สิ่งที่ได้รับจากการลงศึกษาพื้นที่วิจัย สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประการคือ

ผลที่เกิดขึ้นกับงานวิจัย การลงศึกษาพื้นที่วิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ข้อมูลต่างๆของชุมชน เช่น สภาพแวดล้อมชุมชน การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้รับ นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความรู้จักชุมชน ซึ่งนำไปสู่การศึกษาการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยเฉพาะต่อไป เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเกี่ยวโยงกับองค์ประกอบหลายอย่างในชุมชน การทำความรู้จักชุมชนในด้านต่างๆอย่างครอบคลุม จะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนากระบวนการจัดเรียนรู้มีความสอดคล้องกับชุมชนยิ่งขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนและกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมเรียนรู้และทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะการร่วมพัฒนาเว็บไซต์และช่วยงานออกร้าน ทำให้กลุ่มจักสานกระจูดฯ และชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เป็นที่รู้จักมากขึ้น ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งการเข้าช่วยเหลือกลุ่มจักสานในด้านงานออกร้าน ผู้วิจัยต้องการตอบแทนชุมชนและกลุ่มจักสานกระจูดฯ ที่ให้ความรู้และส่งเสริมให้งานวิจัยของผู้วิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ผลที่เกิดขึ้นกับตัวผู้วิจัย จากการลงศึกษาพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้รับการพัฒนาตนเองในหลายด้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อการทำวิจัย และต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่

ทักษะการเป็นนักวิจัย ตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย นอกจากการร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน แล้ว ผู้วิจัยยังได้เก็บข้อมูลโดยการสังเกต จดบันทึก บันทึกภาพ การพูดคุยสนทนากับผู้รู้ผู้ใหญ่ในชุมชนถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อนำข้อมูลมาใช้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเป็นการฝึกระเบียบวินัยและความอดทนในการศึกษาวิจัยตลอดเวลา

ทักษะการปรับตัว ผู้วิจัยเป็นคนนอกพื้นที่ การเข้าไปยังชุมชนอื่นที่ไม่คุ้นเคยย่อมเป็นที่สังเกตและตั้งคำถามขึ้นในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นจากการทำความรู้จักกับครูภูมิปัญญา (ครูมนตรี ยิ้มเยื้อน) ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน แล้วจึงทำความรู้จักขยายวงกว้างออกไป การทำความรู้จักชุมชนต้องใช้การปรับตัวหลายอย่าง เช่น การเข้าหาชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่ ต้องใช้ความละมุนละไมในการพูดคุยสนทนา เลือกใช้ภาษาง่ายๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมชาติ ออกทั้งต้องใช้การวางตัวที่เหมาะสมกลมกลืนกับชุมชน เป็นต้น

ทักษะการประชาสัมพันธ์และสื่อสารเพื่อการค้าขาย ผู้วิจัยมีโอกาสช่วยเหลืองานกลุ่มจักสานกระจูดฯ ในด้านการทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้กับลูกค้า ณ สถานที่ต่างๆ มากมาย ผู้วิจัยได้ฝึกทักษะการสื่อสารทั้งกับชาวไทยและชาวต่างชาติ

2. การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกใช้การเก็บและตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยมี 3 วิธีการ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูล เนื่องจากทำให้มีโอกาสพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลอย่างใกล้ชิด มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา รูปแบบการเรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน ข้อดีและข้อจำกัดของการเรียนรู้ รวมถึงทัศนคติและความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน มีขั้นตอนดังนี้

2.1.1 กำหนดจุดประสงค์การสัมภาษณ์

2.1.2 เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.1.3 ออกแบบและสร้างแนวคำถามสัมภาษณ์

2.1.4 วางแผนและประสานงานชุมชน

2.1.5 ดำเนินการลงพื้นที่สัมภาษณ์

2.1.6 จัดระเบียบและแยกข้อมูลตามประเด็น

2.1.7 สรุปการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.1.1 กำหนดจุดประสงค์การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เชิงลึก มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา รูปแบบการเรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน ข้อดีและข้อจำกัดของการเรียนรู้ รวมถึงทัศนคติและความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน

2.1.2 เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant)

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเลือกแบบสโนว์บอล (Snowball Technique) ผู้ให้ข้อมูลคนแรกจะแนะนำคนต่อไปเรื่อยๆ การเก็บข้อมูลสิ้นสุดลงเมื่อข้อมูลซ้ำ และครบตามหัวข้อคำถาม ซึ่งจากการลงพื้นเก็บข้อมูลได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย

1.1) ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 22 คน

1.2) ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 5 คน

1.3) นักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เคยเรียนทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว (ปัจจุบันนักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) จำนวน 5 คน

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบี (B) เป็นผู้ให้ข้อมูลหลังจากการทดลองใช้กระบวนการจัดเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยใช้การเลือกกลุ่มแบบเจาะจง และเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์และเขียนแสดงความคิดเห็น ซึ่งได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 12 คน ประกอบด้วย

2.1) ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 คน

2.2) ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา จำนวน 1 คน

2.3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ที่เข้าร่วมเรียนรู้ตามกระบวนการที่พัฒนาขึ้น จำนวน 10 คน

2.1.3 ออกแบบและสร้างแนวคำถามสัมภาษณ์

ผู้วิจัยร่างแนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องกับจุดประสงค์การสัมภาษณ์ ซึ่งเมื่อทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้แนวคำถามสำหรับการเก็บข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) และแนวคำถามสัมภาษณ์บี (B) โดยแนวคำถามดังนี้

1) แนวคำถามสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) แยกออกเป็น 3 ส่วนได้แก่

ส่วนที่ 1 ใช้สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน แนวคำถาม

1. ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ได้รับการสืบทอดเรียนรู้มาอย่างไรและเรียนรู้จากใคร

2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนและผู้สนใจเป็นอย่างไร

3. เทคนิคการถ่ายทอดความรู้ สื่อประกอบการเรียนรู้ มีอะไรบ้าง

4. การวัดผลการเรียนรู้ ทำอย่างไร

5. ผลจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเป็นอย่างไร มีข้อดีและข้อจำกัดอะไรบ้าง และมีการจัดการข้อขัดข้องนั้นอย่างไร

6. ทัศนคติและความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสาน

ส่วนที่ 2 ใช้ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน แนวคำถาม

1. โรงเรียนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนอย่างไร

2. ความมุ่งหวังในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนคืออะไร

3. ความร่วมมือกับชุมชน มีหรือไม่ อย่างไร

4. กระบวนการและเทคนิคการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา

5. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรม ข้อดีและข้อจำกัด รวมทั้งวิธีการแก้ไข

6. ทัศนคติและความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

ส่วนที่ 3 ใช้นักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เคยเรียนทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว (ปัจจุบันนักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1)

1. นักเรียนได้รับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดจากโรงเรียนอย่างไรบ้าง

2. นักเรียนนำความรู้ที่ได้รับไปใช้อย่างไร

3. นักเรียนรู้สึกอย่างไรที่ได้เรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูด

4. ทัศนคติและความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

2) แนวคำถามสัมภาษณ์บี (B) แบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่

ส่วนที่ 1 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา ครูผู้จัดกิจกรรมและนักเรียนที่ร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยแนวคำถาม ดังนี้

แนวคำถามสำหรับครูภูมิปัญญาและครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา

1. กระบวนการที่พัฒนาขึ้นมีส่วนช่วยให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูดดีขึ้นหรือไม่ อย่างไร

2. กระบวนการจัดการเรียนรู้นี้มีข้อดีอย่างไร

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้นี้มีข้อจำกัดหรือไม่ในการนำมาประยุกต์ในกับชุมชน หากมีควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ส่วนที่ 2 แนวคำถามสำหรับนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาผ่านกระบวนการที่พัฒนาขึ้น (ผู้วิจัยใช้วิธีการเสนอคำถาม แล้วให้นักเรียนเขียนบรรยายความคิดของตนเอง)

1. นักเรียนรู้สึกเช่นไรเมื่อได้เรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดด้วยกระบวนการเรียนรู้

2. สิ่งที่นักเรียนได้รับจากการเรียนรู้คืออะไรบ้าง

3. กระบวนการนี้มีข้อดี และข้อด้อยอย่างไร

เมื่อผู้วิจัยได้ออกแบบและสร้างแนวคำถามสัมภาษณ์จำนวน 2 ชุดดังกล่าวแล้ว จึงเข้าสู่ขั้นตอนการวางแผนลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 2 กลุ่ม ทั้งนี้ แนวคำถามสัมภาษณ์ดังกล่าวเป็นคำถามหลักที่ใช้เพื่อเก็บข้อมูลที่ตรงประเด็นวิจัย ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์จริงนั้น จะมีประเด็นคำถามอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีกหลายคำถาม เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และได้ข้อมูลแวดล้อมอื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

2.1.4 วางแผนและประสานงานชุมชน

ผู้วิจัยเดินทางเข้าพบครูภูมิปัญญา (คุณครูมนตรี ยิ้มเยื้อน) ณ อาคารทำการกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง เพื่อชี้แจงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานฯ โดยแจ้งจุดประสงค์การเก็บข้อมูล วิธีการและขั้นตอนการเก็บข้อมูล และระยะเวลาในการดำเนินการ รวมทั้งขอรับข้อเสนอแนะจากครูภูมิปัญญาถึงช่วงเวลาและวิธีการลงพื้นที่ ที่เหมาะสม ซึ่งได้รับข้อเสนอแนะว่า การลงพื้นที่เก็บข้อมูลควรลงพื้นที่ในวันหยุด เนื่องจากสมาชิกกลุ่มพักผ่อน มีเวลาในการพูดคุยเต็มที่ และควรลงสัมภาษณ์ ณ บ้านของสมาชิก เพื่อความเป็นกันเอง หากสัมภาษณ์วันทำงาน ข้อมูลที่ได้อาจไม่ครบถ้วนลึกซึ้ง เพราะเวลาจำกัด และการมีคนอยู่รวมกันมาก สมาชิกอาจตอบตามกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รับอนุญาตให้ลงพื้นที่ ณ บ้านสมาชิกกลุ่ม ในวันหยุดเสาร์อาทิตย์

หลังจากนั้น ผู้วิจัยเข้าพบผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน เพื่อชี้แจงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และขอรับข้อเสนอแนะจากผู้อำนวยการเกี่ยวกับช่วงเวลาที่สามารถเข้าสัมภาษณ์ครูและนักเรียนได้ โดยได้รับข้อเสนอแนะว่า การเข้าสัมภาษณ์ผู้อำนวยการและครู สามารถลงพื้นที่ได้ในวันทำการปกติ ในช่วงเวลาพักกลางวันหรือคาบเรียนภูมิปัญญา ซึ่งจัดในวันพุธ คาบเรียนที่ 7-8 ส่วนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เคยเรียนทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว (ปัจจุบันกำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) ผู้อำนวยการได้นัดมาให้ข้อมูลในวันหยุด เนื่องจากต้องไปโรงเรียนนอกพื้นที่ ไม่สามารถมาให้ข้อมูลในวันทำการปกติได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รับอนุญาตให้เข้าสัมภาษณ์ผู้อำนวยการและครูในวันพุธ คาบเรียนภูมิปัญญา และสัมภาษณ์นักเรียนในวันเสาร์

2.1.5 ดำเนินการลงพื้นที่สัมภาษณ์

หลังจากผู้วิจัยได้รับอนุญาตจากครูภูมิปัญญาและผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ให้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ได้ เมื่อถึงวันและเวลาที่กำหนด ผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่ ตามขั้นตอนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 การเข้าสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน การสัมภาษณ์ ใช้เวลาทั้งหมด 4 วัน โดยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์วันที่หนึ่ง จำนวน 7 คน วันที่สอง 6 คน วันที่สาม 4 คน และวันที่สี่ 4 คน รวมทั้งหมด 22 คน มีขั้นตอนการเข้าสัมภาษณ์ดังนี้

1.1) ผู้วิจัยเดินทางไปยังบ้านของผู้ให้ข้อมูลโดยเริ่มต้นจากบ้านของครูภูมิปัญญา (คุณครูมนตรี ยิ้มเยื้อน) โดยผู้วิจัยแนะนำตนเอง จุดประสงค์ในการสัมภาษณ์และขออนุญาตบันทึกภาพถ่ายและเสียงสัมภาษณ์ ซึ่งได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

1.2) คำถามเริ่มต้นด้วยการถามประวัติความเป็นมาในการเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดของผู้ให้ข้อมูล ว่ามีเรียนรู้มาอย่างไร เรียนรู้จากใคร และเพราะเหตุใดจึงเรียนรู้ภูมิปัญญานี้

1.3) เมื่อทราบความเป็นมาแล้ว ผู้วิจัยถามถึงประโยชน์ หรือข้อดีในการทำเครื่องจักสานกระจูดว่ามีอะไรบ้าง

1.4) จากนั้นจึงถามถึงการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่เด็กๆอย่างไรบ้าง ให้เล่าถึงขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ เทคนิคในการถ่ายทอด วิธีการวัดผลว่าเด็กเรียนรู้ภูมิปัญญานี้แล้ว ปัญหาหรือข้อขัดข้องในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ และแนวทางแก้ไข รวมถึงผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอดความรู้ให้เด็กๆไปแล้ว เป็นอย่างไร

1.5) สุดท้าย ผู้วิจัยสอบถามถึงความคิดหรือทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนเป็นอย่างไร และสิ่งที่อยากฝากถึงเด็กและเยาชนในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้

1.6) เมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขอบันทึกภาพ และขอให้ผู้ให้ข้อมูลแนะนำผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป ซึ่งได้รับการแนะนำเป็นอย่างดี ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป

1.7) ผู้วิจัยเดินทางไปยังบ้านผู้ให้ข้อมูลที่ได้รับการแนะนำ แต่บางคนไม่สามารถเข้าสัมภาษณ์ได้เนื่องจากไม่อยู่บ้าน หรือป่วย จึงต้องกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลแนะนำคนใหม่อีกครั้ง จึงสามารถเข้าสัมภาษณ์ได้

การลงพื้นที่สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มจักสานฯ ซึ่งเป็นชาวบ้านบ้านมาบเหลาชะโอน ผู้วิจัยรู้สึกตื่นเต้นที่ได้เข้าสัมภาษณ์ ณ บ้านของผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ในช่วงแรกของลงพื้นที่สัมภาษณ์ มีอุปสรรคในเรื่องของการสื่อสาร เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัย พูดสำเนียงระยองแท้ๆ ซึ่งมีลักษณะการพูดเร็วและห้วน อาจฟังไม่เข้าใจในบางช่วง ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสียงที่บันทึกไว้มาให้ครูภูมิปัญญาฟังและอธิบายให้ฟัง จึงเข้าใจ อีกทั้งแม้ว่าผู้วิจัยจะมีความคุ้นเคยกับสมาชิกกลุ่มจักสานฯ แต่ผู้วิจัยยังไม่เคยพูดคุยในลักษณะเป็นทางการ ณ บ้านของสมาชิกกลุ่มฯ เป็นรายบุคคล ทำให้การพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลบางคน ผู้วิจัยเกิดการเกร็งและประหม่าในบางครั้ง แม้มีการเตรียมตัวมาแล้วก็ตาม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลต่างเสริมกำลังใจและพูดคุยอย่างอบอุ่น ทำให้บรรยากาศผ่อนคลายและเป็นกันเอง ซึ่งในขณะที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทุกคนกำลังนั่งสานกระจูด ผู้วิจัยได้เห็นวิถีชีวิต บรรยากาศในการทำงานหัตถกรรมของชาวบ้านได้อย่างชัดเจน ว่ามีความขยัน ไม่ปล่อยเวลาว่างให้เปล่าประโยชน์ สามารถทำงานได้ทุกที่ตลอดเวลา

ดังนั้นการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานฯ จึงได้รับข้อมูล ความรู้และประสบการณ์ ทั้งด้านประวัติความเป็นมา ขั้นตอนการเรียนรู้ การทำเครื่องจักสานกระจูด รวมทั้งทัศคติและมุมมองในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างยิ่ง

กลุ่มที่ 2 การเข้าสัมภาษณ์ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

การสัมภาษณ์ ใช้เวลาทั้งหมด 1 วัน โดยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์วันที่จำนวน 5 คน มีขั้นตอนการเข้าสัมภาษณ์ดังนี้

2.1 ผู้วิจัยเดินทางไปยังโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ติดต่อเข้าพบผู้อำนวยการโรงเรียน เมื่อเข้าพบแล้วผู้วิจัยแนะนำตนเอง จุดประสงค์ในการสัมภาษณ์และขออนุญาตบันทึกภาพถ่ายและเสียงสัมภาษณ์ ซึ่งได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

2.2 คำถามเริ่มต้นด้วยการถามถึงจุดประสงค์ในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนคืออะไร และเหตุใดจึงนำเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดมาบรรจุไว้ในกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 เมื่อทราบจุดประสงค์และแนวคิดในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่โรงเรียนแล้ว ผู้วิจัยถามถึงขั้นตอนการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาของโรงเรียนว่ามีขั้นตอน เทคนิคการจัดการเรียนรู้อย่างไร

2.4 จากนั้นจึงถามถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหรือไม่ หากมีการมีส่วนร่วมนั้นเป็นอย่างไร

2.5 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อดีและข้อจำกัดของกิจกรรม และแนวทางที่โรงเรียนแก้ไข

2.5 สุดท้าย ผู้วิจัยสอบถามถึงความคิดหรือทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดเป็นอย่างไร และสิ่งที่อยากฝากถึงเด็กและเยาชนในการสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้

การเข้าสัมภาษณ์ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ผู้วิจัยได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกดีใจและตื่นเต้นอย่างมากที่มีผู้สนใจความรู้ในชุมชนของตนเองและต้องการมาช่วยพัฒนาสืบทอดให้คงอยู่ เนื่องจากเป็นความต้องการของโรงเรียนอยู่แล้ว เมื่อผู้วิจัยเข้ามาศึกษา โรงเรียนจึงเต็มใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี บรรยากาศการสัมภาษณ์เป็นลักษณะกึ่งทางการ นอกเหนือจากการสัมภาษณ์แล้ว ยังมีการแลกเปลี่ยนมุมมองทางการเรียนรู้ภูมิปัญญาร่วมกัน ระหว่างครูและผู้วิจัย ทำให้เข้าใจความต้องการและความคาดหวังถึงกระบวนการการที่จัดเกิดขึ้น ซึ่งเป้าหมายใหญ่ของครูผู้ให้ข้อมูลทุกท่านคือ ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ไว้ไม่ให้สูญหาย ไม่ให้นักเรียนลืมท้องถิ่น ลืมบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเอง ดังนั้น เมื่อทราบถึงจุดหมายในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนแล้ว ผู้วิจัยจึงตระหนักได้ว่าเป้าหมายนั้นตรงกับความตั้งใจในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ดังนั้น ความรู้และข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นี้ จึงเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนและชุมชนต่อไป

กลุ่มที่ 3 การเข้าสัมภาษณ์นักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เคยเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว

การสัมภาษณ์ ใช้เวลาทั้งหมด 1 วัน โดยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์วันที่จำนวน 5 คน มีขั้นตอนการเข้าสัมภาษณ์ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยเดินทางไปยังโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ติดต่อเข้าพบครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (คุณครูสุทธิ มีลาภ) เพื่อสัมภาษณ์นักเรียนที่นัดหมายไว้ เมื่อเข้าพบแล้วผู้วิจัยแนะนำตนเอง จุดประสงค์ในการสัมภาษณ์และขออนุญาตบันทึกภาพถ่ายและเสียงสัมภาษณ์ ซึ่งได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

3.2 คำถามเริ่มต้นด้วยการให้นักเรียนเล่าถึงการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนจัดให้เป็นอย่างไร มีภูมิปัญญาท้องอะไรบ้าง และในการเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดนักเรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง

3.3 นักเรียนนำความรู้จากการเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง

3.4 นักเรียนรู้สึกอย่างไรที่ได้เรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูด

3.5 สุดท้าย ผู้วิจัยสอบถามถึงความคิดหรือทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดเป็นอย่างไร และในฐานะเยาวชนของชุมชน สิ่งที่อยากฝากถึงเด็กและเยาชนรุ่นน้องในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้อย่างไร

การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ในช่วงแรกผู้วิจัยต้องปรับวิธีการพูดสื่อสารกับนักเรียน เนื่องจากยังไม่รู้จักกันมาก่อน โดยใช้คำถามทั่วไป เช่น การแนะนำตัวด้วยชื่อเล่น สอบถามถึงการเรียนในปัจจุบันว่าเรียนอยู่ในโรงเรียนใด ครอบครัวทำเครื่องจักสานกระจูดหรือไม่ หากทำอยู่นักเรียนมีส่วนช่วยทำหรือไม่ และผู้วิจัยจึงเล่าถึงตนเองว่าเป็นใคร เข้ามาในชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอนเพื่ออะไรและต้องการอะไร โดยใช้ภาษาง่าย ๆ เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยทำความรู้จักเบื้องต้น ซึ่งทำให้การสัมภาษณ์มีความเป็นกันเองมากขึ้น นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่เป็นมุมมองและความต้องการของนักเรียนในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง เช่น ต้องการสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย เอกสารประกอบการสอนที่น่าสนใจน่าอ่าน เป็นต้น ดังนั้น การสัมภาษณ์นักเรียนจึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ในด้านการออกแบบคู่มือเรียนรู้ให้น่าสนใจ การออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงออกความคิดสร้างสรรค์ของตนเองอย่างอิสระ

2.1.6 จัดระเบียบและแยกข้อมูลตามประเด็น

เมื่อผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) เรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการจัดระเบียบและจำแนกข้อมูล (Data organization) ตามประเด็นที่กำหนดขึ้นตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) จัดระเบียบข้อมูลทางกายภาพ

การจัดระเบียบข้อมูลทางกายภาพ ดำเนินการโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) ครบทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานฯ ผู้อำนวยการและครู และนักเรียนชั้นประถมศึกษา รวมทั้งสิ้น 32 คน ทั้งข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก และข้อมูลเสียงสัมภาษณ์ เอ็มพีทรี (MP3 File) มาทำการถอดเสียงและจัดพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้สามารถจัดจำแนกข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดได้

2) จัดระเบียบข้อมูลทางเนื้อหา

หลังจากจัดพิมพ์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ให้อยู่ในรูปแบบเอกสารเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยทำการจัดจำแนกข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด โดยสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเด็นได้แก่

2.1) ประวัติการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน บ้านมาบเหลาชะโอน และบริบทต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2.2) การถ่ายทอดความรู้ทั้งของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

2.3) ข้อดีและข้อจำกัดในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

2.4) ความคิดเห็นและความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

3) แสดงข้อมูล (Data display)

เมื่อผู้วิจัยทำการจัดจำแนกข้อมูลด้านเนื้อหาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทำการแสดงเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ตามประเด็นต่างๆ ซึ่งการแสดงข้อมูลในการนำเสนอวิจัยครั้งนี้ จะเสนอสรุปรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน บริบทต่างๆของชุมชน จะนำเสนอในบทที่ 2 และผลการวิเคราะห์จะนำเสนอในบทที่ 4 ต่อไป

2.1.7 สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นประสบการณ์ที่ดียิ่งสำหรับผู้วิจัย ช่วยให้ผู้วิจัยได้รับรู้ถึงองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในชุมชน เป็นความรู้ที่มีคุณค่าสร้างสามารถสร้างประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ บรรยากาศการสัมภาษณ์ที่อบอุ่นเป็นกันเอง การต้อนรับที่ดีจากชาวบ้านและโรงเรียน ช่วยให้ผู้วิจัยรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีแรงกำลังใจที่จะทำงานวิจัยให้ประสบผลสำเร็จต่อไป ข้อมูลที่ได้รับเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการนำมาสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่มาจากชุมชนและเพื่อชุมชน ในการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดนี้ไว้ ทั้งนี้ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะใคร่ขอเสนอผลการวิเคราะห์ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญา เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด เพื่อสังเกตวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมของกลุ่มจักสานกระจูดและของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน โดยในส่วนของกลุ่มจักสานฯ ผู้วิจัยมีโอกาสได้ฝึกทำเครื่องจักสาน เรียนรู้ขั้นตอนการทำอย่างละเอียด ในขณะที่การสังเกตการจัดกิจกรรมของโรงเรียน ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการช่วยครูภูมิปัญญาจัดเตรียมอุปกรณ์ และฝึกทำพร้อมเครื่องจักสานกับนักเรียน ซึ่งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

2.2.1 กำหนดจุดประสงค์การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.2.2 จัดเตรียมประเด็นจัดและเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสังเกต

2.2.3 วางแผนและประสานงานชุมชน

2.2.4 ดำเนินการลงพื้นที่สังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.2.5 จัดระเบียบและแยกข้อมูลตามประเด็น

2.2.6 สรุปการดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.2.1 กำหนดจุดประสงค์การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้กำหนดจุดประสงค์ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาและทำความเข้าในกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสานฯ และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ดังต่อไปนี้

1) เพื่อสังเกตกระบวนการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานฯ โดยทำการสังเกตเกี่ยวกับ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอน เทคนิค สื่อประกอบการเรียนรู้ ลักษณะการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญา การเรียนรู้ของนักเรียน และผลที่เกิดขึ้น แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการศึกษาเอกสาร สรุปเป็นรูปแบบการเรียนรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

2) เพื่อสังเกตกระบวนการทำเครื่องจักสานกระจูดของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน โดยสังเกตเกี่ยวกับลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เทคนิคการเรียนการสอน การนำภูมิปัญญามาใช้ในโรงเรียน สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ ผู้สอน นักเรียน และผลการเรียนรู้ แล้วนำผลการสังเกตที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

2.2.2 จัดเตรียมประเด็นจัดและเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสังเกต ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1) บันทึกการสังเกตชุมชนทางกายภาพ พร้อมกับการถ่ายภาพประกอบ

2) แบบบันทึกการสังเกตการทำเครื่องจักสานกระจูด พร้อมกับการถ่ายภาพประกอบ

3) แบบบันทึกการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ประกอบด้วยประเด็นสังเกตจำนวน 2 ชุด ได้แก่ ชุดแบบสังเกตการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดฯ และชุดแบบสังเกตการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน โดยในแต่ละชุดจะมีประเด็นสังเกต ได้แก่

สังเกตครูภูมิปัญญา ประกอบด้วยข้อสังเกตเกี่ยวกับจุดประสงค์การถ่ายทอด เนื้อหา เทคนิคและกระบวนการถ่ายทอด สื่อประกอบ กิจกรรมที่ใช้ ระยะเวลา การจัดสภาพแวดล้อมและการประเมินผล

สังเกตนักเรียน ประกอบด้วยข้อสังเกตเกี่ยวกับวัยของผู้รับการถ่ายทอด พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในขณะรับการถ่ายทอด เช่น ความสนใจ ความกระตือรือร้น การมีส่วนร่วม เป็นต้น และผลของการเรียนรู้

2.2.3 วางแผนและประสานงานชุมชน

ผู้วิจัยติดต่อสอบประสานกับครูภูมิปัญญา เพื่อเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดฯ โดยผู้วิจัยชี้แจงจุดประสงค์ และอธิบายวิธีการสังเกต ซึ่งได้รับการอนุญาตให้เข้าสังเกตการจัดการเรียนรู้ได้ในช่วงวันพุธ เนื่องจากเป็นวันที่กลุ่มจักสานกระจูดฯ ร่วมกับโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญา และเสนอแนะผู้วิจัยให้ทำการสังเกตเพิ่มเติมในกลุ่มนักเรียนจากโรงเรียนอื่นๆที่เข้าศึกษา ทั้งในรูปแบบการศึกษา ณ ที่ทำการกลุ่มและการให้ความรู้นอกสถานที่ ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าสังเกตตามที่ครูภูมิปัญญาเสนอแนะ แต่การวิเคราะห์จะใช้การสังเกตจากการจัดกิจกรรมเรียนรู้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอนเท่านั้น

นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน เกี่ยวกับการเข้าสังเกตการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน ซึ่งผู้อำนวยการมอบหมายให้คุณครูผู้จัดกิจกรรม (ครูสุทธิ มีลาภ) เป็นผู้ประสานงานและดูแลระหว่างผู้วิจัยทำการศึกษา โดยผู้อำนวยการโรงเรียน อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าทำการสังเกตในวันพุธ คาบกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา

ทั้งนี้ การเข้าสังเกตผู้วิจัยได้ดำเนินการจำนวน 2 ครั้ง โดยในครั้งแรก สังเกตแบบมีส่วนร่วม ณ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และครั้งที่สอง สังเกต ณ โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ในส่วนของการสังเกตชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการก่อนหน้านี้แล้ว ทำให้ทราบถึงสถานชุมชน บริบทต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2

2.2.4 ดำเนินการลงพื้นที่สังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่ศึกษาเพื่อทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมตามวันและเวลาที่ได้รับอนุญาตทั้งจากครูภูมิปัญญาและผู้อำนวยการโรงเรียน และดำเนินการสังเกตตามขั้นตอนดังนี้

1) ผู้วิจัยแนะนำตนเองให้สมาชิกกลุ่มจักสานฯ และนักเรียนรู้จักอย่างเป็นทางการ พร้อมชี้แจงจุดประสงค์ในการเข้ามาสังเกต เพื่อสร้างความรู้จักและคุ้นเคยเบื้องต้น

2) เมื่อกิจกรรมเริ่มต้นขึ้น ผู้วิจัยนั่งอยู่บริเวณ ด้านข้างของกลุ่มผู้เรียน ทำการสังเกตเกี่ยวกับ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอน เทคนิค สื่อประกอบการเรียนรู้ ลักษณะการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญา การเรียนรู้ของนักเรียน และผลที่เกิดขึ้น แล้วทำการจดบันทึกในแบบบันทึก

3) หลังจากการฟังบรรยายแล้ว เข้าสู่ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติ ผู้วิจัยเข้าร่วมการทำกล่องกระจูดกับนักเรียน

4) สุดท้ายเมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง ผู้วิจัยทำการบันทึกผลการจัดกิจกรรมและขอบคุณกลุ่มจักสานกระจูดฯ และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอนที่อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าสังเกต

2.2.5 จัดระเบียบและแยกข้อมูลตามประเด็น

หลังจากผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทั้งจากกลุ่มจักสานกระจูดฯ และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดระเบียบและแยกข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ซึ่งเมื่อผู้วิจัยทำการจัดจำแนกข้อมูลด้านเนื้อหา แสดงเนื้อหาที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมตามประเด็นต่างๆ ซึ่งการแสดงข้อมูลในการนำเสนอวิจัยครั้งนี้ จะเสนอสรุปรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลจาการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลจาการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน บริบทต่างๆของชุมชน จะนำเสนอในบทที่ 2 และผลการวิเคราะห์จะนำเสนอในบทที่ 4 ต่อไป

2.2.6 สรุปการดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้สืบสานการทำเครื่องจักสานกระจูด ได้เห็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่นระหว่างคนในชุมชน ความตั้งใจถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กๆ ผู้ใหญ่มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส เต็มใจให้ความรู้อย่างเต็มที่ สังเกตได้จากเมื่อนักเรียนทำไม่คล่อง ผู้ใหญ่จะจับมือสอนและคอยพูดให้กำลังใจจนนักเรียนสามารถทำได้ ในขณะที่นักเรียนมีความสุข สนุกสนานที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันทั้งกับเพื่อนนักเรียนและผู้ใหญ่ในชุมชน แต่ก็มีนักเรียนบางส่วนที่หยอกล้อกันระหว่างเรียนรู้ ซึ่งเป็นเรื่องปกติของวัยเด็ก แต่เมื่อถึงเวลาฝึกทำงาน ทุกคนต่างตั้งใจและทำงานได้สำเร็จทุกคน ดังนั้น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทั้งความรู้และประสบการณ์ที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างยิ่

2.3 การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ความรู้เกี่ยวกับกกกระจูด การทำเครื่องจักสานกระจูดของจังหวัดต่างๆ การเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากภูมิภาคต่างๆของประเทศ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาจากแหล่งความรู้ออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเพียงพอในการทำความเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งข้อมูลที่ได้ศึกษามานั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปนำเสนอในบทที่ 2 และ 3

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้จัดระเบียบและจำแนกข้อมูลตามประเด็นต่างๆ เพื่อสะดวกต่อการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

3.1 การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนและขั้นตอนการผลิตสินค้าของกลุ่ม แก่คณะศึกษาดูงานทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจากทั่วประเทศ และ

2) การจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับนักเรียนนักศึกษาจากโรงเรียนต่างๆ ทั้งในพื้นที่จังหวัดระยอง และจังหวัดอื่นๆ

วัตถุประสงค์การจัดกระบวนการเรียนรู้

1. เพื่อสืบทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดแก่นักเรียนทั้งในและนอกพื้นที่
2. เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในชุมชน

เป้าหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้

ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญ ลักษณะของต้นกระจูด ขั้นตอนการทำเครื่องจักสาน และร่วมกันสืบสานองค์ความรู้นี้ไว้ให้คงอยู่ต่อไป

ครูภูมิปัญญา

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและคณะ ซึ่งได้แก่คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน ประธานกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และสมาชิกกลุ่มจักสาน ทำหน้าที่บรรยายให้ผู้เรียนทราบถึงประวัติความเป็นมา ความสำคัญของเครื่องจักสานกระจูด ลักษณะของต้นกระจูดและขั้นตอนการทำ ครูผู้ช่วย (สมาชิกลุ่มจักสาน) ทำหน้าที่สาธิตและเป็นพี่เลี้ยงดูแลการฝึกปฏิบัติของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด

นักเรียน (ผู้รับการถ่ายทอดความรู้)

ผู้เรียน เป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 และนักเรียนระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งนักเรียนสายอาชีวศึกษา โดยผู้เรียนที่เข้ามาศึกษามีจุดประสงค์คือ 1) ต้องการศึกษาหาความรู้ในเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดเป็นการส่วนตัว 2) ร่วมกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามที่สถานศึกษาจัดขึ้น 3) ทำรายงานหรือการบ้านส่งครู

เนื้อหาการเรียนรู้

เนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ประกอบด้วย

1. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน

2. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด

3. ขั้นตอนการทำเครื่องจักสาน

4. อุปกรณ์การทำ

5. การจำหน่ายผลิตภัณฑ์

สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้

1. สื่อของจริง ได้แก่ เส้นกระจูด อุปกรณ์การทำเครื่องจักสาน และผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จแล้ว

2. ครูภูมิปัญญาและคณะ

ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้

1. การบรรยายเนื้อหา

2. การสาธิต

3. การฝึกปฏิบัติจริง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

จากการสังเกตการณ์จัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน พบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานให้แก่ผู้เรียน ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ 4 ขั้นตอน คือ (ชื่อของขั้นตอน ผู้วิจัยตั้งขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ)

1. **แนะนำให้รู้**

ขั้นตอนนี้เป็นการนำเสนอสาระความรู้ ใช้เวลาประมาณ 30 นาที โดยครูภูมิปัญญา (คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน) บรรยายปูพื้นฐานความรู้ให้ผู้เรียนทราบถึงสาระในประเด็นต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง

1.2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับต้นกระจูด โดยกล่าวถึง ลักษณะพื้นที่กำเนิด ลักษณะโดยทั่วไป ของต้นกระจูด การขยายพันธุ์ คุณลักษณะเด่นที่เลือกมาใช้ทำเครื่องจักสาน

1.3 ขั้นตอนการเตรียมและนำต้นกระจูดมาทำเครื่องจักสาน โดยกล่าวถึง การเตรียมเส้นกระจูด การคัดเลือกเส้นกระจูดขนาดต่างๆ ที่เหมาะสม การย้อมสีเส้น อุปกรณ์สำหรับการทำเครื่องจักสาน ขั้นตอนการสาน การเคลือบแข็งและเงา และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์

ในขั้นแนะนำให้รู้ครูภูมิปัญญา โดยจัดให้ผู้เรียนนั่งกับพื้นแบบหน้ากระดาน เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นขณะที่ครูภูมิปัญญาบรรยายได้อย่างทั่วถึง แต่ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานที่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย

2. ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

หลังจากผู้เรียนรับฟังการบรรยายจากครูภูมิปัญญาเสร็จแล้ว ครูภูมิปัญญาให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 3-5 คน ตามความสมัครใจของผู้เรียน จากนั้นครูผู้ช่วย ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มจักสานกระจูด เข้าประจำกลุ่มๆละ 1 คน แจกอุปกรณ์ในผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งประกอบด้วย เส้น

กระจูด หุ่นโฟม ไม้ชุน เข็มหมุด สเปรย์ฉีดน้ำและกรรไกร ครูผู้ช่วยสาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่างก่อนอย่างใกล้ชิด เมื่อครูผู้ช่วยทำตัวอย่างดูเสร็จ จึงให้ผู้เรียนฝึกทำด้วยตนเอง ในขั้นตอนนี้ครูผู้ช่วยจะช่วยดูแลสอนอย่างใกล้ชิด จับมือสอนหากทำไม่ได้ และคอยให้กำลังใจผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง หากผู้เรียนเกิดข้อสงสัยก็จะถามตอบทันที

3. ฝึกทำอย่างใกล้ชิด

ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ โดยครูผู้ช่วยคอยช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด การปฏิบัติจะเริ่มจากขึ้นฐานตะกร้าขนาด 3x5 นิ้ว ด้วยลายสอง (หมายถึง การสานด้วยการยกเส้นกระจูดขึ้นสองเส้น และลงสองเส้น สลับกันเรื่อยๆไป) เมื่อสานฐานได้ขนาด 3x3 นิ้วแล้ว จะนำมาขึ้นหุ่นโฟม ใช้เข็มหมุดยึดเส้นกระจูดเข้ากับหุ่น จากนั้นทำการสานจนสุดความสูงของหุ่น คือประมาณ 6 นิ้ว เมื่อสูงเท่ากับหุ่นแล้วทำการชุน (หมายถึงการเก็บปลายเส้นกระจูดให้เรียบร้อย) ด้วยไม้ชุน หลังจากชุนเสร็จแล้ว ใช้สเปรย์ฉีดน้ำฉีดน้ำบริเวณปากของตะกร้าโดยรอบ เพื่อให้เส้นกระจูดนิ่ม แล้วทำการม้วนปากให้เป็นวงกลม เสร็จแล้วถือว่าเสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้เวลาในการฝึกปฏิบัติคือประมาณ 3 ชั่วโมง ทั้งนี้ ในขั้นการฝึกปฏิบัตินั้น ผู้เรียนจะได้รับการฝึกในส่วนของการสานเท่านั้น เนื่องจากมีเวลาจำกัด ขั้นตอนการเตรียมเส้น การเคลือบแข็งและเคลือบเงา จะไม่ได้ฝึก แต่ครูภูมิปัญญาได้บรรยายอย่างชัดเจน

4. ดูผลสัมฤทธิ์จากชิ้นงาน

การประเมินความสำเร็จในการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นลักษณะการประเมินด้านทักษะ (Psychomotor) ของผู้เรียนเป็นหลักโดยครูภูมิปัญญาพิจารณาความสำเร็จในการเรียนรู้จากการทำชิ้นงานได้ตามเวลาที่กำหนด ผู้เรียนที่สามารถทำได้ทันเวลาที่กำหนด มีความถูกต้องและสวยงาม แสดงว่าประสบความสำเร็จในการเรียนรู้และหากไม่ทันเวลาจะให้กลับไปทำต่อจนเสร็จ แต่จากการสังเกตพบว่า ผู้เรียนจะทำทันเวลาที่กำหนดทุกคน แตกต่างกันที่ความเร็วในการทำเสร็จเท่านั้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ได้รูปแบบของกระบวนการ (Model) ดังนี้

ภาพประกอบ 5 กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้

การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ใช้เทคนิคการบรรยายและการสาธิต เพื่อให้เนื้อหาเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานอย่างละเอียดแก่ผู้เรียน ก่อนรับการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีครูผู้ช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด ในขณะการฝึก ครูผู้ช่วยให้กำลังใจผู้เรียนเสมอ รวมทั้งช่วยชี้แนะจุดที่ผู้เรียนติดขัด ให้สามารถทำชิ้นงานออกมาได้ทันเวลาและมีความสวยงาม

ข้อดีของกระบวนการ

1. กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสาน มีความถูกต้องชัดเจน ทั้งในส่วนของเนื้อหาและขั้นตอนการปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เมื่อมีข้อสงสัยสามารถสอบถามได้ทันที ดังนั้นผู้เรียนจึงได้รับความรู้มากกว่าการอ่านจากหนังสือหรือแหล่งความรู้อื่นๆ

2. การจัดการเรียนรู้ที่มีครูภูมิปัญญาเป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรง ทำให้ครูภูมิปัญญาเกิดความภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่สืบทอดความรู้ให้คนรุ่นหลัง เวลาสอนจะตั้งใจมากและพยายามสอนอย่างดีที่สุด ผู้เรียนจึงได้รับการสอนเหมือนลูกหลาน บรรยากาศการเรียนรู้จึงอบอุ่นและเป็นกันเอง

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่ม มีการสอดแทรกคุณธรรมเรื่องการอนุรักษ์ความรู้ของบรรพบุรุษเอาไว้ให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

ข้อจำกัดของกระบวนการ

1. กระบวนการจัดการเรียนรู้ในช่วงของการบรรยายเนื้อหา ขาดสื่อประกอบการบรรยาย ครูภูมิปัญญาให้การพูดหน้าห้องเป็นหลัก ในระยะแรกผู้เรียนจะตั้งใจฟัง แต่เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 10-15 นาที ผู้เรียนบางส่วนให้ความสนใจของน้อยลง เริ่มพูดคุยกันเอง บางคนเล่นโทรศัพท์ ดังนั้น สิ่งที่จำเป็นต้องเพิ่มเติมให้กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานคือ การประยุกต์ใช้สื่อประกอบการถ่ายทอดความรู้ให้มากขึ้น นอกเหนือจากการใช้ของจริงและการสาธิต

2. การถ่ายทอดของกลุ่ม ผู้บรรยายจะเป็นตัวของประธานกลุ่มเป็นหลัก ในกรณีที่ประธานกลุ่มไม่สามารถบรรยายได้ จะมีครูผู้ช่วยมาอธิบายแทน ซึ่งปัญหาที่พบคือข้อมูลบางอย่างมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบถ้วน นอกจากนี้การที่ผู้เรียนติดต่อขอเรียนรู้จากประธานกลุ่มโดยตรง บางครั้งมีเวลาจำกัด ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ ดังนั้นหากมีสื่อนำเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียน จะช่วยให้ภาระหรือลดเวลาในการบรรยายได้ และจะช่วยให้การเรียนรู้มีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

3. ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ในบางครั้งมีจำกัด เนื่องจากทางกลุ่มจักสานกระจูด มีภาระในการผลิตชิ้นงานเพื่อจัดจำหน่าย จึงทำให้บางช่วงไม่สามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ ส่งผลให้การฝึกปฏิบัติของผู้เรียนไม่ต่อเนื่อง ยกเว้นผู้เรียนที่บ้านทำเครื่องจักสานอยู่แล้ว จะได้ฝึกตลอด

อุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1. ผู้เรียนบางกลุ่มให้ความสนใจน้อย เนื่องจากสนใจเรื่องการใช้โทรศัพท์ เล่นเกมและคุยกัน ขณะที่เข้ามาเรียนรู้ ซึ่งกลุ่มผู้เรียนนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้ามาศึกษาและต้องการเรียนรู้จริงๆ จะให้ความสนใจและตั้งใจมาก สามารถทำชิ้นงานได้เป็นอย่างดี และกลุ่มที่สถานศึกษาจัดกิจกรรมโครงการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย จะมีทั้งตั้งใจมากเพราะต้องการทำชิ้นงานให้ได้และมีคะแนนตามที่คุณครูกำหนด แต่ในขณะเดียวกันก็มีบางส่วนให้ความสนใจน้อย เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนไม่ได้สนใจจริงๆ เป็นเพียงการเข้าร่วมกิจกรรมตามที่กำหนดเท่านั้น ดังนั้น การที่ผู้เรียนเล่นเกม โทรศัพท์และเล่นกัน ทำให้ครูภูมิปัญญาและครูผู้ช่วยต้องใช้เวลาและความพยายามในการสอนมากยิ่งขึ้น

อุปสรรคข้อนี้ ครูภูมิปัญญากล่าวว่าปัญหาเรื่องความสนใจของผู้เรียนเป็นปัญหาที่ไม่อาจแก้ได้ เพราะเป็นเรื่องของผู้เรียนแต่ละคน ไม่สามารถบังคับให้ผู้เรียนทุกคนสนใจได้ทั้งหมด เนื่องจากการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยนั้น ผู้เรียนบางคนสนใจก็จะได้ความรู้มาก แต่บางคนไม่สนใจเลย แต่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้ผ่านกิจกรรมของโรงเรียน ดังนั้น อุปสรรคนี้จึงอาจแก้ไขได้ยาก

2. ผู้เรียนจากนอกพื้นที่มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานไม่มากนัก ทำให้ครูภูมิปัญญาต้องใช้เวลาในการบรรยาย และฝึกปฏิบัตินานมากยิ่งขึ้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วผู้เรียนจะทำตามได้ตามที่ถ่ายทอด ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ทำเครื่องจักสานกระจูด

คือ ความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญครูภูมิปัญญาและคณะกล่าวว่า แม้ต้องใช้เวลาในการสอนมากขึ้นแต่เมื่อเห็นผู้เรียนทำให้ ก็ภูมิใจจึงไม่รู้สึกหนักใจกับอุปสรรคข้อนี้มากนัก

3. กลุ่มจักสานกระจูดขาดสื่อที่หลากหลายสำหรับประกอบการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งการบรรยายในเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและขั้นตอนการทำเครื่องจักสานโดยละเอียดให้กับผู้เรียน เป็นเวลาประมาณ 30 นาที เพียงอย่างเดียว ส่งผลให้ผู้เรียนบางส่วนสนใจในการเรียนรู้น้อยลง ครูภูมิปัญญากล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้เรียนให้ความสนใจน้อย หรือมองภาพการทำเครื่องจักสานไม่ชัดเจนมากนักก็คือขาดสื่อ กลุ่มจักสานยังขาดศักยภาพที่จะทำสื่อ จึงใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยบรรยายและสาธิตเหมือนที่ได้รับมา นอกจากนี้ หากมีสื่อที่ดีจะช่วยให้การถ่ายทอดความรู้กับคณะศึกษาดูงานและให้ความรู้มีความกว้างขวางมากขึ้น ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มของเด็กและเยาวชนเท่านั้น

ความต้องการของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

1. กลุ่มต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป โดยการถ่ายทอดให้แก่นักเรียน คณะศึกษาดูงานและการออกไปทำการสาธิต ณ สถานที่ต่างๆ

2. สมาชิกกลุ่มจักสานกระจูด ต้องการให้เด็กและเยาวชนมาร่วมสืบทอดความรู้ให้คงอยู่กับชุมชน เพราะกังวลว่าหากวันหนึ่งที่สมาชิกกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยตายจากไป องค์ความรู้ที่มีคุณค่านี้จะสูญหายไปพร้อมกับพวกท่าน ดังนั้น จึงอยากให้ช่วยกันอนุรักษ์ไว้

3. ในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มต้องการสื่อประกอบการถ่ายทอดที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจมากยิ่งขึ้น ในเรื่องแหล่งธรรมชาติ ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ รวมทั้งการจัดส่งสินค้า โดยสื่อที่ต้องการเช่น สื่อวีดิทัศน์ เอกสารประกอบการบรรยาย รวมทั้งการจัดนิทรรศการในสถานที่ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง

ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสานกระจูดฯ

1. ครูภูมิปัญญาและกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน มีความเห็นต้องการอนุรักษ์ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอนนั้นมีคุณค่าเป็นอาชีพของบรรพบุรุษ สร้างรายได้แก่ชุมชนเป็นจำนวนมาก ข้อดีคือสามารถทำงานอยู่กับบ้าน มีเวลาที่จะดูแลครอบครัวได้ สัมพันธภาพกับชุมชนยังอยู่ดีไม่ต้องจากบ้านออกไปทำงานต่างถิ่น อีกทั้งอายุของผู้ทำก็มากขึ้นเรื่อยๆ การไปทำงานโรงงาน รับจ้างต่างๆ ย่อมมีข้อจำกัด แต่การทำเครื่องจักสานไม่จำกัดเรื่องอายุ ดังนั้นการทำเครื่องจักสานกระจูดจึงสมควรได้รับการอนุรักษ์สืบทอดให้คงอยู่ ในฐานะความรู้ของบรรพบุรุษ และอาชีพสุจริตที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. สมาชิกของกลุ่มจักสานกระจูดต้องการให้มีการจัดการเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดแก่นักเรียนและเยาชนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา รวมทั้งผู้ที่สนใจ เพื่อให้ความรู้นี้ยังคงอยู่ในชุมชนไม่สูญหาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงวัยมีความกังวลว่าความรู้นี้จะหายไปหากไม่มีการ

สืบทอด ไปพร้อมกับปู่ย่าตายาย การสอนควรสอนตั้งแต่เด็ก คือในโรงเรียน โรงเรียนจะช่วยให้เกิดการสืบทอดความรู้นี้ได้มาก

3.2 กระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านมาบเหลาะชะโอน

จุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ : เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและร่วมกันสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกันรักษาอาชีพของบรรพบุรุษ และไม่ทอดทิ้งชุมชนบ้านเกิด

โรงเรียนชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น เนื้อหามีหลากหลาย เช่น การปลูกพืชต่างๆ การดูแลแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และการทำเครื่องจักสานกระจูด เป็นต้น ในเรื่องการทำเครื่องจักสาน โรงเรียนได้จัดกิจกรรมในวันพุธ คาบเรียนที่ 7-8 ลักษณะการจัดกิจกรรมจะเชิญครูภูมิปัญญามาสอนที่โรงเรียน ณ อาคารเอนกประสงค์ และการนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ศูนย์พฤกษศาสตร์ และที่ทำการกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้โดยตรง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รู้

โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน มีขั้นตอนการจัดการเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. **เรียนรู้จากครูภูมิปัญญา**

โรงเรียนชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เชิญครูภูมิปัญญาที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น การปลูกพืช การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น การทำเครื่องจักสาน เป็นต้น มาบรรยายและสาธิตให้ความรู้แก่นักเรียน กล่าวถึงเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด นักเรียนจะได้ทราบถึงลักษณะของต้นกระจูด การนำต้นกระจูดมาใช้ทำเครื่องจักสาน ขั้นตอนการทำ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานก่อนฝึกปฏิบัติ

2. พาศึกษาของจริง

ขั้นตอนนี้ หลังจากที่ผู้เรียนได้ทราบเนื้อหาความรู้จากครูภูมิปัญญาแล้ว ครูประจำกิจกรรมพาผู้เรียนมาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพิ่มเติมนอกสถานที่ โดยมาศึกษา ณ ศูนย์พฤกษศาสตร์ ในเรื่องเกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติของต้นกระจูด จากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ และศึกษาฝึกปฏิบัติ ณ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

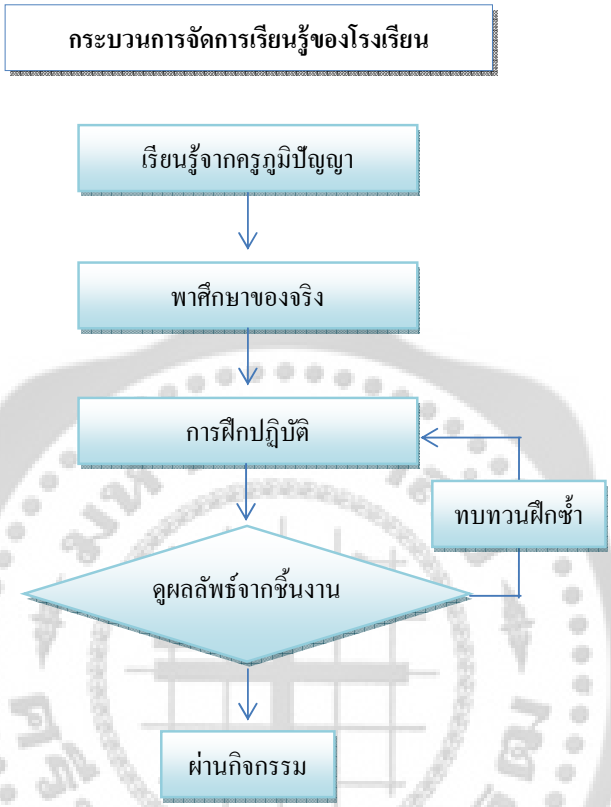
3. การฝึกปฏิบัติ

ขั้นตอนการปฏิบัติฝึกทำเครื่องจักสานกระจูด จะฝึกปฏิบัติ ณ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน สัปดาห์ละ 1 วัน คือ วันพุธ คาบที่ 7-8 โดยใช้ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติของกลุ่มจักสาน

4. ดูผลลัพธ์จากผลงาน

การวัดผลความสำเร็จของการเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของกิจกรรมที่จัดขึ้นใช้การพิจารณาจากการร่วมกิจกรรม การให้ความสนใจและชิ้นงานของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่จะผ่านกิจกรรมนี้ เนื่องจากครอบครัวของผู้เรียนทำเครื่องจักสานกระจูดอยู่แล้ว มีโอกาสได้ฝึกทำตลอดเวลา ในส่วนของนักเรียนที่ครอบครัวไม่ได้ทำเครื่องจักสานกระจูด ก็ฝึกกับกลุ่มจักสานจน

สามารถทำได้อย่างคล่องแคล่ว ในส่วนของการวัดการอนุรักษ์ภูมิปัญญานั้นทำการวัดได้ยาก เนื่องจากต้องใช้เวลาและเป็นเรื่องของบุคคล กิจกรรมนี้จึงวัดเพียงการทำกิจกรรมและผลงานของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ภาพประกอบ 6 กระบวนการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

ข้อดีของกระบวนการ

1. กระบวนจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน มีการนำเสนอความรู้ภูมิปัญญาที่หลากหลาย เช่น การปลูกพืชผักผลไม้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การทำเครื่องจักสานต่างๆ โดยเชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดความรู้โดยตรง ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งใกล้ตัว และจากแหล่งเรียนรู้โดยตรง

2. มีการพาผู้เรียนออกไปทัศนศึกษาและฝึกปฏิบัติ ณ ศูนย์พฤกษศาสตร์ พื้นที่ต่างๆในชุมชน และกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ทำให้ผู้เรียนได้เห็นของจริง ประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้ของจริง ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างใกล้ชิด

3. ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินในการทำกิจกรรม

4. กิจกรรมต่างๆ มีความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน ทำให้เกิดทัศนคติที่ดี โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ข้อจำกัดของกระบวนการ

1. จาการศึกษาการจัดการกิจกรรมพบว่า เนื้อหาภูมิปัญญาแยกส่วนกันอยู่ระหว่างภูมิปัญญาและ ความรู้สากลในโรงเรียนทำให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้ได้ไม่มากนัก ทั้งที่ภูมิปัญญาในชุมชน สามารถเชื่อมโยงได้กับสาระการเรียนรู้หลากหลายได้ เช่น สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาไทย ศิลปศึกษา เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น หากมีการจัดการเชื่อมโยงบูรณการเนื้อหาสาระต่าง ๆเข้าด้วยกัน จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีครอบคลุมและนำไปใช้ในชีวิตได้

2. การจัดกิจกรรมมีความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียนในเรื่องการนำภูมิปัญญาเข้าสู่โรงเรียน แต่ยังขาดการนำความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรม หรือผลการทำกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้รวม กลับสู่ชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ควรจัดทำในลักษณะของการจัดการความรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน แล้วสรุปองค์ความรู้ออกมาในรูปแบบของเอกสาร สื่อต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริม เพื่อให้องค์ความรู้นั้นมีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษร สามารถใช้เป็นข้อมูลศึกษาสำหรับคนรุ่นต่อ ๆไปได้

3. กิจกรรมควรเพิ่มให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนมากขึ้น เพื่อสร้างทักษะการทำกิจกรรมกลุ่ม การสื่อสารและการนำเสนอความรู้ต่อผู้อื่น

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ผู้วิจัยได้เสนอให้ครูภูมิปัญญา ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน (ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา) ตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูลและความครบถ้วนของประเด็นที่วิเคราะห์ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าเนื้อหามีความถูกต้องสมบูรณ์ และได้รับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับบริบทในชุมชน เพื่อให้เห็นความเกี่ยวโยงกันระหว่างกลุ่มจักสานกระจูดฯ โรงเรียนและชุมชน นำไปสู่การวิเคราะห์และสร้างกระบวนการที่ลึกซึ้งตรงกับความต้องการชองชุมชน นำไปใช้ได้จริงยิ่งขึ้น

4. การออกแบบกระบวนการเรียนรู้

การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ทำสร้างเป็นต้นแบบกระบวนการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.1 กำหนดจุดมุ่งหมายของกระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีจุดมุ่งหมายในการช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

4.2 กำหนดแนวคิดของกระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น เป็นกระบวนเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้หลากหลายโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนหลัก มีความยืดหยุ่น ใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน เปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ ฝึกทักษะการสื่อสาร และสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียนได้อย่างเป็นระบบ

4.3 ศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ต้องการพัฒนา ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ามีทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง 2 ทฤษฎี และ 2 แนวทางการจัดการเรียนรู้ ได้แก่

4.3.1 ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism)

ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างชิ้นงาน หรือ Constructionism มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) โดยเกิดจาการคิดของศาสตราจารย์ซีมัวร์ เพเพอร์ท (Seymour Papert) โดยมีแนวคิดคือ การเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียน หากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และเมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น หมายถึงการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเอง ความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน เป็นความรู้ที่คงทน และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้ดี นอกจากนี้ความรู้ที่ผู้เรียนสร้างขึ้น จะเป็นฐานในการศึกษาสร้างความรู้ใหม่ต่อไปได้อย่างไม่สิ้นสุด (ทิศนา แขมมณี. 2554: 96)

4.3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning)

การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถต่างกัน กลุ่มละ 3-6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม ทฤษฎีการเรียนรู้นี้เผยแพร่โดย สลาวิน (Slavin) เดวิด จอห์นสัน (David Johnson) และรอเจอร์ จอห์นสัน (Roger Johnson) โดยมีแนวคิดคือ การจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปมักให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนในระดับน้อย ส่วนใหญ่มักมุ่งไปที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียนหรือระหว่างผู้เรียนกับบทเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนเป็นมิติที่มักถูกละเลย ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึกของผู้เรียนต่อตนเอง ต่อโรงเรียน ครูและเพื่อนร่วมชั้น มีผลต่อการเรียนรู้มาก ซึ่งปฏิสัมพันธ์สามารถแยกออกได้ 3 ลักษณะ คือ การแข่งขันกัน ต่างคนต่างเรียน และการร่วมมือกันหรือช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ การเรียนรู้ของผู้เรียนควรจัดให้มีปฏิสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะ ตามความเหมาะสมต่อสถานการณ์ การศึกษาในปัจจุบันการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้แบบแข่งขันและการเรียนรู้รายบุคคลอยู่แล้ว ดังนั้น การศึกษาจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือเพิ่มขึ้น เพราะการเรียนรู้แบบร่วมมือ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่ดี ฝึกทักษะทางสังคมและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต ทั้งนี้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด

ความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ของสมาชิกกลุ่ม การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และการวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม

4.3.3 แนวการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integration)

ในธรรมชาติและชีวิตจริง ทุกสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์กัน การเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะองค์รวม ไม่แบ่งแยกออกเป็นส่วนย่อยๆ ซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับชีวิตจริง และความเป็นจริง ผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ การบูรณาการช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหาโดยใช้ความรู้หลายด้านประกอบกัน ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติไปพร้อมกัน นอกจากนี้ ยังช่วยเปิดโลกทัศน์ของผู้สอนและผู้เรียนให้กว้างขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะด้าน เฉพาะทาง ช่วยให้การเรียนรู้น่าสนใจ น่าตื่นเต้น ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และมีความคิด มุมมองกว้างขึ้น

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการบูรณการ คือ การนำสาระที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มาเชื่อมโยงกัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม และสามารถนำความรู้ ความเข้าใจ ประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ ซึ่งการบูรณาการสามารถทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ การบูรณาการภายในวิชา และการบูรณาการระหว่างวิชา ในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ โมเดล ในแนวทางการจัดบูรณาการระหว่างวิชา โดยบูรณาการสาระวิชา ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมศึกษา ศิลปศึกษา ภาษาไทย

4.3.4 แนวทางการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาของประเทศไทยมาเป็นแนวในการสร้างกระบวนการที่สอดคล้องกับสังคมไทย โดยได้นำแนวคิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมาใช้ ซึ่งความคิดกล่าวคือ

การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนเน้นกิจกรรมชุมชนเป็นสื่อเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนอาศัยทรัพยากรในชุมชนจัดการศึกษาชุมชนจึงมีส่วนร่วมกับโรงเรียนตั้งแต่การกำหนดนโยบายหลักสูตรจัดการเรียนการสอนตลอดจนติดตามและประเมินผล

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ความรู้จาการศึกษางานวิจัยของกรมวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอน มาใช้เป็นแนวทางในพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดคือ

4.3.5 แนวทางในพัฒนากระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอน ควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยและเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) กระบวนการการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้คิดอย่างเป็นอิสระ คิดได้หลายมุมและสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

3) การจัดการเรียนการสอนอาจจะให้ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมโดยนำความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรืออาจให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูผู้สอนและทำหน้าที่ประเมินผลด้วย ส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็นโรงเรียนหรือให้นักเรียนไปเรียนที่บ้านนักปราชญ์ท้องถิ่น

4) บทบาทของหน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารและครูผู้สอน ควรเห็นความสำคัญในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และตระหนักในตนเองว่า ไม่ใช่ผู้ที่จะรู้อะไรหมดทุกอย่างแต่เป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ และควรนำผู้รู้ในท้องถิ่นหรือปราชญ์ท้องถิ่นมาร่วมพัฒนาหลักสูตร

และเพื่อเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำแนวทางในการดำเนินงานการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนไว้ ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มาประยุกต์ใช้ดังนี้

1) ให้ความรู้เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่า เกิดเจตคติที่จะร่วมกันรับผิดชอบ ในฐานะเป็นสมบัติของทุกคนที่จะร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ ฟื้นฟูและพัฒนาอย่างเหมาะสม

2) ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมนักเรียนและกิจกรรมโรงเรียนให้นักเรียนมีโอกาสร่วมปฏิบัติในเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเชื่อมโยงและร้อยรัดกับสภาพที่มีในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ในการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง

3) จัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความภูมิใจในมรดกทางความคิด การสร้างสรรค์ สามารถเลือกสรรนำไปพัฒนาและสืบทอดได้อย่างงามสมัยได้

4) ส่งเสริมโดยการรณรงค์อย่างกว้างขวาง ในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้และพัฒนาอย่างเหมาะสมในโรงเรียน เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของตนและชุมชนในท้องถิ่น

5) ปลูกฝังความรักความหวงแหนในคุณค่าและเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้สามารถปรับปรนและตอบสนองกระแสกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลได้อย่างชาญฉลาด

6) สร้างและประสานเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านกับองค์กรนอกโรงเรียนทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อสนเทศองค์ความรู้เรื่องต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนหรือร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรเกิดจากความร่วมมือกันของสถานศึกษาและชุมชน ในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่

ผู้เรียน มีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติ และบูรณการความรู้ ภูมิปัญญากับความรู้สากล พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ กระบวนการที่พัฒนาขึ้นควรมีองค์ประกอบคือ 1) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งภาคความรู้ และการฝึกปฏิบัติ 2) เนื้อหาบูรณาการภูมิปัญญากับความรู้สากล พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และ 3) การให้ความรู้มีการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและสถานศึกษาเป็นต้น และหลังจากได้วิเคราะห์ข้อมูลและศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มสร้างร่างต้นแบบกระบวนการจัดเรียนรู้ต่อไป

4.4 สร้างร่างต้นแบบกระบวนการ

ผู้วิจัยได้ทำการร่างรายละเอียดของกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ซึ่งจะประกอบด้วย

4.4.1 กระบวนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 7 ขั้นตอน ได้แก่

1) การเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งเนื้อหาและฝึกปฏิบัติ

2) การทำกิจกรรมรวมความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

3) การนำเสนอแนวคิดของนักเรียนแก่ชุมชน

4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักเรียน

5) การจัดทำสื่อสรุปองค์ความรู้

6) การเผยแพร่ความรู้สู่สังคมด้วยกิจกรรมต่างๆ

7) การสรุปประเมินการทำกิจกรรม

4.4.2 สาระการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ประกอบด้วย สาระการเรียนรู้ ดังนี้

1) ความรู้ทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจูด

2) พื้นที่ชุ่มน้ำ

3) การทำเครื่องจักสานกระจูด

4) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.4.3 กิจกรรมการเรียนรู้

1) กิจกรรมการเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) การศึกษานอกสถานที่

3) การฝึกปฏิบัติทำเครื่องจักสานกระจูด

4) กิจกรรมระดมความคิด เกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5) กิจกรรมนำเสนอความคิด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันว่างโรงเรียนและชุมชน

6) การทำเอกสารประกอบการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

4.4.4 แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) สถานศึกษา

2) กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

3) ศูนย์รวมพรรณไม้ องค์การป่าไม้ จังหวัดระยอง

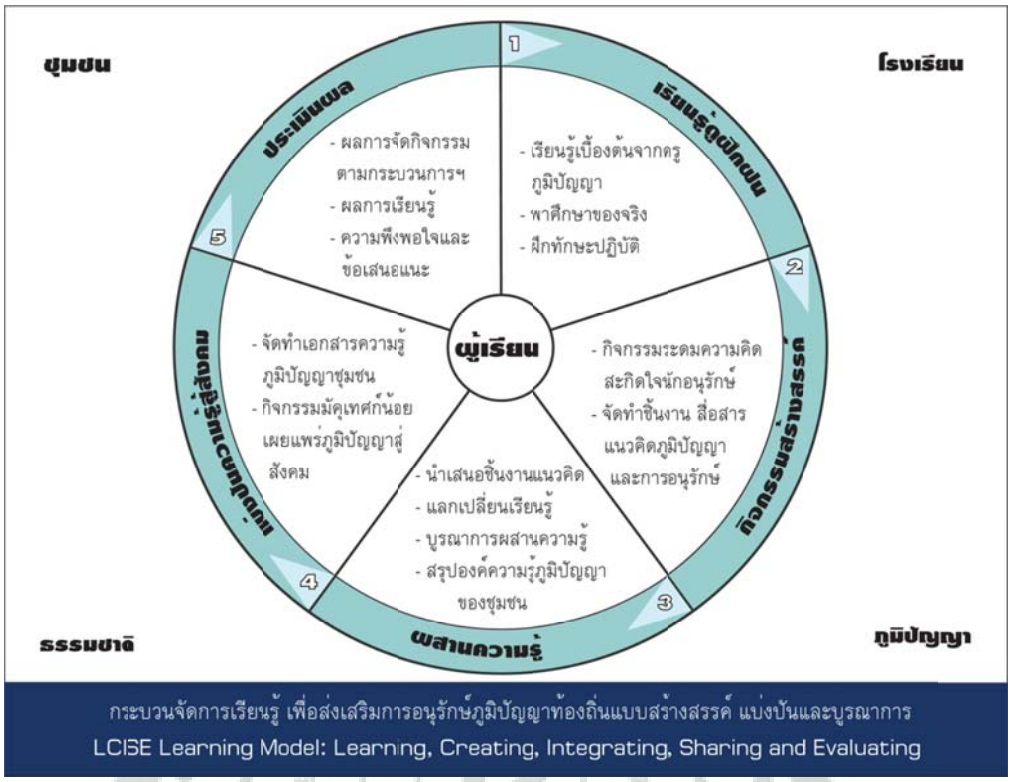
เมื่อผู้วิจัยได้สร้างร่างต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เรียบร้อยแล้ว ได้นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและความเป็นไปได้ในการสร้างกระบวนการ ซึ่งอาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำให้ปรับรูปแบบกระบวนการให้เป็นแผนภาพที่มีความสวยงาม นอกจากนี้ควรจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เพิ่มเติมด้วย

หลังจากได้ปรับร่างต้นแบบตามข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้ว ผู้วิจัยนำร่างต้นแบบกระบวนการดังกล่าว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเพื่อของรับฟังความคิดเห็น ความเหมาะสมในการนำมาใช้งานจริง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญ และได้รับข้อคิดเห็นว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมีความเหมาะสม สามารถนำมาทดลองใช้งานกับการเรียนการสอนจริงได้ และควรจัดทำเอกสารประกอบการสอนเพิ่มเติม เพราะการเรียนโดยการฟังบรรยายอย่างเดียวอาจไม่น่าสนใจ หรืออาจจัดหาสื่ออื่นๆมาประกอบด้วย เพื่อให้การเรียนของนักเรียนน่าสนใจมากขึ้น

เมื่อได้ข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยนำมาปรับปรุงร่างต้นแบบกระบวนการ พร้อมสู่การสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้และคู่มือการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ต่อไป

5. การพัฒนาหรือสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้

ผู้วิจัยทำการพัฒนาหรือสร้างกระบวนการจัดกาเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวด้านเนื้อหา และได้ต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ ชื่อว่า แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบ 7 กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์โมเดล

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ โมเดล มุ่งพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดการอนุรักษ์ความรู้อันทรงคุณค่าไว้

2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและสถานศึกษา

3. เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน ผ่านกิจกรรมบูรณาการหลากหลาย

4. เพื่อนำสื่อและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้

บริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบแอลไซส์โมเดล (LCISE MODEL) ได้แก่

1. โรงเรียนหรือสถานศึกษา

ทำหน้าที่จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษา พร้อมทั้งประสานงาน หรือผสานความร่วมมือชุมชน เช่น ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน เป็นต้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหลากหลาย เชื่อมโยงบูรณาการ

2. ชุมชน

ทำหน้าที่ร่วมถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนให้กับผู้เรียน ผ่านการฝึกปฏิบัติ การศึกษาของจริง และร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของสาระความรู้ที่ได้รับและเติมเต็มในส่วนที่ขาด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

3. ภูมิปัญญา

เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในชุมชน ทั้งอยู่ในรูปแบบความรู้เชิงประจักษ์และความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นประโยชน์และมีคุณค่า เช่น ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ งานศิลปวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาทางด้านความคิดความเชื่อ เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ สอดประสานกับชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น ภูมิปัญญา จึงเป็นองค์ความรู้ที่ควรศึกษาและสืบทอดไว้

4. ธรรมชาติ

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและตามธรรมชาติ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติอย่างเหมาะสมของมนุษย์ ดังนั้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องเรียนรู้ธรรมชาติควบคู่กัน เพื่อเกิดการเชื่อมโยง

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนการรู้ของ แอลไซส์ โมเดล (LCISE Learning Model) กระบวนการจัดการเรียนรู้ แอลไซส์ โมเดล ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การเรียนรู้ดูฝึกฝนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (L: learning)

ขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาและฝึกปฏิบัติจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

1.1 แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นขั้นตอนของการปูพื้นฐานความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้เรียน ซึ่งเนื้อหา ประกอบด้วย ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3-5 คน ตั้งชื่อกลุ่มตามความชอบ

1.3 ครูตั้งให้ผู้เรียนแสดงความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามนำให้ผู้เรียนช่วยกันแสดงความเห็น

1.4 หลังจากนั้น ครูพาผู้เรียนไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ณ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น โดยเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ขั้นตอนการสร้างงาน ชมการสาธิต และฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ กิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นไปตามรูปแบบวิธีการของครูภูมิปัญญา

1.5 เมื่อทำกิจกรรมในขั้นตอนที่ 1 เสร็จแล้ว ครูมอบหมายให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมเรียนรู้ดูฝึกฝนจากครูภูมิปัญญา และบันทึกลงในใบบันทึกความรู้

2. กิจกรรมระดมความคิดสร้างสรรค์ (C:creative activities)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียน ในการระดมความคิดเกี่ยวกับการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างสรรค์เป็นชิ้นงานนำเสนอความคิดในรูปแบบต่างๆ ตามจินตนา ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

2.1 ครูภูมิปัญญาแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทราบ

2.2 ครูอธิบายขั้นตอนการทำกิจกรรมระดมความคิดให้ผู้เรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดประเด็น แบ่งหน้าที่ภายในกลุ่ม ดำเนินการแลกเปลี่ยนความคิด และสรุปเป็นความคิดของกลุ่ม และให้ผู้เรียนเริ่มระดมความคิด โดยกำหนดเวลา 15-20 นาที

2.3 ครูแจกอุปกรณ์การทำชิ้นงานนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้เรียนสามารถทำชิ้นงานได้ตามความต้องการ เช่น ป้ายความรู้ แผนภาพประกอบการบรรยาย การแสดง เป็นต้น จากนั้นผู้เรียนเริ่มทำชิ้นงานนำเสนอ ให้เวลาตามเหมาะสม

2.4 หลังจากผู้เรียนทุกกลุ่มจัดทำชิ้นงานนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เสร็จเรียบร้อยแล้ว ครูให้เวลาผู้เรียนซักซ้อมเพื่อนำเสนอต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูและสมาชิกชุมชน ที่เข้าร่วมรับฟังความคิดของผู้เรียน

3. ผสานความรู้ร่วมกัน (I: integration)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งระหว่างผู้เรียนและผู้เรียนกับชุมชน เพื่อให้ความรู้ที่ได้รับมีความหลากหลาย เกิดมุมมองต่างๆเกี่ยวกับการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงเติมเต็มความรู้ให้แก่ผู้เรียน ให้เรียนรู้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

3.1 ครูชี้แจงจุดประสงค์การทำกิจกรรมนำเสนอความคิดให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทราบ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนจับสลากลำดับการนำเสนอ และมอบหมายให้แต่ละกลุ่มจดบันทึกความรู้ที่ได้จากกลุ่มเพื่อนที่นำเสนอ เพื่อเป็นข้อมูลร่วมกันอภิปรายหลังจากนำเสนอครบทุกกลุ่ม

3.2 ครูเชิญครูภูมิปัญญาและสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ปกครองของผู้เรียน เข้าร่วมฟังการนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้เรียน พร้อมทั้งขอความร่วมมือผู้ปกครองและครูภูมิปัญญาในการร่วมประเมินการนำเสนอของผู้เรียนเมื่อจบกิจกรรมด้วย

3.3 ผู้เรียนนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับจนจบ เมื่อแต่ละกลุ่มนำเสนอจบ ครูสรุปความรู้สั้นๆเพื่อย้ำผู้เรียน

3.4 เมื่อผู้เรียนนำเสนองานครบทุกกลุ่ม ครูมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มเสนอความเห็นต่อการนำเสนอของกลุ่มอื่นๆ หลังจากนั้นเชิญครูภูมิปัญญาและผู้ปกครองให้ข้อเสนอแนะในประเด็นด้านเนื้อหาและการนำเสนอ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มประสานความรู้ให้ผู้เรียน

4. แบ่งปันความรู้สู่สังคม (S: sharing)

ขั้นตอนนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนสู่สังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การทำกิจกรรมพี่สอนน้อง กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย และการจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการนำเสนอและการถ่ายทอดความรู้ สะท้อนความรู้ที่มีอยู่ภายใน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มีคุณภาพและคงทนมากขึ้น ซึ่งมีแนวทางการทำกิจกรรมดังนี้

4.1 ครูและผู้เรียน ร่วมกันจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4.2 กิจกรรมที่สถานศึกษาสามารถจัดทำได้ตามความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละโรงเรียน ชุมชน เช่น กิจกรรมพี่สอนน้อง นิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่สังคม

5. ประเมินผล (E : evaluation)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงข้อดีและข้อจำกัดจากการทำกิจกรรม นำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมให้ครอบคลุมจุดประสงค์ ความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษาและชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีแนวทางการทำกิจกรรมดังนี้

5.1 ครูและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชุมร่วมกันประเมินผลการทำกิจกรรม ข้อดีและข้อขัดข้องที่มี เพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

5.2 ครูและผู้เรียน ประชุมร่วมกันสรุปผลการทำกิจกรรม ข้อดีและข้อขัดข้องที่มีอยู่และนำข้อมูลมาปรับรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ และลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละชุมชน

ทั้งนี้ กิจกรรมการประเมินผล สามารถทำได้ตลอดเวลาการทำกิจกรรม เช่น ทำหลังจากกิจกรรมแต่ละขั้นแล้วจึงทำการประเมินสรุปอีกครั้ง หรืออาจประเมินครั้งสุดท้ายเมื่อสิ้นสุดการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและตามพร้อมของครู

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบแอลไซส์ โมเดล (LCISE Learning Model) เป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่น สถานศึกษาสามารถปรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เนื้อหา ลักษณะผู้เรียนและความพร้อมในการจัดกิจกรรมของแต่ละสถานศึกษา แต่สิ่งสำคัญที่ต้องให้มีอยู่นั่นคือ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน การทำกิจกรรมที่พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การปฏิบัติจริง การเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์แก่ชุมชน พัฒนาทักษะการสื่อสาร รวมถึงการให้ชุมชนมีส่วนในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อเติมเต็มความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสมบูรณ์

6. การทดลองนำร่องกระบวนการจัดการเรียนรู้ (Pilot study)

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น ไปทดลองใช้เพื่อหาความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้งานจริง โดยดำเนินการจัดกิจกรรมในวันที่ 15 กันยายน 2555 และวันที่ 23 กันยายน 2555 ซึ่งได้ผลการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

วันที่ 1 กันยายน 2555 ผู้วิจัยได้นำเสนอแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามกระบวนการจัดแบบ LCISE ให้แก่ครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้มีความรู้ในเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด เพื่อให้ครูทั้งสองท่านได้ศึกษาทำความเข้าใจ กระบวนการจัดการเรียนรู้ก่อนทำการทดลองใช้

วันที่ 8 กันยายน 2555 ผู้วิจัยได้ประสานงานขอข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากครูประจำกิจกรรมและครูภูมิปัญญา ซึ่งได้ข้อเสนอแนะให้ปรับแผนการจัดการเรียนรู้ย่อยๆ เพื่อให้การจัดกิจกรรมมีความครอบคลุมมากขึ้น อีกทั้งแนะนำการเตรียมการจัดทดลองอีกด้วย จากนั้นจึงได้กำหนดวันในการทดลองกระบวนการ โดยเลือกใช้วันเสาร์ที่ 16 และ 23 กันยายน 2555 ซึ่งครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาของโรงเรียน ได้ให้เหตุผลว่า การเลือกใช้วันหยุดเนื่องจากในช่วงเดือนกันยายน ถึงปลายปี เป็นช่วงเวลาที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ต้องเตรียมตัวในการสอบและทำกิจกรรมศิลปะนักเรียนประจำภาคตะวันออก จึงไม่สามารถจัดการทดลองในเวลาเรียนปกติได้ ครูจึงได้ประสานนำเรียนไว้ให้เรียบร้อยแล้ว ในส่วนของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และศูนย์พฤกษศาสตร์ภาคตะวันออก ผู้วิจัยได้เข้าประสานงานและติดต่อเรื่องการนำนักเรียนเข้าศึกษาเรียนรู้เรื่องกระจูดและการทำเครื่องจักสานกระจูดไว้ล่วงหน้าเช่นกัน

วันที่ 16 กันยายน 2555

เวลา 8.00 น. ผู้วิจัยเดินทางถึงโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน เพื่อเตรียมดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ตามแผนการจัดกิจกรรมที่ได้วางไว้

เวลา 9.00 น. นักเรียนมาพร้อมกัน ณ ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ สถานที่ใช้สำหรับทำกิจกรรม ซึ่งบรรยากาศในห้องเรียนเป็นห้องโล่ง สะอาด มีแสดงสว่างเพียงพอ มีอุปกรณ์สำหรับนำเสนอวีดิทัศน์ (โปรเจคเตอร์) เครื่องขยายเสียงขนาดเล็ก กระดานดำ นักเรียนสามารถนั่งทำกิจกรรมกลุ่มได้อย่างอิสระ

การทดลองใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ ดังขั้นตอนต่อไปนี้

6.1 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

สาระสำคัญ/ ความคิดรวบยอด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่ควรศึกษาเรียนรู้ แต่ละท้องถิ่นมีภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ โดดเด่นและหลากหลาย การเรียนรู้ความหมายลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของชุมชนตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจตะหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถร่วมกันอนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่ต่อไปได

จุดประสงค์การเรียนรู้

1) ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) ผู้เรียนอธิบายความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

3) ผู้เรียนสามารถยกตัวอย่างและอธิบายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองได้

4) ผู้เรียนบอกคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

สาระการเรียนรู้

ความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง

การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

1. ครูสุทธิ มีลาภ ครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียกนักเรียนพร้อมกัน ณ ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ นักเรียนนั่งเรียงหน้ากระดานเป็นแถว ครูบอกถึงจุดประสงค์ในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ดังนี้

1.1 การทำกิจกรรมนี้เป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามกระบวนการจัดกิจกรรมที่พี่สัญญา นักศึกษาปริญญาโท มศว ได้พัฒนาขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เราได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบ สนุกสนาน และสืบทอดภูมิปัญญาของบ้านเราให้คงอยู่

1.2 นักเรียนจะได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำกระหมุก หรือกระจูดของบ้านเรา ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย มีการทำกิจกรรมกลุ่ม ระดมความคิด เพื่อให้พวกเราได้ร่วมกันเรียนและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านเรา

2. ครูสุทธิแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 รวมกัน เพื่อให้เกิดให้การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพี่น้องและให้นักเรียนตั้งชื่อกลุ่มตามที่ต้องการ โดยสรุปว่า นักเรียนใช้รหัสเป็นกลุ่มที่ 1 ถึง กลุ่มที่ 5 เพื่อให้ง่ายต่อการเรียก

** นักเรียนกระตือรือร้นในการเข้ากลุ่มตามความสมัครใจ โดยนักเรียนหญิงและชายจะแยกกลุ่มกันอย่างชัดเจน*

3. ผู้วิจัยช่วยครูสุทธิแจกเอกสารประกอบการเรียนรู้ให้นักเรียนแต่ละคน พร้อมปากกาและดินสอ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และจดบันทึกข้อความรู้ต่างๆ

4. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการเล่าถึงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย พร้อมให้นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นด้วย เช่น ภาคเหนือมีภูมิปัญญาที่น่าสนใจ คือ การทำร่มกระดาษสาของ อ.บ่อสร้าง จ.เชียงใหม่, ภูมิปัญญาของภาคใต้ เช่น การทำเครื่องจักสานกระจูด การแสดงหนังตะลุง มโนราห์ ซึ่งปัจจุบันเป็นการแสดงที่หาชมได้ ยาก, ภูมิปัญญาของภาคกลาง เช่น การรำกลองยาว ในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง อยุธยา และภูมิปัญญาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น การรำดีดไห หมอรำซิ่ง เครื่องดนตรีแคน เป็นต้น

** นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันแสดงความคิดเห็นอย่างสนุกสนาน นักเรียนหญิงจะตอบคำถามมากกว่านักเรียนชาย นักเรียนชายมักคุยกันเองและส่งเสียงดังในบางครั้ง แต่ครูสุทธิสามารถดึงให้นักเรียนกลับมาอยู่กับกิจกรรมได้เสมอ*

หลังจากนั้น ครูตั้งคำถามให้นักเรียนช่วยกันคิด คือ นักเรียนรู้หรือไม่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหมายว่าอย่างไร นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็น โดยครูให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาตอบคำถามหน้าชั้นเรียน ซึ่งได้คำตอบว่า

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ปู่ย่าตายายถ่ายทอดมาให้ลูกหลาน”

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือสิ่งที่พ่อแม่ถ่ายทอดมาให้เรา สามารถนำมาทำเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้”

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความรู้ ประสบการณ์ที่บรรพบุรุษของเราสะสม ถ่ายทอดมาถึงปัจจุบัน หากเราไม่รักษาไว้ มันก็จะหายไป”

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมานาน ถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายาย”

** ในช่วงเวลาที่ตัวแทนกลุ่มออกไปนำเสนอคำตอบหน้าชั้นเรียน เพื่อนนักเรียนส่วนหนึ่งตั้งใจฟังเพื่อนเป็นอย่างดี ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งพูดคุยกัน แต่มีสิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ มีนักเรียนบางคน ทำหน้าที่จดบันทึกความรู้ที่ได้จากเพื่อนต่างกลุ่มตลอดเวลา ทำให้ได้ข้อมูลสำหรับกิจกรรมระดมความคิดได้เป็นอย่างดี กิจกรรมนี้ครูสุทธิคอยชวนให้นักเรียนแต่ล่ะกลุ่มสนใจฟังเพื่อนเสนอคำตอบ ดึงความสนใจให้นักเรียนกลับมาสู่กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเทคนิคคือการใช้คำพูดชักชวนไพเราะ เป็นกันเอง ไม่มีการใช้คำดุที่รุนแรงหรือบังคับนักเรียน*

เมื่อนักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามความเห็นของแต่ละกลุ่มแล้ว ครูสุทธิจึงเล่าถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียนฟังว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นความรู้ที่มีคุณค่า เนื่องจากสามารถก่อให้เกิดรายได้ให้กับชาวบ้าน แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ไม่เหมือนใคร เช่น ความรู้เรื่องการทำเครื่องทำเครื่องจักสานกระจูดของบ้านเรา ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนปีละหลายแสนบาท ชาวบ้านไม่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่นฐาน มีเวลาให้กับครอบครัว

จากกนั้น ครูสุทธิสอบถามว่าครอบครัวใครทำเครื่องจักสานกระจูดบ้าง พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ทำเครื่องจักสานกระจูด ยกเว้นบางครอบครัวที่ผู้ปกครองทำอาชีพอื่น

เช่น การค้า รับจ้าง เกษตรกรรม หรือเป็นพนักงานโรงงาน เมื่อทราบข้อมูลแล้วครูสุทธิจึงได้นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่า นักเรียนคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าต่อเราอย่างไรบ้าง ซึ่งได้คำตอบดังนี้

"... ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยให้พ่อแม่มีรายได้"

"... ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณค่าเพราะเป็นความรู้ที่ปู่ย่าสะสมมา เป็นเครื่องมือสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน"

"... ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยทำให้คนในชุมชนรักกัน สามัคคีกัน"

"...ภูมิปัญญาทำให้เรารู้ว่า ปู่ยาตายายของเราได้สร้างสิ่งที่มีคุณค่าเอาไว้ให้เรามากมาย เราต้องช่วยกันรักษาไว้"

ต่อจากนั้น ครูสุทธิเปิดโอกาสในนักเรียนแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันเสนอความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง โดยให้นักเรียนช่วยกันยกตัวอย่างกลุ่มละ 2-3 ภูมิปัญญา ซึ่งได้คำตอบคือ

1) ภูมิปัญญาการทำกะปิจากเคย

2) ภูมิปัญญาการทำเครื่องมือดักสัตว์น้ำและการทำประมงพื้นบ้าน

3) ภูมิปัญญาการทำน้ำปลา เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับทะเล ทำให้มีปลาเป็นจำนวนมาก สามารถนำมาแปรรูปเป็นน้ำปลาที่มีรสชาติดี

4) ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

**กิจกรรมช่วงการให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชนตนเอง นักเรียนกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างมาก แข่งกันกันตอบ ทำให้เห็นว่านักเรียนได้รับการเรียนรู้และสนใจในเรื่องเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง*

5. ในขั้นการนำเสนอเนื้อหาใหม่ครูสุทธิให้ความรู้เพิ่มเติมจากคำตอบที่นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นมาแล้ว เพื่อเป็นการย้ำให้นักเรียนได้รับความรู้ที่ครบถ้วน โดยเนื้อหาที่ครูสุทธิได้ถ่ายทอดให้แก่นักเรียน ได้แก่

5.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ วิธีการหรือแนวคิดต่างๆที่ปู่ยาตายายของเรา ได้เรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชน

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอนมีหลากหลายของเรา เป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาหลากหลาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การอนุรักษ์พันธุ์พืชและทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เป็นต้น ครูสุทธิได้ยกตัวอย่างให้นักเรียนดังนี้

ภูมิปัญญาเรื่องการอนุรักษ์พรรณพืชและทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอนมีพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่กว่าสามพันไร่ เป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำและพรรณพืชที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนได้ รวมทั้งเป็นแหล่งกำเนิดต้นกระจูด วัตถุดิบสำคัญ

ในการทำเครื่องจักสานของชุมชน ชาวบ้านมีการประชุมหมู่บ้านและมีมติร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำนี้ให้คงอยู่ โดยหากมีการทำเปลี่ยนแปลงใดๆ ต้องมีการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

การรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ชุมชนจะช่วยกันรักษาพืชพรรณของชุมชน พืชท้องถิ่นจะได้รับการอนุรักษ์ไว้ เช่น ในบึงสำนักใหญ่มีบัวขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเก็บบัวไปขายสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งการขายดอกบัวและเมล็ดบัว จะมีการรักษาไม่ให้บึงสำนักใหญ่น้ำแห้ง

การนำต้นกระจูดมาใช้ประโยชน์ จะมีชาวบ้านที่มีความรู้ในการจัดถอนเท่านั้น จึงจะตัดกระจูดได้ เพราะหากตัดไม่ถูกต้องต้นกระจูดจะตาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังร่วมกันดูแลแหล่งน้ำไม่ใช้น้ำนั้นเหือดแห้ง ไม่มีการถมดิน รวมทั้งช่วยกันป้องกันไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่ากระจูด อีกด้วย

ด้านการทำประมงในชุมชน ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำบึงสำนักใหญ่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำได้ตลอดทั้งปี การลงไปจับสัตว์น้ำต้องใช้เครื่องมือที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายสัตว์น้ำมากเกินไป เช่น การใช้แหหรือการตกเบ็ด ห้ามไม่ให้มีการใช้อวน หรือการใช้ไฟฟ้าเด็ดขาด ในอดีตสัตว์น้ำในบึงสำนักใหญ่เคยลดจำนวนลงมาก เนื่องจากมีคนนำปลาชะโดที่เลี้ยงไว้มาปล่อย ปลาชะโดเป็นปลากินเนื้อ กินปลาชนิดอื่นๆ ทำให้ในบึงสำนักใหญ่เต็มไปด้วยปลาชะโด เพราะมันขยายพันธุ์เร็วมาก แต่ในปัจจุบันปลาชะโดก็ลดลง ปลาอื่นๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้นแล้ว

ภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องจักสานกระจูดชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน มีการทำเครื่องจักสานกระจูดมาตั้งแต่อดีต สืบทอดต่อกันมายาวนาน เนื่องจากชุมชนของเรามีวัตถุดิบมากมาย นั่นคือ ต้นกระจูด ในภาคตะวันออก มีการทำเครื่องจักสานที่มีชื่อเสียงหลายอย่าง เช่น เสื่อกกจันทบุรี ซึ่งกกของจังหวัดจันทบุรี มีความแตกต่างจากกกกระจูดของบ้านมาบเหลาชะโอน เนื่องจากกกจันทบุรีในเป็นกกที่มีไส้ การนำมาเครื่องใช้ต้องผ่าไส้ออก แล้วจึงนำมาสร้างเป็นของใช้ด้วยวิธีการทอ ในขณะที่กกกระจูดจะใช้วิธีการทำให้แบน แล้วนำมาสาน นอกจากนี้ ความแตกต่างอีกประการหนึ่งคือ กกจันทบุรีต้องปลูก แต่กกกระจูดของบ้านมาบเหลาชะโอน ขึ้นเองตามธรรมชาติ

ครูสุทธิได้เสริมควรรู้ให้นักเรียนเรื่องการทำเสื่อจันทบุรีว่า ในสมัยรัชกาลที่ 7 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณนี ทรงริเริ่มให้นำกกที่มีมากในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีมาแปรรูปเป็นเครื่องใช้ต่าง สร้างรายได้ให้กับประชาชน เช่นการทำเสื่อ ที่มีชื่อเสียงมากได้แก่ เสื่อจันทบูร

6. ขั้นสรุปความรู้ ครูสุทธิมอบหมายให้นักเรียนศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสารประกอบการเรียนรู้ โดยกิจกรรมนี้นักเรียนร่วมกันศึกษา นักเรียนที่อ่านหนังสือไม่คล่อง จะมีเพื่อนช่วยอ่านให้ฟัง หลังจากนี้จึงบันทึกความรู้ที่ได้ลงในแบบบันทึกความรู้

6.2 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 พาศึกษาของจริงและฝึกปฏิบัติ

สาระสำคัญ/ ความคิดรวบยอด

การทำกิจกรรมเรียนรู้จากแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การศึกษาจากครูภูมิปัญญา การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ การทัศนศึกษานอกสถานที่ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติจริง เป็นการสร้างประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

กกกระจูด เป็นพืชที่ขึ้นในพื้นที่ชุ่มน้ำ ลำต้นยาวเป็นปล้องกลวง ความยาวประมาณ 1-3 เมตร ขยายพันธุ์โดยการแตกกอ เป็นพืชที่มีความเหนียว สามารถนำมาทำเครื่องจักสานได้เป็นอย่างดี ซึ่งในประเทศไทย สามารถพบกกกระจูดได้ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง นราธิวาส และระยอง

การทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ได้ทำสืบทอดกันมายาวนาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่บ้านและผู้สูงวัย ทำให้ลดภาระครอบครัว ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ระหว่างคนสามวัย ได้แก่ วัยเด็ก วัยทำงานและผู้สูงวัย เกิดเป็นความสามัคคี

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจูด
2. ผู้เรียนสามารถอธิบายถึงความแตกต่างของกกกระจูดและกกประเภทอื่นๆได้
3. ผู้เรียนบอกถึงการรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำ และการอนุรักษ์กกกระจูดที่มีอยู่ในชุมชนได้
4. ผู้เรียนอธิบายขั้นตอนการทำเครื่องจักสานกระจูดได้
5. ผู้เรียนสามารถทำตะกร้ากระจูดขนาดเล็กได้

สาระการเรียนรู้

1. ความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด
2. ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ
3. การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและกกกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน
4. การทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ครูสุทธิพานักเรียนไปศึกษาเรื่องพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด ณ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ต้องเข้าทำการศึกษา ณ ศูนย์รวมพรรณไม้ จ. ระยอง แต่เนื่องจากเป็นวันหยุดทำการ จึงปรับแผนมาจัดการเรียนรู้ ณ ที่ทำการกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอนแทน ซึ่งมีการเพาะต้นกระจูดไว้สำหรับการศึกษาเช่นเดียวกับศูนย์รวมพรรณไม้ แต่จำนวนน้อยกว่า อีกทั้ง ครูภูมิปัญญา (คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน : ประธานกลุ่มจักสานกระจูด) เป็นผู้มีความรู้เรื่องต้นกระจูด สามารถให้ความรู้กับผู้เรียนได้ ดังนั้น การศึกษาที่กลุ่มจักสานกระจูดจึงได้ความรู้ครบ ทั้งความรู้ด้านพฤกษศาสตร์ของกระจูด และการทำเครื่องจักสานกระจูด

2. ครูสุทธิชี้แจงให้นักเรียนทราบถึงจุดประสงค์ของการมาศึกษานอกสถานที่ครั้งนี้ คือ ให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด พื้นที่ชุ่มน้ำ การนำกระจูดมาทำเครื่องจักสาน และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ครูสุทธิ ให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยอธิบายเนื้อหาโดยสรุป พร้อมให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารประกอบการศึกษา มีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้

พื้นที่ชุ่มน้ำ

พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายความถึง ที่ลุ่ม ที่ราบลุ่ม ที่ลุ่มชื้นแฉะ พรุ แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวรและชั่วครั้งชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและน้ำไหล ทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม รวมไปถึง ที่ชายฝั่งทะเลและที่ในทะเลในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึกของระดับน้ำ ไม่เกิน 6 เมตร พื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าและความสำคัญ คือเป็นระบบนิเวศที่มีบทบาทหน้าที่ ตลอดจนคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์ ทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ คุณประโยชน์ที่พึงมี พึงได้รับจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่

1) เป็นแหล่งน้ำ ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ที่คน พืช และสัตว์ เข้าไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรงหรือนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ

2) เป็นแหล่งกักเก็บน้ำ ป้องกันน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่ง ป้องกันทะเลกัดเซาะชายฝั่ง

3) มีทรัพยากรหลากหลายให้ใช้ประโยชน์ เช่น สัตว์น้ำ ต้นไม้ น้ำ เป็นต้น

4) เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน

4. ครูสุทธิ เชิญครูภูมิปัญญาท้องถิ่น (ครูมนตรี ยิ้มเยื้อน) ให้ความรู้แก่ผู้เรียน เรื่อง พฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด แนะนำประวัติของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้ทราบ ซึ่งผู้เรียนบางส่วนรู้จักแล้ว เนื่องจากเป็นผู้เรียนในพื้นที่ หลังจากนั้นครูภูมิปัญญาตั้งคำถามผู้เรียนว่ารู้จักต้นกระจูดกันหรือไม่ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนได้แสดงความรู้พื้นฐานก่อน หลังจากนั้นจึงได้อธิบายความรู้โดยสรุปดังนี้

กระจูด ที่พบในพื้นที่พื้นที่ชุ่มน้ำ บึงสำนักใหญ่ หรืออีกชื่อหนึ่งคือหนองจำรุง อ.แกลง จ.ระยอง นั้น เป็นพืชชนิดเดียวกับกระจูดของภาคใต้ เดิมชาวบ้านเรียกว่า “กก” แต่เมื่อครูจากศูนย์ศิลปาชีพพิกุลทอง จ.นราธิวาส มาถ่ายทอดความรู้ด้านการแปรรูป จึงเสนอให้เรียกว่า “กระจูด” เนื่องจากเป็นพืชชนิดเดียวกัน

กระจูดเป็นพืชตระกูลเดียวกับ “กก” (Sedge) เจริญเติบโตง่าย และแพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว พบมากแถบภาคตะวันออก ซึ่งได้แก่ จังหวัดระยองและภาคใต้ของประเทศไทย คือ จังหวัดนราธิวาส นครศรีธรรมราช พัทลุง

ลำต้นของกระจูดมีลักษณะกลมกลวง มีข้อปล้องภายในคล้ายลำไผ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1/8 – 5/16 นิ้ว ความสูงประมาณ 1 – 3 เมตรทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเผ่าพันธุ์และสภาพแวดล้อม

ในพื้นที่บึงสำนักใหญ่ ลำต้นของกระจูดจะสูงประมาณ 2-3 เมตร เนื่องจากมีน้ำมาก มีความอุดมสมบูรณ์สูง และมีการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ต้นกระจูดของระยอง มีคุณภาพ นำมาใช้ประโยชน์ดี

ต้นกระจูด ชอบขึ้นในที่ ๆ มีน้ำขังอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะบริเวณริมทะเลสาบ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีลักษณะเป็นดินโคลน ซึ่งเรียกว่า “พรุ” หรือชาวพื้นเมืองทางภาคใต้เรียกว่า “โพระ” ส่วนในพื้นที่ระยอง พบมาในบึงสำนักใหญ่ พื้นที่กว่า 3 ไร่ นอกจากนี้เกษตรกร ยังสามารถนำกระจูดมาเพาะขยายพันธุ์ได้ โดยระยะเวลาประมาณ 3 ปี ต้นกระจูดจึงจะโตได้ขนาดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ คือ ลำต้นยาวไม่ต่ำกว่า 1 เมตร เมื่อถอนต้นกระจูดไปแล้วหน่อก็จะแตกต้นใหม่ขึ้นมาแทนที่หมุนเวียนกันไป

ผู้เรียนนั่งฟังแบบห้องเรียน ตั้งใจเรียน การถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาเป็นกันเอง ผู้เรียนยิ้มแย้มแจ่มใส ส่วนหนึ่งมาจากเทคนิคการสอนของครู ครูใช้เทคนิคการตั้งคำถามต่าง ๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกระจูด ผู้เรียนกระตือรือร้นในการตอบ ในช่วงของการถามความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระจูด ผู้เรียนแข่งขันกันตอบ

5. ครูภูมิปัญญา นำเข้าสู่การสอนทำเครื่องจักสานกระจูด โดยใช้เทคนิคการบรรยายขั้นตอนประกอบการสาธิต โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ครูภูมิปัญญาแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์ในการฝึกทำเครื่องจักสานกระจูด

5.2 ครูภูมิปัญญาเล่าถึงประวัติการทำเครื่องจักสานกระจูดของพื้นที่ อ.แกลง จ.ระยอง พร้อมทั้งให้ผู้เรียนช่วยกันท่องบทกลอนสุภาพ ที่ปรากฏในนิราศเมืองแกลง ซึ่งผู้เรียนพร้อมใจกันท่องเสียงดัง มีเนื้อหาดังนี้

“.....ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด เลียบลีลาศขึ้นตามช่องที่คลองขวา
ถึงบ้านแกลงลัดบ้านในย่านกลาง เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
แต่ปากพรอดมือสอดขยุกขยิก จนมือหงิกงอแงไม่แบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม้เว้นคน”

5.3 จากนั้น ครูภูมิปัญญาอธิบายขั้นตอนการทำเครื่องจักสานกระจูดอย่างละเอียดในขั้นตอนของการเตรียมเส้นกระจูด การทำเครื่องจักสาน การขาย เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจพื้นฐาน

5.4 เมื่ออธิบายขั้นตอนการทำเครื่องจักสานเรียบร้อยแล้ว ครูภูมิปัญญาแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มล่ะ 3-4 คน พร้อมกับแจกอุปกรณ์การทำเครื่อง จักสานกระจูด ได้แก่ หุ่มโฟม เส้นกระจูด เข็มกลัด กรรไกร มีด สเปร์ฉีดน้ำ และจัดครูประจำกลุ่ม กลุ่มละ 1 คน และให้ผู้เรียนเริ่มฝึกทำ โดยใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง

ขณะการทำกิจกรรมการทำเครื่องจักสานกระจูด ผู้เรียนมีความสนใจและสนุกสนานกับการทำมาก ใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ผู้เรียนคนไหนทำไม่คล่องจะมีการช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม ครูประจำกลุ่มจะช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด จับมือสอนการสอนของครูประจำกลุ่ม บางท่านใช้ภาษากลางสำเนียงระยองในการถ่ายทอด ทำให้ผู้เรียนเกิดความใกล้ชิด และสืบทอดการใช้ภาษาท้องถิ่นอีกด้วย

5.5 เมื่อผู้เรียนฝึกทำตะกร้ากระจูดเสร็จครบทุกคน ครูภูมิปัญญาให้ผู้เรียนนั่งแบบเรียนหน้ากระดาน สอบถามผู้เรียนว่าได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการมาฝึกเรียนรู้ที่กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน โดยให้ผู้เรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

หลังจากนั้น ครูภูมิปัญญาจึงสรุปประโยชน์ที่ได้จากการทำเครื่องจักสานกระจูด ให้ผู้เรียนฟัง ซึ่งประโยชน์จาการทำเครื่องจักสานของชุมชน ได้แก่

1. เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน คุณย่าคุณยาย

2. ใช้วัสดุ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ เพิ่มมูลค่า

3. ร่วมสืบสานภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ พร้อมสร้างกิจกรรมระหว่างคนสามวัย คือวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว และผู้สูงวัย ให้มีกิจกรรมทำร่วมกัน สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

นอกจากนี้ กลุ่มจักสานกระจูดได้นำความรู้เรื่องเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนางาน ทำให้สินค้าและภูมิปัญญาของชุมชนเป็นที่รู้จักของสังคมมากขึ้น จะเห็นได้จากมีคณะศึกษาดูงาน นิสิตนักศึกษาติดต่อมาทางเว็บไซต์ โทรศัพท์ เพื่อศึกษาดูงาน เพราะสนใจในสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ ดังนั้น การนำเทคโนโลยีมาใช้ จึงจำเป็นมาก เป็นช่องทางหนึ่งที่เราจะเผยแพร่และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราไว้ได้

6.เมื่อเสร็จกิจกรรมทั้งหมด ผู้เรียนช่วยกันเก็บอุปกรณ์ ทำความสะอาดสถานที่ พร้อมทั้งถ่ายภาพร่วมกันเป็นที่ระลึก และเดินทางกลับโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

ผลการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมนี้ ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานกระจูดอย่างครบขั้นตอน ในเรื่องของพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด ประวัติความเป็นมา การทำเครื่องจักสานกระจูด และการฝึกปฏิบัติ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากด้วยประสบการณ์ตรง เกิดทักษะในการทำเครื่องจักสาน จนสามารถ่ายทอดความรู้นี้ให้กับผู้อื่นต่อไปได้ ได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ลดช่องว่างระหว่างวัย เกิดความสามัคคีกันในชุมชน

6.3 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 กิจกรรมระดมความคิดสร้างสรรค์

สาระสำคัญ / ความคิดรวบยอด

กิจกรรมระดมความคิดเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยแยกออกเป็นประเด็นต่างๆ คือ การอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่ต้นกำเนิดต้นกกกระจูด การอนุรักษ์การทำเครื่องจักสานกระจูด รวมถึงความคิดต่อยอดอื่นๆ ซึ่งจะช่วยพัฒนาการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานประชาธิปไตย การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการทำงานเป็นทีม

2. เพื่อพัฒนาการระดมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

3. ผู้เรียนร่วมกันสร้างชิ้นงานเพื่อนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทำเครื่องจักสานกระจูด

สาระการเรียนรู้

1. การระดมความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด อย่างสร้างสรรค์

2. การจัดทำชิ้นงานสำหรับนำเสนอแนวคิดของกลุ่ม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

กิจกรรมระดมความคิด จัดขึ้นในวันที่ 23 กันยายน 2555 เวลา 9.00 น. ณ ห้องเรียนวิทยาศาสตร์ โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ครูประจำกิจกรรมคือ ครูสุทธิ มีขั้นตอนการทำกิจกรรมดังนี้

1. ผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับกิจกรรมระดมความคิด และจัดทำชิ้นงานนำเสนอ ประกอบด้วย เครื่องเขียน กระดาษสีและกระดาษเทาขาวขนาดใหญ่ กาว กรรมไกร และอุปกรณ์ตกแต่งอื่นๆ จัดเป็นชุด ตามจำนวนกลุ่มของผู้เรียน

2. ผู้วิจัยหารือเตรียมความพร้อมกับครูสุทธิในการจัดกิจกรรมระดมความคิด พร้อมทั้งเตรียมเขียนแผนภาพเชื่อมโยงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเนื้อหาอื่นๆ บนกระดาน

3. เมื่อผู้เรียนมาพร้อมกันตามเวลานัดหมาย ครูสุทธิชี้แจงจุดประสงค์ของการทำกิจกรรม กิจกรรมที่ผู้เรียนต้องทำ หลังจากนั้นแบ่งผู้เรียนออกเป็น 4 กลุ่ม โดยมีสมาชิกกลุ่มละ 3 คน จำนวน 2 กลุ่ม และ กลุ่มละ 4 คน จำนวน 2 กลุ่ม

4. ครูทบทวนความรู้เดิมที่ได้เรียนในสัปดาห์ก่อน ให้ผู้เรียนช่วยกันตอบ ซึ่งได้คำตอบคือ

"... ได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับกกกระจูด การทำเครื่องจักสานกระจูด"

"... ได้ฝึกการทำเครื่องจักสานกระจูดกับกลุ่มจักสาน"

"... ได้รู้ว่าการทำเครื่องจักสานกระจูดทำให้ชาวบ้านมีรายได้ เกิดความสามัคคีในชุมชน"

5. ครูสุทธิ นำเสนอความรู้ใหม่ โดยให้ผู้เรียนดูที่กระดานมีข้อความเชื่อมโยงกันระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น กับด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านสังคมชุมชน โดยได้อธิบายดังนี้

"นักเรียนรู้หรือไม่ว่า เศรษฐกิจ หมายถึงอะไร เศรษฐกิจ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพการทำมาหากินของเรา พูดง่ายๆคือ เป็นเรื่องเงินเรื่องทองนั่นเอง อย่างหมู่บ้านเรามีอาชีพที่หลากหลาย เช่น การทำสวน ปลูกพืชผลไม้ ทำสวนยาง ทำเครื่องจักสาน เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนของเรา มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี แต่สิ่งที่ครูอยากฝากพวกเราทุกคนไว้คือ เงินทองนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุด แต่สิ่งที่สำคัญคือเราได้ใช้สิ่งที่เรามี ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาสร้างคุณค่า พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เงินทองเป็นสิ่งที่ตามมา"

6. เมื่ออธิบายเรื่องเศรษฐกิจเรียบร้อยแล้ว ครูสุทธิให้ตัวแทนกลุ่มออกมาจับสลาก เพื่อแบ่งหัวข้อในการระดมความคิด โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านสังคมและชุมชน และอธิบายวิธีการระดมความคิด สิ่งที่ผู้เรียนต้องทำ

7. ผู้วิจัยช่วยครูสุทธิแจกอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม

8. ผู้เรียนตั้งใจระดมความคิดตามประเด็นที่แต่ละกลุ่มได้รับ

ในขณะที่ผู้เรียนทำกิจกรรม ครูคอยเดินให้คำแนะนำ และให้กำลังใจผู้เรียนแต่ละกลุ่ม เมื่อผู้เรียนมีคำถาม ครูสามารถตอบคำถามได้ทันที ผู้เรียนร่วมกันแสดงความติดเห็นภายในกลุ่มอย่างอิสระ นอกจากนี้ ครูสุทธิยังเสมอมุมมองให้ผู้เรียนคิดนอกกรอบ มองไกลออกไปจากชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ผู้เรียนทำกิจกรรมด้วยความสนุกสนาน ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำในงานที่ตนถนัด เช่น ตัดกระดาษ เขียนข้อความ วาดรูป ทุกคนช่วยกันทำ

สิ่งที่สังเกตจากการทำกิจกรรมคือ การนำกิจกรรมทางศิลปะมาบูรณาการ ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันด้วยความสนุกสาน เป็นอิสระ

9. เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มทำกิจกรรมระดมความคิดและทำชิ้นงานนำเสนอเสร็จแล้ว ครูให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้ดีเรียนรู้จากการทำกิจกรรมนี้ร่วมกัน ซึ่งผู้เรียนช่วยกันตอบอย่างสนุกสนาน จากนั้นครูจึงให้ผู้เรียนเตรียมตัวนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้จากการระดมความคิดต่อไป

ผลการดำเนินกิจกรรม

สิ่งที่ผู้เรียนได้รับจากการทำกิจกรรมระดมความคิด คือ การพัฒนาการทำงานร่วมกัน ทักษะการใช้ภาษาในการสื่อสาร ซึ่งได้แก่การเขียน การพูดเพื่อการสื่อสาร เป็นต้น ทักษะการสร้างสรรค์งาน รวมถึง การบูรณาการความรู้ต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวม ผู้เรียนมีความสนุกสนานกับการทำกิจกรรมมาก เนื่องจากได้ใช้จินตนาการด้านศิลปะ มาใช้ในการทำงานนำเสนอ สังเกตได้จากตลอดระยะเวลาการทำกิจกรรม ผู้เรียนจะหัวเราะ ช่วยกันทำงาน ข้อขัดข้องที่พบคือ ผู้เรียนบางกลุ่มยังเขียนภาษาไทยไม่ถูกต้อง ดังนั้น ครูจึงช่วยเหลือด้วยการเข้าแนะนำ จึงได้เป็นชิ้นงานสำหรับนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 4 ด้าน

6.4 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 กิจกรรมนำเสนอและบูรณาการความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สาระสำคัญ / ความคิดรวบยอด

การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและการระดมความคิด เป็นการฝึกประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนโดยตรง ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะ แต่การเรียนรู้นั้นจะเป็นประโยชน์มากขึ้นเมื่อผู้เรียนได้นำความรู้และทักษะนั้นมาเผยแพร่ให้กับผู้อื่นได้รับรู้ เป็นการฝึกทักษะการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้คงอยู่

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดที่เกิดจากการระดมความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ครู สมาชิกชุมชนและเพื่อนๆ ได้รับรู้และแลกเปลี่ยนร่วมกัน

2. เพื่อฝึกผู้เรียนในด้านทักษะการสื่อสารและการรับฟังผู้อื่น

สาระการเรียนรู้

การนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1. ครูสุทธิให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มจับสลากลำดับขั้นการนำเสนอ

2. ครูเชิญครูภูมิปัญญาและสมาชิกชุมชน เข้าร่วมรับฟังการนำเสนอแนวความคิด เพื่อเป็นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับฟังและเติมเต็มมุมมองความรู้ให้ผู้เรียน

3. ผู้เรียนเริ่มการนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับ โดยเริ่มจากด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านสังคมชุมชน ตามลำดับ

กลุ่มที่ 1 ด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้เรียนได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีผลเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่บ้านมาบเหลาชะโอน มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์และสิ่งมีชีวิตหลากหลาย เป็นแหล่งกรองอากาศสร้างก๊าซออกซิเจน เป็นแหล่งวัตถุดิบในการทำเครื่องจักสานของชุมชน ดังนั้น เราควรช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนไว้ โดยการไม่ตัดทำลาย ไม่เผากกกระจูด การนำกกกระจูดมาใช้ควรตัด ให้งอกใหม่ ไม่ควรใช้การถอน เพราะจะทำให้ต้นกระจูดตาย รวมทั้งควรมีการปลูกทดแทน เพื่อให้ชุมชนของเรามีกกกระจูดไว้ทำเครื่องจักสานกระจูด สร้างอาชีพนานๆ

กลุ่มที่ 2 ด้านเศรษฐกิจ

ผู้เรียนได้แสดงความคิดความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ เศรษฐกิจของชุมชนที่เกิดจากการทำเครื่องจักสานกระจูด เกิดจากการนำภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างงาน สร้างสินค้า รายได้สามารถนำไปใช้จ่ายในครัวเรือน ส่งลูกเรียนหนังสือได้ ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น มีอาชีพที่มั่นคง รวมทั้งชุมชนเกิดการพัฒนา เช่น งานบุญ งานก่อสร้าง กิจกรรมพิเศษประจำชุมชนดังนั้นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด จึงเป็นการรักษาอาชีพ รายได้ของคนในชุมชน ให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืน

กลุ่มที่ 3 ด้านศิลปวัฒนธรรม

ผู้เรียนได้แสดงแนวคิด ดังนี้ ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน มีความสวยงามอยู่ในตัวเอง เป็นเอกลักษณะโดดเด่น มีลวดลายสีสันสวยงาม มีคุณค่าในแง่ของการเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ สามารถใช้งานได้หลากหลาย เช่น ประดับตกแต่ง เป็น

ของใช้ ของฝาก ซึ่งเป็นที่ชื่นชมทั้งของคนไทยและชาวต่างชาติ นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชุมชน นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต การทำเครื่องจักสานของชุมชนของเรา เพราะฉะนั้น การรักษาภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูด จึงเป็นการสืบสานภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายให้คงอยู่ ไม่ให้หายไปจากชุมชน และรักษาวิถีชีวิตที่ดีเอาไว้

กลุ่มที่ 4 ด้านสังคมและชุมชน

ผู้เรียนได้แสดงแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับสังคมและชุมชน ดังนี้ การทำเครื่องจักสานกระจูด ทำให้ชาวบ้านได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน เกิดความสามัคคี มีงานทำในชุมชน ไม่ต้องทิ้งครอบครัวไปทำงานต่างถิ่น มีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้น ผู้สูงอายุมีรายได้ที่ดี ไม่ต้องเป็นภาระให้กับลูกหลาน นอกจากนี้ ความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ยังสามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ในที่ต่าง ๆได้ เป็นการให้ความรู้แก่สังคม สิ่งที่ทำขึ้นสามารถนำมาใช้ในครัวเรือนได้ เป็นการลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

6.5) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

สาระสำคัญ / ความคิดรวบยอด

เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งจากครูประจำกิจกรรม ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆในชุมชน รวมถึงการทำกิจกรรมร่วมกัน จนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้นั้นควรได้รับการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เอกสารหรือสื่อรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ อ้างอิงเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชนให้กับผู้สนใจศึกษาต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ผู้เรียนสามารถจัดทำเอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องต่าง ๆของชุมชนตนเองได้
2. ผู้เรียนสามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชุมชนได้

สาระการเรียนรู้

1. การจัดทำเอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง
2. การถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดสู่ชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ

ผลการดำเนินกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมตามหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยและครู ได้ประชุมหารือกันถึงการจัดกิจกรรมตามแผนการเรียนรู้ ซึ่งได้ข้อมูลคือ การจัดกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย สามารถทำได้ เนื่องจากโรงเรียนได้ประสานงานร่วมมือกับกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอนไว้แล้ว เพียงแต่การดำเนินการทดลองเพื่อหาความเหมาะสมและเป็นไปได้ของกระบวนการครั้งนี้ ตรงกับวันหยุดราชการ ไม่มีคณะศึกษาดูงานเข้าศึกษาที่กลุ่มจักสานกระจูด ดังนั้น จึงได้จำลองสถานการณ์การถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน โดยการเชิญชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มจักสานมาร่วมฟังการบรรยายให้ความรู้เรื่องการทำเครื่อง จักสานกระจูดของนักเรียนแทน ซึ่ง

ผู้เรียนสามารถทำได้เป็นอย่างดีตามรายงานในขั้นกิจกรรมเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกจากนี้กิจกรรมเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ได้พานักเรียนร่วมจัดกิจกรรม นิทรรศการ ณ สถานที่ต่างๆอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมศิลปหัตถกรรมนักเรียน งานประกวดงานฝีมือนักเรียน เป็นต้น ดังนั้น ผู้เรียนจึงมีโอกาสในการฝึกประสบการณ์การถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นอยู่เสมอ ผู้วิจัยได้เสมอให้มีการจัดกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อยเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้ฝึกประสบการณ์ ไม่เพียงเฉพาะผู้เรียนที่เก่งเท่านั้น

กิจกรรมพี่สอนน้อง เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ผู้วิจัยได้วางแผนไว้ในกระบวนการเรียนรู้ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ในขณะทำกิจกรรมกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เมื่อนักเรียนน้องไม่เข้าใจ หรืออ่านไม่คล่อง กระบวนการพี่สอนน้องจึงเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ กิจกรรมจัดทำชิ้นงานนำเสนอ มีการนำศิลปะเข้ามาผสมผสาน ผู้เรียนต่างช่วยกันทำงาน สอนเทคนิคการวาดภาพ ช่วยกันตกแต่งชิ้นงานให้สวยงาม ดังนั้น การจัดกิจกรรมนี้ กระบวนการเรียนรู้แบบพี่สอนน้องจึงแทรกอยู่กับกิจกรรมอื่นตลอดเวลา

กิจกรรมการจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ครูสุทธิได้รับไว้ในความดูแล โดยรวบรวมเนื้อหาต่างๆ ที่เกิดจากการทำงานของผู้เรียน จัดทำเป็นเอกสาร ซึ่งเดิมได้มีการจัดทำไว้แล้วบางส่วน (เป็นส่วนของครูผู้สอน) ยังขาดการทำเพื่อเผยแพร่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงร่วมกับนักเรียน ครูสุทธิ และครูภูมิปัญญา จัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่นเรืองการทำเครื่องจักสานกระจูด ฉบับที่1 มอบให้กับโรงเรียน เพื่อเป็นตัวอย่างในการจัดทำเอกสารความรู้ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด และภูมิปัญญาอื่นๆ ของชุมชนในอนาคต

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนและชุมชน ได้มีการวางแผนร่วมกันไว้แล้ว แต่ยังขาดการนำไปปฏิบัติจริง ด้วยข้อจำกัดหลายประการ เช่น เวลาการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ตรงกับช่วงที่มีคณะศึกษาดูงานเข้ามายังกลุ่มจักสานกระจูด, โรงเรียนมีกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาหลายอย่าง อาจไม่สามารถจัดกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อยได้ รวมถึงขาดความร่วมมือกันอย่างจริงจัง ส่วนการจัดทำเอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางโรงเรียนเห็นสมควรให้มีการจัดทำต่อเนื่อง เพื่อให้มีการบันทึกองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งกิจกรรมทั้งหมด โรงเรียนจะนำไปปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมและความสะดวกต่อไป

6.6 กิจกรรมประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation)

กิจกรรมประเมินการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด เป็นกิจกรรมที่ทำต่อเนื่องหลังจากผู้เรียนได้นำเสนอแนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญา โดยเน้นให้ผู้เรียนได้รับการประเมินความรู้ ทั้งจากครู ครูภูมิปัญญา และเพื่อนนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ความรู้ประสบการณ์ที่หลากหลาย โดยมีขั้นตอนการทำกิจกรรมดังนี้

1. เมื่อผู้เรียนนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นครบทุกกลุ่ม ครูสุทธิสรุปการทำกิจกรรมนำเสนอความคิด พร้อมทั้งเพิ่มเติมความรู้ต่างๆให้ผู้เรียน

2. ครูสุทธิเชิญครูภูมิปัญญา ให้ข้อเสนอแนะในการทำกิจกรรมแสดงแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งให้ความรู้เพิ่มเติม ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

กลุ่มที่ 1 การนำเสนอควรมองผู้ฟังมากขึ้น เนื่องจากหันหลังบ่อย ข้อมูลในการนำเสนอชัดเจน

กลุ่มที่ 2 ข้อมูลในการนำเสนอดี ชัดเจน เชื่อมโยงเนื้อหาด้านต่างๆได้ชัดเจนเข้าใจง่าย

กลุ่มที่ 3 การนำเสนอมีความชัดเจน สื่อตัวหนังสือใหญ่ มองเห็นชัด สรุปเชื่อมโยงเรื่องราวได้ดี รูปแบบของชิ้นงานนำเสนอมีความน่าสนใจ

กลุ่มที่ 4 การนำเสนอดี น่าสนใจ แต่ข้อมูลบางส่วนยังไม่เชื่อมโยง ชิ้นงานมีความคิดสร้างสรรค์

คะแนนที่ผู้เรียนแต่ละกลุ่มได้รับ

การให้คะแนน มีเกณฑ์การให้คือ ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม มีคะแนนกลุ่มละ 60 คะแนน โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนคะแนนความสวยงานของชิ้นงาน 30 คะแนน และคะแนนเนื้อหา 30 คะแนน ผู้เรียนจะให้คะแนนเพื่อนกลุ่มอื่นๆ ตามความเห็นภายในกลุ่ม (ไม่ให้คะแนนกลุ่มตัวเอง) และครู ครูภูมิปัญญามีคะแนนท่านละ 20 คะแนน คะแนนรวมทั้งหมด 100 คะแนน ซึ่งผลการให้คะแนนได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลคะแนนที่นักเรียนได้รับจากการนำเสนอแนวคิดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มที่	**ตัวชี้วัด**		**คะแนนจากครู**	**รวม**
	ความสวยงาม(30)	**เนื้อหา** (30)	(40)	(100)
1	22	21	32	75
2	27	30	40	**97**
3	24	21	33	78
4	23	25	35	83

3. ครูภูมิปัญญาให้ความรู้และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในการเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยมีเนื้อหาคือ

ความสำเร็จในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำเครื่องจักสานกระจูดของบ้านมาบเหลาชะโอน เป็นผลจากการที่บ้านเรามีวัตถุดิบ คือ กกกระจูดจำนวนมาก มีการบริหารจัดการที่ดี ชาวบ้านเข้าร่วมการทำอาชีพนี้มาก และมีผู้ซื้อต้องการสินค้าตลอดปี ทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักและนิยมมากขึ้น

นอกจากนี้ ครูสุทธิ ได้เสริมแนวคิดในการทำงานร่วมกันให้แก่ผู้เรียน คือ การทำงานร่วมกันในกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งนี้ ประสบความสำเร็จได้เพราะพวกเรามีความรักความสามัคคีต่อกัน สิ่งที่เราเรียนรู้ สามารถนำไปเป็นอาชีพเลี้ยงตัวได้ในอนาคต ให้ดูพ่อแม่เป็นตัวอย่าง เมื่อไม่มีงานอะไร ก็ยังมาทำจักสานกระจูดได้ ได้อยู่บ้าน อยู่กับครอบครัว ดังนั้น นักเรียนจงภูมิใจในภูมิปัญญาที่มีค่าของเรา และช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

4. หลังจากเสร็จกิจกรรมแล้ว ครูสุทธิ มอบหมายให้ผู้เรียนบันทึกความรู้ที่ได้รับ และช่วยกันเก็บทำความสะอาดห้องเรียน

ผลการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมนี้ ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการทำงานเป็นกลุ่มและทักษะนำเสนอ ผู้เรียนบางกลุ่มมีทักษะการพูดนำเสนอดี กล้าแสดงออก ในขณะที่บางกลุ่มเขินอาย การนำเสนอใช้การอ่านตามตัวหนังสือ ดังนั้น หากผู้เรียนได้ฝึกการนำเสนอบ่อยๆ จะช่วยให้เกิดทักษะมากขึ้น นอกจากนี้ การเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นต่อผู้อื่น นอกเหนือจากครูและเพื่อนในห้องเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในสิ่งที่เรียนรู้ ชุมชนรับรู้ความคิดของเด็กๆ ในฐานะสมาชิกของชุมชน ส่งผลให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แยกออกมาจากชุมชน เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

7. การประเมินผลการพัฒนากระบวนการ

เมื่อผู้วิจัยนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบี (B) ได้แก่ ครูภูมิปัญญา ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนักเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งได้รับผลการประเมินดังนี้

7.1 ความคิดเห็นของครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ ครูสุทธิ มีลาภ ครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง

“สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ตามรูปแบบ LCISE Model ได้แก่

1. มีการจัดการที่มีพร้อม ทั้งด้านเอกสารและการเตรียมอุปกรณ์ รวมทั้งภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูด

2. แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้มีขั้นตอนที่ถูกต้อง สมบูรณ์ทั้งด้านเนื้อหา และเวลาในการจัดการแผนการเรียนรู้แต่ละแผน

3. สำหรับเวลาควรขยายเวลาในการแผนการฝึกปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษ

4. นักเรียนมีความกระตือรือร้น มีความสนุกสนานทุกแผนการเรียนรู้ตามกิจกรรมที่วางไว้

5. แต่ละแผนควรแตกแผนย่อยๆ เพิ่มเติม รวมทั้งขยายเวลาให้เหมาะสม

6. นักเรียนมีทัศนคติที่และภาคภูมิใจในอาชีพ ภูมิปัญญาการจักสานกระจูด”

7.2 ความคิดเห็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน ประธานกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

“กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้น ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาที่ครบสมบูรณ์ ทั้งด้านเนื้อหาและฝึกปฏิบัติ ช่วยให้โรงเรียนและชุมชนได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน ถือว่าช่วยให้เกิดการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เพราะหากไม่มีการส่งเสริมการเรียนรู้ อีกไม่นานอาจสูญหายไป สร้างโอกาสให้เด็กและผู้ใหญ่ ผู้สูงวัยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ลดช่องว่าง สร้างสัมพันธ์ระหว่างวัย ผลที่ได้กลับมาคือความเข้าใจกัน นอกจากนี้ ยังเป็นการฝึกปฏิบัติทักษะ สร้างรายได้ระหว่างเรียนได้อีกทางหนึ่ง กิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมที่ดี น่าจัดให้มีอยู่ตลอดและต่อเนื่อง”

7.3 ความเห็นของนักเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม

“ได้รับความรู้มากมายเกี่ยวกับกระจูด ทำอะไรได้หลายอย่าง สนุกและทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี และขอขอบคุณพี่บีมากๆที่ได้ให้รู้อะไรหลายๆอย่าง”

“ได้ความรู้เกี่ยวกับกระจูด ได้ทำกิจกรรมร่วมกับป้าๆ และเกิดประโยชน์กลับมาใช้ได้”

“ประโยชน์ที่ได้รับคือได้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับกระจูดมากและความรู้อื่นๆอีกหลายด้าน ได้ประโยชน์และรู้เรื่องกระจูดเพิ่มขึ้น ได้ทำกระจูด ได้ฝึกปฏิบัติ มีความสุขที่มีน้องๆมาร่วมทำกิจกรรม ได้เรียนรู้ในบางเรื่องที่ยังไม่รู้ ได้เรียนและได้เล่น โชคดีค่ะ”

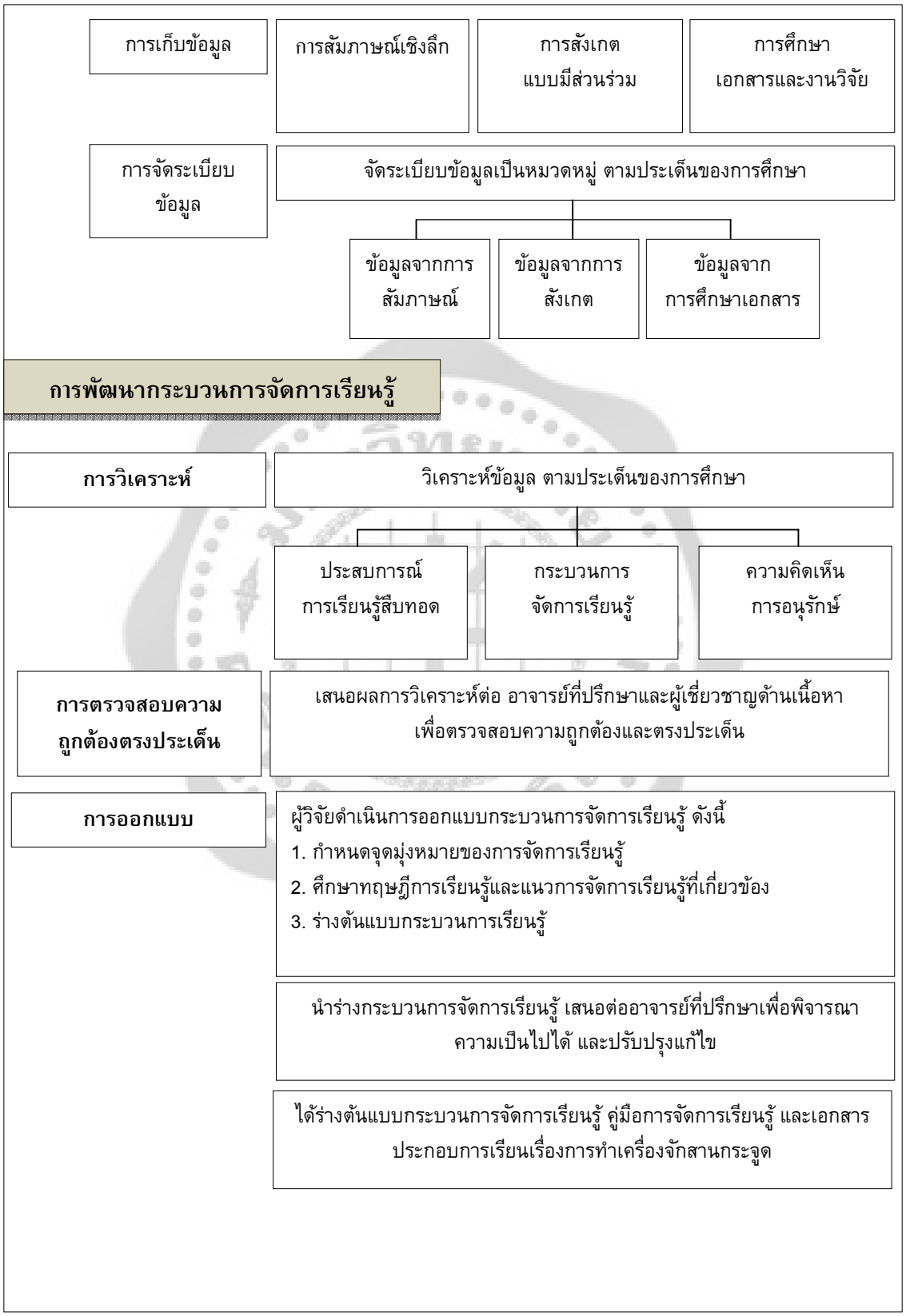
“สิ่งที่ได้รับ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ฝึกการสานกระจูด ได้สนุกสนาน ความรู้สึกที่มีคือ ขอขอบคุณคุณครู และป้าๆมากที่ช่วยสอนให้หนูได้รับความรู้กลับมาใช้และได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย”

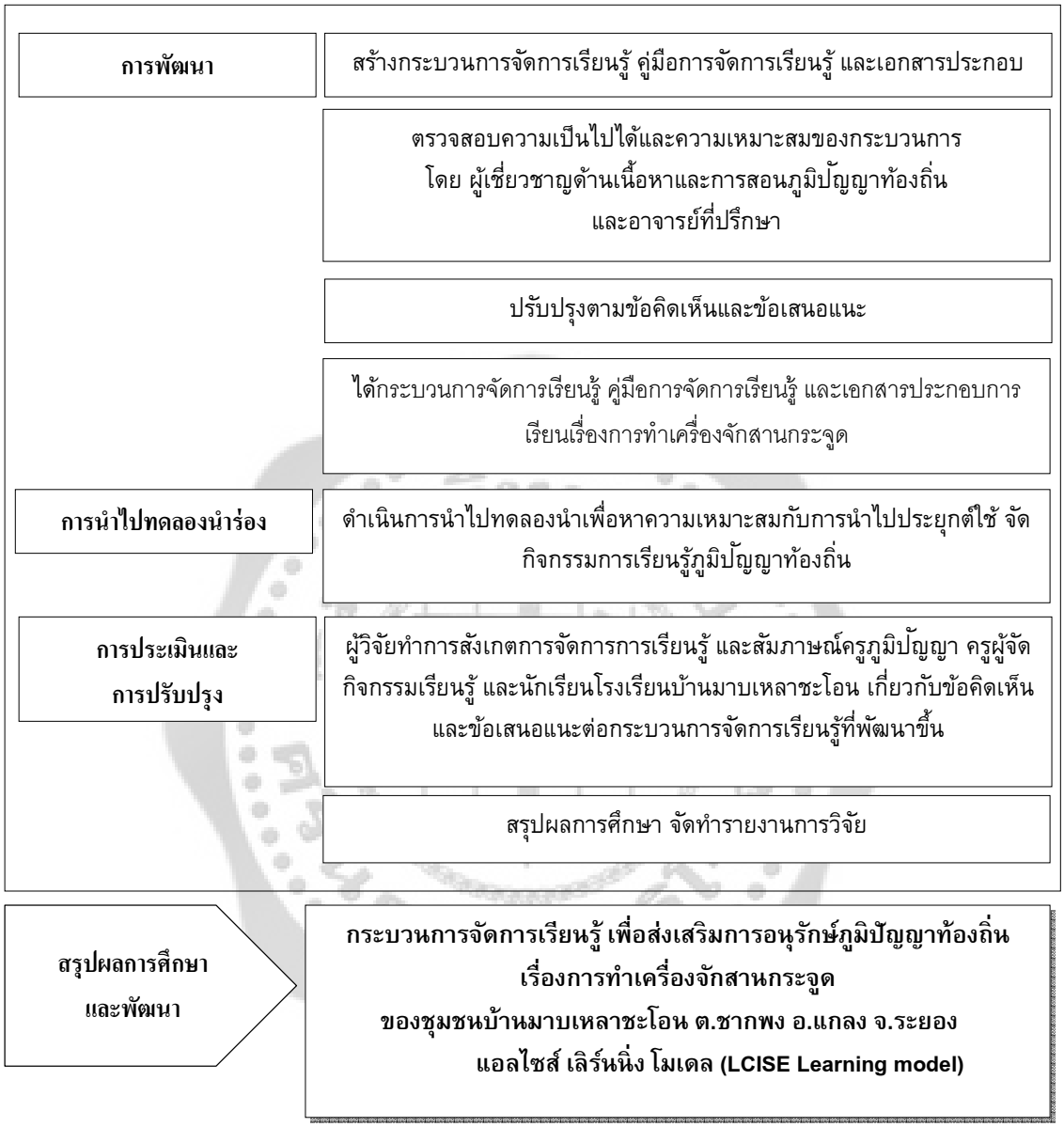
“ได้รู้ว่าการสานกระจูดทำอย่างไร และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นอย่างไร ได้รู้จักและคุ้นเคยกับคนที่ไม่รู้จัก และพี่ๆน้องๆทุกคน ได้ประโยชน์เรื่องกระจูด และสุดท้ายนี้ หนูขอขอบคุณพี่ๆและคุณครูมากนะคะ ที่มาให้ความรู้กับพวกหนู หวังว่าเราคงได้เจอกันอีกนะคะ พี่ต้องกลับมาสอนพวกหนูอีกนะคะ พวกหนูดีรับความสุขและความรู้มากมาย ขอบคุณค่ะ”

การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

การศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้

กำหนดคำถามการวิจัย	1. ประสบการณ์การเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนเป็นอย่างไร 2. กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดเป็นอย่างไร 3. สมาชิกของกลุ่มและชุมชน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้อย่างไร
กำหนดจุดประสงค์การวิจัย	1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และชุม 2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด
กำหนดกรอบแนวคิด	เทคโนโลยีการศึกษา สามารถช่วยพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้บริบทและความต้องการของชุมชนได้
กำหนดวิธีการวิจัย	
เลือกสนามวิจัย	ชุมชน และกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง
เลือกผู้ให้ข้อมูล	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) ประกอบด้วย 1.ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน 2.ผู้อำนวยการ และครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน 3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ที่เคยเรียนทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบี (B) ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญา ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาและนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม (ประเมินกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น)

การเก็บข้อมูล
การสัมภาษณ์เชิงลึก
การสังเกต
แบบมีส่วนร่วม
การศึกษา
เอกสารและงานวิจัย
การจัดระเบียบ
ข้อมูล
จัดระเบียบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตามประเด็นของการศึกษา
ข้อมูลจากการ
สัมภาษณ์
ข้อมูลจากการ
สังเกต
ข้อมูลจาก
การศึกษาเอกสาร
การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้
การวิเคราะห์
วิเคราะห์ข้อมูล ตามประเด็นของการศึกษา
ประสบการณ์
การเรียนรู้สืบทอด
กระบวนการ
จัดการเรียนรู้
ความคิดเห็น
การอนุรักษ์
การตรวจสอบความ
ถูกต้องตรงประเด็น
เสนอผลการวิเคราะห์ต่อ อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา
เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและตรงประเด็น
การออกแบบ
ผู้วิจัยดำเนินการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้
1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้
2. ศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้และแนวการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง
3. ร่างต้นแบบกระบวนการเรียนรู้
นำร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณา
ความเป็นไปได้ และปรับปรุงแก้ไข
ได้ร่างต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการจัดการเรียนรู้ และเอกสาร
ประกอบการเรียนเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

ภาพประกอบ 7 สรุปกระบวนการดำเนินการวิจัย

บทที่ 4
ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน โดยดำเนินการเก็บข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และพัฒนากระบวนการตามแนวคิดการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน (Generic ID model) จนได้ต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ชื่อว่า แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล (LCISE Learning Model) ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยใน 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน

2. ผลการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

1. ผลการศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน มีการเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูดมายาวนานกว่า 200 ปี ซึ่งเป็นชุมชนเดียวในภาคตะวันออกที่มีการสร้างงานจากหัตถกรรมจากกกกระจูด เนื่องจากมีแหล่งวัตถุดิบในชุมชนมากมาย เช่นเดียวกับแหล่งจักสานกระจูดในเขตภาคใต้ ได้แก่ นครศรีธรรมราช นราธิวาสและพัทลุง ปัจจุบันฝีมือของชาวบ้านเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สร้างงานสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ความร่วมมือร่วมในกันในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูดให้อยู่ต่อไปถึงรุ่นหลัง กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ต่างช่วยกันจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนไว้อย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยความต้องการของลูกค้าที่เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้จัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนในชุมชนของกลุ่มจักสานกระจูดฯ ทำได้น้อยครั้ง ประกอบกับกิจกรรมของโรงเรียนมีมากขึ้น ส่งผลให้การเรียนรู้ทำเครื่องจักสานกระจูดของนักเรียนขาดช่วง ยกเว้นนักเรียนที่ครอบครัวทำอยู่ จะได้ฝึกทำอย่างต่อเนื่อง

จากการลงพื้นที่ศึกษาและศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยจำนวน 8 เรื่อง พบว่าการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ยังคงเป็นรูปแบบที่สืบทอดต่อกันมาเหมือนกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาอื่นๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นประกอบด้วย 1) ด้านเนื้อหา เป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาทั้งเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา เสริมความรู้ และเพื่อการนำไปประกอบอาชีพ โดยบูรณาการความรู้ทั้งภูมิปัญญาและความรู้สากล 2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นการสร้างประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ผ่าน

กิจกรรมการเรียนรู้ทั้งภาคความรู้และฝึกปฏิบัติ เรียนรู้เนื้อหาง่ายไปสู่ยาก พร้อมสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง 3) ด้านเทคนิคการถ่ายทอด ใช้การบรรยาย ถามตอบ การสาธิต การสังเกต การฝึกปฏิบัติตามและปฏิบัติด้วยตนเอง และประเมินผลการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมและผลงาน 4) ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ความรู้ ความสามารถและความพร้อมของครู ความพร้อมและความสนใจของผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ความน่าสนใจของเนื้อหา การเลือกใช้สื่อประกอบที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และความเชื่อที่สอดแทรกอยู่ในภูมิปัญญา ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจัดได้ทั้งในรูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยประสานความร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชน เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการเรียนรู้และสืบทอดให้คงอยู่กับท้องถิ่น

และเมื่อศึกษาลงลึกเฉพาะเรื่องการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน สามารถจำแนกออกได้ 2 ส่วนคือ การจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดฯ และการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

1.1.1 รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

ผู้วิจัยทำการทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 21 ท่าน สามารถวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

รูปแบบการเรียนรู้ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

1) เรียนรู้จากการผู้ปกครองตั้งแต่เยาว์วัย เนื่องจากครอบครัวประกอบอาชีพทำเครื่องจักสานกระจูดมาตั้งแต่อดีต ทำให้เห็นอยู่เป็นประจำทุกวัน ผู้ทำหน้าที่สอนได้แก่ย่ายาย แม่ และพี่สาว ลักษณะการสอนที่ใช้คือ การอธิบายและจับมือสอนแบบตัวต่อตัว เมื่อทำได้แล้วจึงเริ่มให้ทำด้วยตนเอง ช่วงเวลาที่สอนส่วนใหญ่จะเป็นเวลาหลังเลิกเรียนและวันหยุด ซึ่งนอกจากจะเป็นการเรียนรู้เรื่องการทำแล้ว ยังเป็นการช่วยงานภายในครอบครัวอีกด้วย โดยชิ้นงานที่ทำในอดีตจะเป็นเสื่อกระจูด แต่ในปัจจุบันจะเริ่มฝึกสานด้วยการทำตะกร้าขนาดเล็ก นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลบางท่านยังใช้วิธีการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ และมาฝึกทำด้วยตนเอง

2) เรียนรู้การแปรรูปจากครูประจำศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยครูมาถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการแปลรูปเป็นกล่อง ตะกร้าและกระเป๋า เนื่องจากชุมชนนี้มีวัตถุดิบเช่นเดียวกับทางภาคใต้ ดังนั้น ทางกลุ่มจึงติดต่อครูจากศูนย์มาทำการสอน โดยทำการสอน ณ ศาลาประจำหมู่บ้าน ในเริ่มแรกมีผู้สนใจเข้าเรียนรู้ไม่มากนัก การสอนใช้การสอนเป็นขั้นตอน โดยเริ่มสอนจากการทำกล่องขนาดเล็กแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส กล่องแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า และแบบทรงกระบอก ตามลำดับ ผู้เรียนคนใดเรียนรู้ได้ก่อน จะเรียนรู้ในขั้นต่อๆไปทันที นอกจากนี้ยัง

ช่วยสอนกันภายในกลุ่มผู้เรียนอีกด้วย และเนื่องจากระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ของครูมีเวลาจำกัด ทำให้ผู้เรียนต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกที่ไม่ได้เข้าเรียน หรือเรียนรู้ไม่ทันอีกด้วย

3) เรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ในปัจจุบันจำนวนครอบครัวทำเครื่องจักสานกระจูดในชุมชนมีจำนวนลดลง เนื่องจากเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นแทน แต่ยังมีกลุ่มคนที่สนใจในเรื่องการทำเครื่องจักสานเข้ามาศึกษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแบ่งออกเป็น

3.1) สมาชิกชุมชนที่มีความสนใจและต้องการมีรายได้เสริมหรือทำอาชีพจักสานกระจูด กลุ่มนี้จะเข้ามารับการสอนจากกลุ่มจักสานและเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อร่วมกันผลิตสิ้นค้าเพื่อจัดจำหน่าย ลักษณะการสอนจะเป็นการสอนการทำเครื่องจักสานแบบต่างๆ โดยเริ่มจากง่ายไปยาก เรียนรู้ทุกขั้นตอนของการผลิตอย่างละเอียด ซึ่งรูปแบบการสอนจะใช้การสอนแบบอธิบายและจับมือสอนเป็นรายบุคคล

3.2) นักเรียนนักศึกษา เข้ามาศึกษาในลักษณะของการทำรายงาน ทำการวิจัยและศึกษาตามความสนใจ ลักษณะการสอนจะใช้การอธิบาย สาธิตและฝึกทำตะกร้าขนาดเล็ก ในระยะเวลาสั้นๆ แต่ในกรณีของนักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน จะมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาร่วมกันระหว่างกลุ่มจักสานและโรงเรียน จัดการถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง

4) เรียนรู้ผ่านกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาของโรงเรียนชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ซึ่งนักเรียนจะได้เรียนรู้ภูมิปัญญาที่หลากหลายในชุมชน รวมทั้งการทำเครื่องจักสานกระจูด ในช่วงบ่ายวันพุธของทุกสัปดาห์ โดยเชิญวิทยากร ครูภูมิปัญญามาสอนที่โรงเรียนและพานักเรียนไปศึกษาที่กลุ่มจักสานด้วย

กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

วัตถุประสงค์การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน คือ เพื่อสืบทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดแก่นักเรียนทั้งในและนอกพื้นที่ และเพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในชุมชน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานให้แก่ผู้เรียน ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ 4 ขั้นตอน

1. **แนะนำให้รู้**

ขั้นตอนนี้เป็นการนำเสนอสาระความรู้ ใช้เวลาประมาณ 30 นาที โดยครูภูมิปัญญา (คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน) บรรยายปูพื้นฐานความรู้ให้ผู้เรียนทราบถึงสาระในประเด็นต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง

1.2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับต้นกระจูด โดยกล่าวถึง ลักษณะพื้นที่กำเนิด ลักษณะโดยทั่วไป ของต้นกระจูด การขยายพันธุ์ คุณลักษณะเด่นที่เลือกมาใช้ทำเครื่องจักสาน

1.3 ขั้นตอนการเตรียมและนำต้นกระจูดมาทำเครื่องจักสาน โดยกล่าวถึง การเตรียมเส้นกระจูด การคัดเลือกเส้นกระจูดขนาดต่างๆ ที่เหมาะสม การย้อมสีเส้น อุปกรณ์สำหรับการทำเครื่องจักสาน ขั้นตอนการสาน การเคลือบแข็งและเงา และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์

ในขั้นแนะนำให้รู้ครูภูมิปัญญา โดยจัดให้ผู้เรียนนั่งกับพื้นแบบหน้ากระดาน เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นขณะที่ครูภูมิปัญญาบรรยายได้อย่างทั่วถึง แต่ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานที่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย

2. ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

หลังจากผู้เรียนรับฟังการบรรยายจากครูภูมิปัญญาเสร็จแล้ว ครูภูมิปัญญาให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 3-5 คน ตามความสมัครใจของผู้เรียน จากนั้นครูผู้ช่วย ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มจักสานกระจูด เข้าประจำกลุ่มๆละ 1 คน แจกอุปกรณ์ในผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งประกอบด้วย เส้นกระจูด หุ่นโฟม ไม้ชุน เข็มหมุด สเปรย์ฉีดน้ำและกรรไกร ครูผู้ช่วยสาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่างก่อนอย่างใกล้ชิด เมื่อครูผู้ช่วยทำตัวอย่างดูเสร็จ จึงให้ผู้เรียนฝึกทำด้วยตนเอง ในขั้นตอนนี้ครูผู้ช่วยจะช่วยดูแลสอนอย่างใกล้ชิด จับมือสอนหากทำไม่ได้ และคอยให้กำลังใจผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง หากผู้เรียนเกิดข้อสงสัยก็จะถามตอบทันที

3. ฝึกทำอย่างใกล้ชิด

ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ โดยครูผู้ช่วยคอยช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด การปฏิบัติจะเริ่มจากขึ้นฐานตะกร้าขนาด 3x5 นิ้ว ด้วยลายสอง (หมายถึง การสานด้วยการยกเส้นกระจูดขึ้นสองเส้น และลงสองเส้น สลับกันเรื่อยๆไป) เมื่อสานฐานได้ขนาด 3x3 นิ้วแล้ว จะนำมาขึ้นหุ่นโฟม ใช้เข็มหมุดยึดเส้นกระจูดเข้ากับหุ่น จากนั้นทำการสานจนสุดความสูงของหุ่น คือประมาณ 6 นิ้ว เมื่อสูงเท่ากับหุ่นแล้วทำการชุน (หมายถึงการเก็บปลายเส้นกระจูดให้เรียบร้อย) ด้วยไม้ชุน หลังจากชุนเสร็จแล้ว ใช้สเปรย์ฉีดน้ำฉีดน้ำบริเวณปากของตะกร้าโดยรอบ เพื่อให้เส้นกระจูดนิ่ม แล้วทำการม้วนปากให้เป็นวงกลม เสร็จแล้วถือว่าเสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้เวลาในการฝึกปฏิบัติคือประมาณ 3 ชั่วโมง ทั้งนี้ ในขั้นการฝึกปฏิบัตินั้น ผู้เรียนจะได้รับการฝึกในส่วนของการสานเท่านั้น เนื่องจากมีเวลาจำกัด ขั้นตอนการเตรียมเส้น การเคลือบแข็งและเคลือบเงา จะไม่ได้ฝึก แต่ครูภูมิปัญญาได้บรรยายอย่างชัดเจน

4. ดูผลสัมฤทธิ์จากชิ้นงาน

การประเมินความสำเร็จในการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นลักษณะการประเมินด้านทักษะ (Psychomotor) ของผู้เรียนเป็นหลักโดยครูภูมิปัญญาพิจารณาความสำเร็จในการเรียนรู้จากการทำชิ้นงานได้ตามเวลาที่กำหนด ผู้เรียนที่สามารถทำได้ทันเวลาที่กำหนด มีความถูกต้องและสวยงามแสดงว่าประสบความสำเร็จในการเรียนรู้และหากไม่ทันเวลาจะให้กลับไปทำต่อจนเสร็จ แต่จากการสังเกตพบว่า ผู้เรียนจะทำทันเวลาที่กำหนดทุกคน แตกต่างกันที่ความเร็วในการทำเสร็จเท่านั้น

1.1.2 ข้อเด่นของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสาน มีความถูกต้องชัดเจน ทั้งในส่วนของเนื้อหาและขั้นตอนการปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เมื่อมีข้อสงสัยสามารถสอบถามได้ทันที ดังนั้นผู้เรียนจึงได้รับความรู้มากกว่าการอ่านจากหนังสือหรือแหล่งความรู้อื่นๆ

2) การจัดการเรียนรู้ที่มีครูภูมิปัญญาเป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรง ทำให้ครูภูมิปัญญาเกิดความภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่สืบทอดความรู้ให้คนรุ่นหลัง เวลาสอนจะตั้งใจมากและพยายามสอนอย่างดีที่สุด ผู้เรียนจึงได้รับการสอนเหมือนลูกหลาน บรรยากาศการเรียนรู้จึงอบอุ่นและเป็นกันเอง

3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่ม มีการสอดแทรกคุณธรรมเรื่องการอนุรักษ์ความรู้ของบรรพบุรุษเอาไว้ให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

1.1.3 ข้อจำกัดของการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจักสาน

1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ในช่วงของการบรรยายเนื้อหา ขาดสื่อประกอบการบรรยาย ครูภูมิปัญญาให้การพูดหน้าห้องเป็นหลัก ในระยะแรกผู้เรียนจะตั้งใจฟัง แต่เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 10-15 นาที ผู้เรียนบางส่วนให้ความสนใจของน้อยลง เริ่มพูดคุยกันเอง บางคนเล่นโทรศัพท์ ดังนั้น สิ่งที่จำเป็นต้องเพิ่มเติมให้กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานคือ การประยุกต์ใช้สื่อประกอบการถ่ายทอดความรู้ให้มากขึ้น นอกเหนือจากการใช้ของจริงและการสาธิต

2) การถ่ายทอดของกลุ่ม ผู้บรรยายจะเป็นตัวของประธานกลุ่มเป็นหลัก ในกรณีที่ประธานกลุ่มไม่สามารถบรรยายได้ จะมีครูผู้ช่วยมาอธิบายแทน ซึ่งปัญหาที่พบคือข้อมูลบางอย่างมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบถ้วน นอกจากนี้การที่ผู้เรียนติดต่อขอเรียนรู้จากประธานกลุ่มโดยตรงบางครั้งมีเวลาจำกัด ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ ดังนั้นหากมีสื่อนำเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียน จะช่วยให้ภาระหรือลดเวลาในการบรรยายได้ และจะช่วยให้การเรียนรู้มีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

3) ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ในบางครั้งมีจำกัด เนื่องจากทางกลุ่มจักสานกระจูด มีภาระในการผลิตชิ้นงานเพื่อจัดจำหน่าย จึงทำให้บางช่วงไม่สามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ ส่งผลให้การฝึกปฏิบัติของผู้เรียนไม่ต่อเนื่อง ยกเว้นผู้เรียนที่บ้านทำเครื่องจักสานอยู่แล้ว จะได้ฝึกตลอด

1.2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

จากการลงพื้นที่ศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาเอกสารงานวิจัย เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์แล้ว สามารถสรุปรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ของโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอนได้ดังนี้

1.2.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน

จุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ : เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและร่วมกันสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกันรักษาอาชีพของบรรพบุรุษ และไม่ทอดทิ้งชุมชนบ้านเกิด

โรงเรียนชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น เนื้อหามีหลากหลาย เช่น การปลูกพืชต่างๆ การดูแลแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และการทำเครื่องจักสานกระจูด เป็นต้น ในเรื่องการทำเครื่องจักสาน โรงเรียนได้จัดกิจกรรมในวันพุธ คาบเรียนที่ 7-8 ลักษณะการจัดกิจกรรมจะเชิญครูภูมิปัญญามาสอนที่โรงเรียน ณ อาคารเอนกประสงค์ และการนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ศูนย์พฤกษศาสตร์ และที่ทำการกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้โดยตรง

ขั้นตอนการจัดการเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. เรียนรู้จากครูภูมิปัญญา

โรงเรียนชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เชิญครูภูมิปัญญาที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น การปลูกพืช การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น การทำเครื่องจักสาน เป็นต้น มาบรรยายและสาธิตให้ความรู้แก่นักเรียน กล่าวถึงเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด นักเรียนจะได้ทราบถึงลักษณะของต้นกระจูด การนำต้นกระจูดมาใช้ทำเครื่องจักสาน ขั้นตอนการทำ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานก่อนฝึกปฏิบัติ

2. พาศึกษาของจริง

ขั้นตอนนี้ หลังจากที่ผู้เรียนได้ทราบเนื้อหาความรู้จากครูภูมิปัญญาแล้ว ครูประจำกิจกรรมพาผู้เรียนมาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพิ่มเติมนอกสถานที่ โดยมาศึกษา ณ ศูนย์พฤกษศาสตร์ ในเรื่องเกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติของต้นกระจูด จากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ และศึกษาฝึกปฏิบัติ ณ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

3. การฝึกปฏิบัติ

ขั้นตอนการปฏิบัติฝึกทำเครื่องจักสานกระจูด จะฝึกปฏิบัติ ณ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน สัปดาห์ละ 1 วัน คือ วันพุธ คาบที่ 7-8 โดยใช้ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติของกลุ่มจักสาน

4. ดูผลลัพธ์จากผลงาน

การวัดผลความสำเร็จของการเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของกิจกรรมที่จัดขึ้นใช้การพิจารณาจากการร่วมกิจกรรม การให้ความสนใจและชิ้นงานของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่จะผ่านกิจกรรมนี้ เนื่องจากครอบครัวของผู้เรียนทำเครื่องจักสานกระจูดอยู่แล้ว มีโอกาสได้ฝึกทำตลอดเวลา ในส่วนของนักเรียนที่ครอบครัวไม่ได้ทำเครื่องจักสานกระจูด ก็ฝึกกับกลุ่มจักสานจนสามารถทำได้อย่างคล่องแคล่ว ในส่วนของการวัดการอนุรักษ์ภูมิปัญญานั้นทำการวัดได้ยาก เนื่องจากต้องใช้เวลาและเป็นเรื่องของบุคคล กิจกรรมนี้จึงวัดเพียงการทำกิจกรรมและผลงานของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2.2 ข้อดีของกระบวนการ

1) กระบวนจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน มีการนำเสนอความรู้ภูมิปัญญาที่หลากหลาย เช่น การปลูกพืชผักผลไม้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การทำเครื่องจักสานต่างๆ โดยเชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดความรู้โดยตรง ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งใกล้ตัว และจากแหล่งเรียนรู้โดยตรง

2) มีการพาผู้เรียนออกไปทัศนศึกษาและฝึกปฏิบัติ ณ ศูนย์พฤกษศาสตร์ พื้นที่ต่างๆ ในชุมชน และกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ทำให้ผู้เรียนได้เห็นของจริง ประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้ของจริง ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างใกล้ชิด

3) ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินในการทำกิจกรรม

4) กิจกรรมต่างๆ มีความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน ทำให้เกิดทัศนคติที่ดี โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

1.2.3 ข้อจำกัดของกระบวนการ

1) จากการศึกษาการจัดการกิจกรรมพบว่า เนื้อหาภูมิปัญญาแยกส่วนกันอยู่ระหว่างภูมิปัญญาและ ความรู้สากลในโรงเรียนทำให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้ได้ไม่มากนัก ทั้งที่ภูมิปัญญาในชุมชน สามารถเชื่อมโยงได้กับสาระการเรียนรู้หลากหลายได้ เช่น สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาไทย ศิลปศึกษา เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น หากมีการจัดการเชื่อมโยงบูรณการเนื้อหาสาระต่างๆเข้าด้วยกัน จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีครอบคลุมและนำไปใช้ในชีวิตได้

2) การจัดกิจกรรมมีความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียนในเรื่องการนำภูมิปัญญาเข้าสู่โรงเรียน แต่ยังขาดการนำความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรม หรือผลการทำกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้รวม กลับสู่ชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ควรจัดทำในลักษณะของการจัดการความรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน แล้วสรุปองค์ความรู้ออกมาในรูปแบบของเอกสาร สื่อต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริม เพื่อให้องค์ความรู้นั้นมีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษร สามารถใช้เป็นข้อมูลศึกษาสำหรับคนรุ่นต่อๆไปได้

3) กิจกรรมควรเพิ่มให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนมากขึ้น เพื่อสร้างทักษะการทำกิจกรรมกลุ่ม การสื่อสารและการนำเสนอความรู้ต่อผู้อื่น

2. ผลการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

2.1 ผลการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นแอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล (LCISE learning model)

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับชุมชนในลักษณะของการทดลองนำร่อง (Pilot) ซึ่งการทดลองดำเนินไปได้ด้วยดี นักเรียนมีความสนใจและสนุกสนานกับการเรียนรู้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอย่างเต็มที่ และผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการ รูปแบบกิจกรรมที่จัดขึ้น จากครูภูมิปัญญา ครูผู้จัดกิจกรรมและนักเรียน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ปรับปรุงแก้ไขจนได้เป็นต้นแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ชื่อว่าแอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 **วัตถุประสงค์ของกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์โมเดล**

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ โมเดล มุ่งพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดการอนุรักษ์ความรู้อันทรงคุณค่าไว้
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและสถานศึกษา
3. เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน ผ่านกิจกรรมบูรณาการหลากหลาย
4. เพื่อนำสื่อและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2.1.2 บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้

บริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบแอลไซส์โมเดล (LCISE MODEL) ได้แก่

1. โรงเรียนหรือสถานศึกษา

ทำหน้าที่จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษา พร้อมทั้งประสานงาน หรือผสานความร่วมมือชุมชน เช่น ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน เป็นต้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหลากหลาย เชื่อมโยงบูรณาการ

2. ชุมชน

ทำหน้าที่ร่วมถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนให้กับผู้เรียน ผ่านการฝึกปฏิบัติ การศึกษาของจริง และร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของสาระความรู้ที่ได้รับและเติมเต็มในส่วนที่ขาด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

3. ภูมิปัญญา

เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในชุมชน ทั้งอยู่ในรูปแบบความรู้เชิงประจักษ์และความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นประโยชน์และมีคุณค่า เช่น ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ งานศิลปวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาทางด้านความคิดความเชื่อ เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ สอดประสานกับชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น ภูมิปัญญา จึงเป็นองค์ความรู้ที่ควรศึกษาและสืบทอดไว้

4. ธรรมชาติ

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและตามธรรมชาติ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติอย่างเหมาะสมของมนุษย์ ดังนั้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องเรียนรู้ธรรมชาติควบคู่กัน เพื่อเกิดการเชื่อมโยง

2.1.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนการรู้ของ แอลไซส์ โมเดล (LCISE Learning Model) กระบวนการจัดการเรียนรู้ แอลไซส์ โมเดล ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การเรียนรู้ดูฝึกฝนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (L: learning)

ขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาและฝึกปฏิบัติจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

1.1 แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นขั้นตอนของการปูพื้นฐานความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้เรียน ซึ่งเนื้อหา ประกอบด้วย ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3-5 คน ตั้งชื่อกลุ่มตามความชอบ

1.3 ครูตั้งให้ผู้เรียนแสดงความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามนำให้ผู้เรียนช่วยกันแสดงความเห็น

1.4 หลังจากนั้น ครูพาผู้เรียนไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ณ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น โดยเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ขั้นตอนการสร้างงานชมการสาธิต และฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ กิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นไปตามรูปแบบวิธีการของครูภูมิปัญญา

1.5 เมื่อทำกิจกรรมในขั้นตอนที่ 1 เสร็จแล้ว ครูมอบหมายให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมเรียนรู้ดูฝึกฝนจากครูภูมิปัญญา และบันทึกลงในใบบันทึกความรู้

2. กิจกรรมระดมความคิดสร้างสรรค์ (C:creative activities)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียน ในการระดมความคิดเกี่ยวกับการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างสรรค์เป็นชิ้นงานนำเสนอความคิดในรูปแบบต่างๆ ตามจินตนา ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

2.1 ครูภูมิปัญญาแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทราบ

2.2 ครูอธิบายขั้นตอนการทำกิจกรรมระดมความคิดให้ผู้เรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดประเด็น แบ่งหน้าที่ภายในกลุ่ม ดำเนินการแลกเปลี่ยนความคิด และสรุปเป็นความคิดของกลุ่ม และให้ผู้เรียนเริ่มระดมความคิด โดยกำหนดเวลา 15-20 นาที

2.3 ครูแจกอุปกรณ์การทำชิ้นงานนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้เรียนสามารถทำชิ้นงานได้ตามความต้องการ เช่น ป้ายความรู้ แผนภาพประกอบการบรรยาย การแสดง เป็นต้น จากนั้นผู้เรียนเริ่มทำชิ้นงานนำเสนอ ให้เวลาตามเหมาะสม

2.4 หลังจากผู้เรียนทุกกลุ่มจัดทำชิ้นงานนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เสร็จเรียบร้อยแล้ว ครูให้เวลาผู้เรียนซักซ้อมเพื่อนำเสนอต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูและสมาชิกชุมชน ที่เข้าร่วมรับฟังความคิดของผู้เรียน

3. ผสานความรู้ร่วมกัน (I: integration)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งระหว่างผู้เรียนและผู้เรียนกับชุมชน เพื่อให้ความรู้ที่ได้รับมีความหลากหลาย เกิดมุมมองต่างๆเกี่ยวกับการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงเติมเต็มความรู้ให้แก่ผู้เรียน ให้เรียนรู้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

3.1 ครูชี้แจงจุดประสงค์การทำกิจกรรมนำเสนอความคิดให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทราบ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนจับสลากลำดับการนำเสนอ และมอบหมายให้แต่ละกลุ่มจดบันทึกความรู้ที่ได้จากกลุ่มเพื่อนที่นำเสนอ เพื่อเป็นข้อมูลร่วมกันอภิปรายหลังจากนำเสนอครบทุกกลุ่ม

3.2 ครูเชิญครูภูมิปัญญาและสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ปกครองของผู้เรียน เข้าร่วมฟังการนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้เรียน พร้อมทั้งขอความร่วมมือผู้ปกครองและครูภูมิปัญญาในการร่วมประเมินการนำเสนอของผู้เรียนเมื่อจบกิจกรรมด้วย

3.3 ผู้เรียนนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับจนจบ เมื่อแต่ละกลุ่มนำเสนอจบ ครูสรุปความรู้สั้นๆเพื่อย้ำผู้เรียน

3.4 เมื่อผู้เรียนนำเสนองานครบทุกกลุ่ม ครูมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มเสนอความเห็นต่อการนำเสนอของกลุ่มอื่นๆ หลังจากนั้นเชิญครูภูมิปัญญาและผู้ปกครองให้ข้อเสนอแนะในประเด็นด้านเนื้อหาและการนำเสนอ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มประสานความรู้ให้ผู้เรียน

4. แบ่งปันความรู้สู่สังคม (S: sharing)

ขั้นตอนนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนสู่สังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การทำกิจกรรมพี่สอนน้อง กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย และการจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการนำเสนอและการถ่ายทอดความรู้ สะท้อนความรู้ที่มีอยู่ภายใน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มีคุณภาพและคงทนมากขึ้น ซึ่งมีแนวทางการทำกิจกรรมดังนี้

4.1 ครูและผู้เรียน ร่วมกันจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4.2 กิจกรรมที่สถานศึกษาสามารถจัดทำได้ตามความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละโรงเรียน ชุมชน เช่น กิจกรรมพี่สอนน้อง นิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่สังคม

5. ประเมินผล (E : evaluation)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงข้อดีและข้อจำกัดจากการทำกิจกรรม นำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมให้ครอบคลุมจุดประสงค์ ความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษาและชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีแนวทางการทำกิจกรรมดังนี้

5.1 ครูและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชุมร่วมกันประเมินผลการทำกิจกรรม ข้อดีและข้อขัดข้องที่มี เพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

5.2 ครูและผู้เรียน ประชุมร่วมกันสรุปผลการทำกิจกรรม ข้อดีและข้อขัดข้องที่มีอยู่ และนำข้อมูลมาปรับรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ และลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละชุมชน

ทั้งนี้ กิจกรรมการประเมินผล สามารถทำได้ตลอดเวลาการทำกิจกรรม เช่น ทำหลังจากกิจกรรมแต่ละขั้นแล้วจึงทำการประเมินสรุปอีกครั้ง หรืออาจประเมินครั้งสุดท้ายเมื่อสิ้นสุดการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและตามพร้อมของครู

ดังนั้น สามารถเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาเดิมของชุมชน และกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบกระบวนการจัดการเรียนรู้เดิม และกระบวนการจัดกาเรียนรู้แอลไซส์ โมเดล

รูปแบบการเรียนรู้เดิม	รูปแบบการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล
1. รูปแบบการเรียนรู้ใช้ลักษณะเดียวกับการเรียนรู้ที่สืบทอดต่อกันมา คือ การบรรยาย สาธิต และฝึกปฏิบัติ โดยรับความรู้จากครูภูมิปัญญา	1. รูปแบบการเรียนรู้เน้นให้นักเรียนได้จากครูภูมิปัญญาเช่นเดียวกับวิธีการเดิม แต่เพิ่มมีการเพิ่มเติมให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมกลุ่ม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ฝึกทักษะให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิดอย่างสร้างสรรค์
2. ครูภูมิปัญญาและครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา ทำหน้าที่บรรยายให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ และประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน	2. ครูภูมิปัญญาและครูผู้จัดกิจกรรม ทำหน้าที่ให้ความรู้ อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ให้นักเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักเรียน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่
3. เนื้อหาการเรียนรู้เน้นภูมิปัญญาเฉพาะเรื่อง	3. เนื้อหามีการบูรณาการระหว่างสาระการเรียนรู้ต่างๆ เช่น ศิลปศึกษา สังคมศาสตร์ ภาษาไทย
4. การเรียนมุ่งให้นักเรียนแต่ละคนเรียนรู้และสร้างชิ้นงานได้	4. การเรียนมุ่งให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมกลุ่ม การระดมความคิดและการสร้างสรรค์งานร่วมกัน นักเรียนจะได้ฝึกทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ประชาธิปไตย
5. วัดความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยการชิ้นงานที่สำเร็จ การร่วมกิจกรรมและการตอบคำถามของนักเรียน	5. ความรู้ที่ได้รับวัดจากการร่วมกิจกรรมของนักเรียน การทำงานได้สำเร็จและการแสดงออกทางความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชุมชนได้รับทราบ ความรู้ที่ได้เรียนรู้จะได้รับการสะท้อนออก ช่วยให้การเรียนรู้ชัดเจนมากขึ้น
6. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นไม่มีการจัดทำเป็นเอกสารอย่างชัดเจน มีเพียงใบบันทึกความรู้ของนักเรียน	6. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ครูและนักเรียนช่วยกันจัดทำเป็นเอกสารความรู้ของชุมชนเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาต่อไป
7. ชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะการเชิญครูภูมิปัญญามาสอน หรือการพาไปศึกษานอกสถานที่เป็นบางครั้ง	7. ชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยเริ่มต้นตั้งแต่การวางแผนการจัด การดำเนินการจัดกิจกรรมและการประเมินผล ซึ่งการประสบความสำเร็จต้องใช้เวลา ดังนั้นชุมชนจึงต้องช่วยกันจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.2 ผลการทดลองนำร่องกระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล (LCISE learning model)

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล ไปทดลองนำร่องกับชุมชน โดยได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอนและกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน สามารถสรุปผลการทดลองใช้ได้ดังนี้

ผลการประเมินกระบวนการจัดการเรียนรู้

การประเมินผลการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา และนักเรียน ซึ่งได้รับผลการประเมินดังนี้

2.2.1 ความคิดเห็นของครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ ครูสุทธิ มีลาภ ครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง

สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ตามรูปแบบ LCISE Model ได้แก่

1) มีการจัดการที่มีพร้อม ทั้งด้านเอกสารและการเตรียมอุปกรณ์ รวมทั้งภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูด

2) แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้มีขั้นตอนที่ถูกต้อง สมบูรณ์ทั้งด้านเนื้อหา และเวลาในการจัดการแผนการเรียนรู้แต่ละแผน

3) สำหรับเวลาควรขยายเวลาในการแผนการฝึกปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษ

4) นักเรียนมีความกระตือรือร้น มีความสนุกสนานทุกแผนการเรียนรู้ตามกิจกรรมที่วางไว้

5) แต่ละแผนควรแตกแผนย่อยๆ เพิ่มเติม รวมทั้งขยายเวลาให้เหมาะสม

6) นักเรียนมีทัศนคติที่และภาคภูมิใจในอาชีพ ภูมิปัญญาการจักสานกระจูด

2.2.2 ความคิดเห็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณมนตรี ยิ้มเยื้อน ประธานกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้น ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาที่ครบสมบูรณ์ ทั้งด้านเนื้อหาและฝึกปฏิบัติ ช่วยให้โรงเรียนและชุมชนได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน ถือว่าช่วยให้เกิดการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เพราะหากไม่มีการส่งเสริมการเรียนรู้ อีกไม่นานอาจสูญหายไป สร้างโอกาสให้เด็กและผู้ใหญ่ ผู้สูงวัยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ลดช่องว่าง สร้างสัมพันธ์ระหว่างวัย ผลที่ได้กลับมาคือความเข้าใจกัน นอกจากนี้ ยังเป็นการฝึกปฏิบัติทักษะ สร้างรายได้ระหว่างเรียนได้อีกทางหนึ่ง กิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมที่ดี น่าจัดให้มีอยู่ตลอดและต่อเนื่อง

2.2.3ความเห็นของนักเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1) ได้รับความรู้มากมายเกี่ยวกับกระจูด ทำอะไรได้หลายอย่าง สนุกและทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี และขอขอบคุณพี่บีมากๆที่ได้ให้รู้อะไรหลายๆอย่าง

2) ได้ความรู้เกี่ยวกับกระจูด ได้ทำกิจกรรมร่วมกับป้าๆ และเกิดประโยชน์กลับมาใช้ได้

3) ประโยชน์ที่ได้รับคือได้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับกระจูดมากและความรู้อื่นๆอีกหลายด้าน ได้ประโยชน์และรู้เรื่องกระจูดเพิ่มขึ้น ได้ทำกระจูด ได้ฝึกปฏิบัติ มีความสุขที่มีน้องๆมาร่วมทำกิจกรรม ได้เรียนรู้ในบางเรื่องที่ยังไม่รู้ ได้เรียนและได้เล่น โชคดีค่ะ

4) สิ่งที่ได้รับ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ฝึกการสานกระจูด ได้สนุกสนาน ความรู้สึกที่มีคือ ขอขอบคุณคุณครู และป้าๆมากที่ช่วยสอนให้หนูได้รับความรู้กลับมาใช้และได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย

5) ได้รู้ว่าการสานกระจูดทำอย่างไร และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นอย่างไร ได้รู้จักและคุ้นเคยกับคนที่ไม่รู้จัก และพี่ๆน้องๆทุกคน ได้ประโยชน์เรื่องกระจูด และสุดท้ายนี้ หนูขอขอบคุณพี่ๆและคุณครูมากนะคะ ที่มาให้ความรู้กับพวกหนู หวังว่าเราคงได้เจอกันอีกนะคะ พี่ต้องกลับมาสอนพวกหนูอีกนะคะ พวกหนูดีรับความสุขและความรู้มากมาย ขอบคุณค่ะ

ดังนั้น จากผลการทดลองนำร่องและความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และนักเรียน สามารถสรุปได้ว่า กระบวนกาจัดการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล เป็นกระบวนการที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ กระบวนการที่ยืดหยุ่น สถานศึกษาสามารถปรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เนื้อหา ลักษณะผู้เรียนและความพร้อมในการจัดกิจกรรมของแต่ละสถานศึกษา แต่สิ่งสำคัญที่ต้องให้มีอยู่นั่นคือ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน การทำกิจกรรมที่พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การปฏิบัติจริง การเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์แก่ชุมชน พัฒนาทักษะการสื่อสาร รวมถึงการให้ชุมชนมีส่วนในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อเติมเต็มความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสมบูรณ์

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด กรณีของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ตามระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เรื่องการทำเครื่อง จักสานกระจูด

ขอบเขตวิจัย

ขอบเขตพื้นที่วิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน หมู่ที่ 5 ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอ (A) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย

1.1 ครูภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 22 คน

1.2 ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน จำนวน 5 คน

1.3 นักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เคยเรียนทำเครื่องจักสานกระจูดมาแล้ว (ปัจจุบันนักเรียนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) จำนวน 5 คน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบี (B) เป็นผู้ให้ข้อมูลหลังจากการทดลองใช้กระบวนการจัดเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยใช้การเลือกกลุ่มแบบเจาะจง และเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์และเขียนแสดงความคิดเห็น ซึ่งได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 12 คน ประกอบด้วย

2.1 ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 คน

2.2 ครูผู้จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา จำนวน 1 คน

2.3 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ที่เข้าร่วมเรียนรู้ตามกระบวนการที่พัฒนาขึ้น จำนวน 10 คน

ขอบเขตเนื้อหา

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

2. ความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้เก็บและตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) ได้แก่

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย
   1.1 แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก
   1.3 เครื่องบันทึกเสียง
   1.3 กล้องถ่ายภาพ
   1.4 สมุดบันทึก
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย
   2.1 แบบบันทึกพร้อมสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้
   2.2 กล้องถ่ายภาพ
   2.3 สมุดบันทึก
3. การศึกษาเอกสารและวิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง เป็นการศึกษาด้วยระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพแบบการศึกษาเฉพาะกรณี เพื่อศึกษาประสบการณ์และการเรียนรู้ของกลุ่ม ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารงานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. กำหนดแนวทางในการศึกษา เพื่อสร้างกรอบแนวคำถาม และประเด็นสังเกต สำหรับการเก็บข้อมูลวิจัย

3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

4. จัดกระทำข้อมูลที่ได้ โดยจำแนกประเภทข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์

5. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด โดยวิเคราะห์ถึงรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มจักสานกระจูดฯ โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน ข้อดีและข้อจำกัด ความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

6. พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แนวคิดการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ การออกแบบ การสร้างหรือพัฒนา การนำไปทดลองใช้ และการสรุปผล

7. สรุปผลการศึกษาวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ณ ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง โดยการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้ตามประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1.1 การเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง เป็นชุมชนหนึ่งที่มีการทำเครื่องจักสานกระจูดสืบเนื่องกันมายาวนาน ดังปรากฏหลักฐานในนิราศเมืองแกลงของกวีเอกสุนทรภู่ ชาวบ้านในสมัยก่อนทำเครื่องจักสานกระจูดเพื่อใช้สอยในครัวเรือน เช่น เสื่อ กระสอบใส่น้ำตาล และเพื่อส่งเป็นเครื่องบรรณาการ หรือส่วยเข้าเมืองหลวง (กรุงเทพมหานคร) สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านทำเครื่องจักสานของชาวบ้าน เนื่องจากในชุมชนมีวัตถุดิบที่ขึ้นเองตามธรรมชาติมาก คนรุ่นก่อนนำมาทำเครื่องจักสานเพราะกระจูดมีเป็นพืชที่เหนียว ทำให้นิ่มได้ง่ายและมีเส้นยาว เหมาะที่จะนำมาสานด้วยมือเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ของใช้ที่ได้มีความทนทาน และสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

กกกระจูดหรือกระจูด เป็นพืชน้ำที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำ(wetlands) หรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ที่อยู่ห่างจากทะเลประมาณ 10-20 กิโลเมตร ลำต้นของกกกระจูดคล้ายกับต้นหอม เป็นปล้องๆ ความยาวเฉลี่ย 1-3 เมตร มีหัวหรือกออยู่ในดินโคลนหรือเลนใต้น้ำ ขยายพันธุ์โดยการแตกกอ ดังนั้น เมื่อชาวบ้านนำกกกระจูดมาใช้ประโยชน์ จึงเป็นการช่วยขยายพันธุ์ ไม่ให้กกแน่นและทับถมกันตายโดยเปล่าประโยชน์

การเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เรียนรู้จากครอบครัว ปู่ย่าตายาย ด้วยวิธีการสอนและทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ฝึกทำด้วยตนเอง แต่หากติดขัดทำไม่คล่อง ก็จะมีใช้การจับมือสอน ทำตัวต่อตัว และด้วยความคุ้นเคยกับการทำเครื่องจักสานกระจูดอยู่เสมอ ทำให้การเรียนรู้ฝึกปฏิบัติทำได้รวดเร็ว เป็นเร็ว นอกจากนี้ การเรียนรู้ของชาวบ้าน ยังใช้วิธีการครูพักลักจำ แอบดูแล้วมาฝึกทำเอง ซึ่งผลที่ได้เช่นเดียวกับการเรียนรู้จากผู้รู้ ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้การทำเครื่องจักสานของชาวบ้าน มีหลายวิธีการ ได้แก่

1.1.1 การเรียนรู้จากผู้ใหญ่ในครอบครัว เช่น การจับมือสอนแบบตัวต่อตัว การสอนโดยทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ลงมือทำด้วยตนเอง รวมทั้งการช่วยเหลืองานในครอบครัวจนสามารถทำได้ด้วยตนเอง

1.1.2 การเรียนรู้ด้วยการแอบดู หรือครูพักลักจำ แล้วกลับมาทำด้วยตนเอง

1.1.3 เรียนรู้กับสมาชิกกลุ่มจักสานบ้านมาบเหลาชะโอน ในกรณีที่ชาวบ้านบางคนเป็นย้ายเข้ามาในชุมชน และมีความสนใจในการทำเครื่องจักสานกระจูดก็จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มจักสาน และเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพต่อไป

นอกจากนั้น ชาวบ้านเห็นว่า การทำเครื่องจักสานเป็น ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความตั้งใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ และหากอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ทำอยู่แล้ว ก็จะเป็นได้ง่าย เร็วขึ้น เพราะเห็นอยู่ทุกวัน

มุมมองเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชาวบ้าน เห็นว่าความรู้นี้เป็นความรู้ที่มีคุณค่า เพราะพ่อแม่ปู่ยาตายายสร้างไว้ ทำกันมานาน ต้องการให้คนรุ่นใหม่หันมาศึกษาและสืบทอดความรู้นี้ไว้ ไม่อยากให้ตายไปพร้อมกันคนรุ่นเก่า ความรู้นี้อาจยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน แต่ในอนาคต หากไม่มีงานทำ หรือต้องการกลับมาทำงานที่บ้านเกิด มีรายได้ในยามแก่เฒ่า การทำเครื่องจักสานกระจูดก็เป็นคำตอบที่ดี มีคนเลือกวิธีการนี้หลายคน เพราะการทำงานในโรงงาน ทำงานในเมือง เมื่ออายุมากก็ไม่สามารถทำได้ การเลือกทำเครื่องจักสาน ทำให้มีเวลาอยู่กับครอบครัว ทำงานอยู่กับบ้าน มีรายได้ ไม่ต้องเป็นภาระให้ลูกหลาน นอกจากนี้ การทำเครื่องจักสานกระจูดยังทำให้ผู้สูงวัยได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน คลายความเหงา

1.2 การถ่ายความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของชุมชน

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน และ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ซึ่งโรงเรียนและกลุ่มจักสาน ต่างให้ความช่วยเหลือและร่วมกันจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนได้เป็นอย่างดี

1.2.1 การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านมาบหลาชะโอน

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด เป็นเนื้อหาที่จัดไว้ในกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน จุดประสงค์เพื่อต้องการให้นักเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ไม่ลืมถิ่นฐานบ้านเกิด เช่น ภูมิปัญญาการเพาะปลูกพืชท้องถิ่น การทำกะปิ การทำประมงพื้นบ้าน รวมทั้ง ภูมิปัญญาเรื่องหัตถกรรม เป็นต้น ในส่วนของงานหัตถกรรม ทางโรงเรียนได้ส่งเสริมให้เรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูด เพื่อเป็นความรู้ติดตัว สามารถสร้างรายได้ให้ตนเองได้ในอนาคต และอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ไว้

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดขึ้นทุกวันพุธ เวลาคาบเรียนที่ 7-8 กิจกรรมที่จัดประกอบด้วยการเรียนรู้จากครูภูมิปัญญา และการฝึกปฏิบัติจริง สถานที่ทำกิจกรรมคืออาคารอเนกประสงค์ หรือมุมต่างๆของโรงเรียน ซึ่งมีบรรยากาศร่มรื่น รวมทั้งการไปเรียนรู้นอกสถานที่ เช่น ศูนย์พฤกษศาสตร์ จ.ระยอง กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาเหลาชะโอน

ข้อดีของการจัดกิจกรรม คือ การเรียนรู้ภูมิปัญญาทำท้องถิ่นให้เด็กเกิดความสนุกสนาน ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้ เช่น ช่วยครอบครัวทำเครื่องจักสานกระจูด สร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว เด็กๆได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการเรียนรู้ของนักเรียน

ข้อจำกัดคือ การมีเวลาไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรม เนื่องจากเวลาของครูภูมิปัญญาและการจัดกิจกรรมไม่สอดคล้องกัน ทำให้โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมอื่นแทน หรือในช่วงเวลามีกิจกรรมแทรก เช่น งานแข่งขันต่างๆ การประชุมของครู หรือการเตรียมตัวสอบของนักเรียน ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ต่อเนื่องหรืองดในบ้างครั้ง การเรียนภูมิปัญญาจึงไม่ได้ผลมากนัก

การจัดกิจกรรมมีความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียนในเรื่องการนำภูมิปัญญาเข้าสู่โรงเรียน แต่ยังขาดการนำความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรม หรือผลการทำกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้รวม กลับสู่ชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ควรจัดทำในลักษณะของการจัดการความรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน แล้วสรุปองค์ความรู้ออกมาในรูปแบบของเอกสาร สื่อต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริม เพื่อให้องค์ความรู้นั้นมีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษร สามารถใช้เป็นข้อมูลศึกษาสำหรับคนรุ่นต่อๆไปได้

การเรียนรู้ภูมิปัญญายังไม่มีการบูรณาการกับสาระวิชาอื่นๆ การเรียนรู้แยกส่วนกัน ทั้งที่ภูมิปัญญาในชุมชน สามารถเชื่อมโยงได้กับสาระการเรียนรู้หลากหลายได้ เช่น สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาไทย ศิลปศึกษา เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น หากมีการจัดการเชื่อมโยงบูรณการเนื้อหาสาระต่างๆเข้าด้วยกัน จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีครอบคลุมและนำไปใช้ในชีวิตได้

นอกจากนี้ กิจกรรมควรเพิ่มให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนมากขึ้น เพื่อสร้างทักษะการทำกิจกรรมกลุ่ม การสื่อสารและการนำเสนอความรู้ต่อผู้อื่น

1.2.2 การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1) การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการสร้างงาน

2) การจัดเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญา

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการสร้างงาน

กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ได้สืบทอดการทำเครื่องจักสานกระจูดจากบรรพบุรุษ ซึ่งเดิมเครื่องจักสานมีรูปแบบไม่หลากหลาย ได้แก่ เสื่อ กระสอบใส่น้ำตาล เป็นต้น เมื่อเกิดโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือโอท็อป สมาชิกกลุ่มจักสานจึงสนใจเรียนรู้พัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ได้แก่ กล่อง ตะกร้า รองเท้า หมวก พัด และกระเป๋า ซึ่งเชิญครูภูมิปัญญาจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง จ.นราธิวาส มาอบรมให้ความรู้ ซึ่งเทคนิคการเรียนรู้ได้แก่ การฟังการบรรยายและฝึกปฏิบัติ ใช้เวลาการเรียนรู้ 1 เดือน

ขั้นตอนในการเรียนรู้ เริ่มจากการฟังการบรรยายจากครูภูมิปัญญา จากนั้นจึงฝึกทำตามทีละขั้นตอน โดยเริ่มจากการทำกล่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส กล่องผืนผ้า และทรงกลม ตามลำดับ สมาชิกกลุ่มที่ทำแบบที่ 1 ได้ก่อน จะได้ฝึกทำแบบต่อไปทันที โดยไม่ต้องรอจบพร้อมกัน เนื่องจากมีเวลาในการเรียนจำกัด และเมื่อทำได้แล้วทั้งสามแบบ จะกลับมาช่วยสอนสมาชิกคนอื่นต่อไป ด้วยการบริหารจัดการที่ดี สมาชิกทุกคนจึงสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญา

การจัดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ทำหน้าที่บรรยายสาธิตเรื่องการทำเครื่องจักสาน การบริหารจัดการและการตลาด ให้แก่คณะศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่างๆ เป็นประจำ การออกบรรยายสาธิตนอกสถานที่ เช่น งานสัมมนาด้านเศรษฐกิจชุมชน งานพัฒนาชุมชน อบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ต้องการพัฒนาทักษะอาชีพ เป็นต้น ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่นักเรียน นักศึกษาทุกดับจากสถานบันการศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศ ที่เข้าศึกษาเรียนรู้ ทั้งในลักษณะของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหมู่คณะ การศึกษาทำรายงาน รวมทั้งการเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียน ขั้นตอนการเรียนรู้ประกอบด้วย ปูพื้นฐานเกี่ยวกับต้นกกกระจูด แนะนำอุปกรณ์และบรรยายขั้นตอนการทำ ประกอบการสาธิต จากนั้นจึงให้ผู้เรียนฝึกทำด้วยตนเอง โดยมีครูพี่เลี้ยงคอยดูแลอย่างใกล้ชิด เมื่อทำกิจกรรมเสร็จผู้เรียนจะได้ตะกร้ากระจูดขนาด 3x3 นิ้ว คนละ 1 ชิ้น

ข้อดีของการจัดกิจกรรมเรียนรู้ คือ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากครูภูมิปัญญาซึ่งมีความรู้ในภูมิปัญญานั้นอย่างลึกซึ้ง การฝึกปฏิบัติทำให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน เนื่องจากเป็นความรู้ใหม่ที่ผู้เรียนไม่เคยเรียนมาก่อน ได้เรียนรู้กับผู้ใหญ่ใจดี เปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้จากห้องเรียนปกติ สู่การเรียนรู้ ณ แหล่งเรียนรู้ชุมชน ช่วยให้เกิดทักษะปฏิบัติ ฝึกความอดทน และเป็นการช่วยกันอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อจำกัด คือ การอบรมให้ความรู้แก่ผู้เรียน ใช้วิธีการเช่นเดียวกันกับอดีต คือ การบรรยายสาธิต และฝึกปฏิบัติ อาจไม่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียนบางกลุ่ม ในระยะแรกผู้เรียนจะตั้งใจฟัง แต่เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 10-15 นาที ผู้เรียนบางส่วนให้ความสนใจของน้อยลง เริ่มพูดคุยกันเอง บางคนเล่นโทรศัพท์ ดังนั้น สิ่งที่จำเป็นต้องเพิ่มเติมให้กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม

จักสานคือ การประยุกต์ใช้สื่อประกอบการถ่ายทอดความรู้ให้มากขึ้น นอกจากนี้ ข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ในบางครั้งมีจำกัด เนื่องจากทางกลุ่มจักสานกระจูด มีภาระในการผลิตชิ้นงานเพื่อจัดจำหน่าย จึงทำให้บางช่วงไม่สามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ ส่งผลให้การฝึกปฏิบัติของผู้เรียนไม่ต่อเนื่อง ยกเว้นผู้เรียนที่บ้านทำเครื่องจักสานอยู่แล้ว จะได้ฝึกตลอด

1.3 กระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น LCISE Model

จากการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ทำให้ได้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ โมเดล โดยเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่กระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน มีความยืดหยุ่น บูรณาการความรู้หลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ผ่านการทำกิจกรรมกลุ่ม และองค์ความรู้จากการทำกิจกรรมต้องสามารถถ่ายทอดไปยังผู้อื่นได้ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.3.1 เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดการอนุรักษ์ความรู้อันทรงคุณค่าไว้

1.3.3 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและสถานศึกษา

1.3.3 เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน ผ่านกิจกรรมบูรณาการหลากหลาย

1.3.4 เพื่อนำสื่อและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ มีองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่

1. การเรียนรู้ดูฝึกฝนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (L: learning)
2. กิจกรรมระดมความคิดสร้างสรรค์ (C: creative activities)
3. ผสานความรู้ร่วมกัน (I: integration)
4. แบ่งปันความรู้สู่สังคม (S: sharing)
5. ประเมินผล (E: evaluation)

1.4 ผลการทดลองนำร่องกระบวนการจัดการเรียนรู้ แอลไซส์ โมเดล

จากการนำต้นแบบของกระบวนการไปทดลองเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ พบว่า ชุมชนและสถานศึกษา สามารถนำรูปแบบกระบวนการไปใช้งานได้จริง ครูผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้แผนการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม อาจมีการปรับในส่วนของกิจกรรมบางประการให้กระชับและสอดคล้องกับเวลามากขึ้น เช่น การนำผู้เรียนไปศึกษา ณ ศูนย์รวมพรรณไม้ เพื่อ

ศึกษาเรื่องพฤกษศาสตร์ของกระจูด ในบางช่วงเวลาอาจมีข้อจำกัดเรื่องการเดินทาง ครูผู้สอนจึงได้ประสานทางกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ในการเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูดด้วย ซึ่งทางกลุ่มจักสาน มีการปลูกต้นกระจูดไว้ในบริเวณที่ทำการกลุ่มอยู่แล้ว ดังนั้น ผู้เรียนจึงสามารถศึกษาเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดได้ครบถ้วน ณ ที่ทำการกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

ผู้เรียน มีความสุขและสนุกสนานกับการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่อง จักสานกระจูดมาก เนื่องจากกิจกรรมที่จัด เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการ พัฒนาการทำงานเป็นทีม ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย รวมถึงฝึกทักษะการนำเสนอ การแสดงอออกอย่างสร้างสรรค์ จากผลงานของผู้เรียน ทำให้เห็นว่าผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด และมีความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองได้อย่างชัดเจน

จากการสอบถามผู้เรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรม พบว่า กิจกรรมต่างๆ เป็นกิจกรรมที่สนุก ทางโรงเรียนไม่เคยจัดในลักษณะนี้ เป็นความแปลกใหม่ที่บูรณาการความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน ทั้งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปศึกษา ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม

2. อภิปรายผล

การศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด เป็นการศึกษาการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ตามการวิจัยเชิงคุณภาพ การลงพื้นที่ศึกษาทำให้ทราบว่า กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมีความคล้ายกับการเรียนรู้ในอดีต คือการบรรยายสาธิตและฝึกปฏิบัติ ผลการเรียนรู้คือผู้เรียนสามารถอธิบายและสร้างงานได้ มีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนและสถานศึกษา แต่มีข้อจำกัดด้านเวลาที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างครูภูมิปัญญาและตารางการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมปัญญาของสถานศึกษา ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ทำเครื่องจักสานได้ไม่ต่อเนื่อง ผู้เรียนที่อยู่ในครอบครัวที่ทำเครื่องจักสานกระจูดอยู่แล้วจะทำได้ดี จะสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้มากว่าผู้เรียนที่ไม่ได้อยู่ในครอบครัวที่ทำเครื่องจักสานกระจูด

กระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ โมเดล เกิดจากฐานคิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ บูรณการและแบ่งปัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนให้เชื่อมโยงกับสาระวิชาอื่นๆ เช่น ภาษาไทย ศิลปศึกษา สังคมศึกษา ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทำให้นักเรียนเกิดการบูรณาการเชื่อมโยงความรู้หลากหลาย และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้ดี

การมีส่วนร่วมของชุมชนและสถานศึกษามีความชัดเจนและหลายหลายขั้นตอน ไม่ใช่เป็นเพียงการนำนักเรียนไปศึกษา ณ แหล่งเรียนรู้ ฟังการบรรยายสาธิตจากครูภูมิปัญญาหรือวิทยากรเท่านั้น แต่เป็นการมีส่วนร่วมในการรับฟังแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของนักเรียน พร้อมทั้งให้

ข้อเสนอแนะ เพิ่มเติมความรู้ให้กับนักเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับนักเรียน ซึ่งถือว่าเป็นการแบ่งปันความรู้แก่กันของคนแต่ละวัย เป็นการเปิดมุมมอง นอกจากนี้ ยังสามารถจัดกิจกรรมแบ่งปันความรู้ได้หลากหลาย เช่น การทำเอกสารภูมิปัญญาชุมชน กิจกรรมพี่สอนน้อง กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย ได้อีกด้วย ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความเหมาะสมของแต่ละชุมชน

การจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้นักเรียนได้แสดงออกในทักษะความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับคือ นักเรียนได้ฝึกทักษะการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนจึงมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์โมเดล

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การจัดกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์โมเดลประสบความสำเร็จ ได้แก่

1. ความร่วมมือกันของชุมชนและสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
2. ความสามารถในการจัดการและความพร้อมของครู ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการให้ความรู้และอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมของนักเรียน
3. การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิด ความสามารถอย่างอิสระ
4. การให้กำลังใจกันและกัน ระหว่างชุมชนและสถานศึกษา เนื่องจากการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ ต้องใช้เวลามากและเห็นผลช้า หากไม่อดทนและจริงจัง ย่อมไม่สำเร็จ

จากการนำกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์ โมเดลไปทดลองใช้ พบว่า กระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและสถานศึกษาได้ชัดเจน นักเรียนเรียนรู้อย่างสนุกสนานผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การระดมสมอง การสร้างสรรค์ชิ้นงานตามจินตนาการ การฝึกทักษะการทำงานร่วมกันและการนำเสนอความคิด รวมทั้ง การได้เรียนรู้กับผู้ใหญ่ในชุมชน เป็นการสร้างความเข้าใจ ความสามัคคีและสร้างกิจกรรมระหว่างวัย สิ่งที่เรียนรู้สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้แอลไซส์โมเดล จึงสามารถสร้างการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ บูรณการและแบ่งปันได้จริง

นอกจากนี้ ครูและครูภูมิปัญญายังได้เสนอว่า กระบวนการจัดเรียนรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ดี สิ่งที่ควรเพิ่มเติมคือการระบุระยะเวลาในแต่ละแผนการสอนให้ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยได้ปรึกษาและได้ข้อสรุปว่า การกำหนดเวลาในแผนการจัดกิจกรรมจะกำหนดกว้างๆ มิได้กำหนดตายตัว เพื่อให้การจัดกิจกรรมมีความยืดหยุ่นตามความพร้อม ความเหมาะสมของแต่ละชุมชน

สิ่งที่ผู้วิจัยได้รับจากการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นประสบการณ์ที่ดีในการประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพมาศึกษาด้านเทคโนโลยีการศึกษา ซึ่งเป็นงานที่ท้าทาย ใช้เวลาและความอดทนอย่างยิ่ง สิ่งที่ได้นอกจากกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแอลไซส์โมเดลแล้ว ผู้วิจัยมีโอกาสได้เรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ได้รับการต้อนรับและมิตรภาพ ความเอ็นดูจากผู้ใหญ่ในชุมชน ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ถือเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ซึ่งสะท้อนว่า การวิจัยที่เกิดจากความจริงใจและมุ่งมั่นให้เกิดการพัฒนาแก่ชุมชนเป็นความรู้ที่สิ่งที่มีความหมายและควรค่าที่จะดำเนินการต่อไปในอนาคต แม้ต้องใช้ระยะเวลานาน

และท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนไทยให้คงอยู่ ซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญในการเป็นคนไทย

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

การนำกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเนื้อหาสาระอื่นๆ ได้หลากหลาย ตามความพร้อมและความเหมาะสมของแต่ละสถานศึกษาและชุมชน ดังนั้น การนำกระบวนการไปใช้ สถานศึกษาต้องเตรียมความพร้อม ประสานงานกับชุมชนอย่างขัดเจน เช่น ด้านเนื้อหา กำหนดการทำกิจกรรม สื่อและอุปกรณ์ประกอบ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ กิจกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น สร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1) ควรมีการศึกษาการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอื่น เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ของแต่ละชุมชน นำไปสู่การพัฒนากระบวนการที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน

3.2.2) การเก็บข้อมูล ควรเก็บข้อมูลด้วยวิธีการอื่นๆเพิ่มเติม เช่น การประชุมกลุ่ม เพื่อรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกชุมชน ต่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน รวมถึงแนวทางการอนุรักษ์ของชุมชน นำข้อมูลเชิงลึกที่ได้มาพัฒนาเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชุมชน

3.3.3) ควรศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ แล้วจัดทำเป็นคลังข้อมูล แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล โดยอาจจัดเป็นแหล่งข้อมูลออนไลน์ สื่อการเรียนรู้ประเภทต่างๆ เป็นเพื่อให้ได้ภูมิปัญญาที่หลากหลาย และเรียนรู้ได้สะดวก น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

3.3.4) ควรมีการจัดทำสื่อการเรียนรู้รูปแบบต่างๆมาทดลองใช้กับกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. (2546). *หนังสือเผยแพร่ความรู้ เรื่องเทคโนโลยีการศึกษา: สื่อการเรียนการสอน.* กรุงเทพ.

_____. (2521). การพัฒนาสื่อการสอน. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2547-2549) กรมการศึกษานอกโรงเรียน*. แนวทางการปฏิรูปเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ: กราฟิกโกร.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2536). *รายงานผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้.* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณิตา นิจจรัลกุล. (2535). *สื่อการสอน: งานกราฟิกและวิธีการ*. ปัตตานี: ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

จรูญ วงศ์สายัณห์. (2520). *การศึกษากับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี.* กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

ดรุณี ใยเผือก. (2541). สรุปผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

ทิศนา แขมมณี. (2548). *รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย* .กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2553). ศาสตร์การสอน : *องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญชัย ยมดิษฐ์. (2548). เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย .กรุงเทพฯ : หลักพิมพ์.

ชาย โพธิสิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย. 454 หน้า

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2533). *แนวคิดเทคโนโลยีการศึกษา. เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา.* นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

นิศา ชูโต. (2548). *การวิจัยเชิงคุณภาพ.* กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 3

บทวิทยุรายการ "รู้ รัก ภาษาไทย" ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อ วันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 เวลา 7.00-7.30 น.

ปริวิทย์ ไวทยาชีวะ. (2551). *การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของช่างพื้นเมืองเชียงใหม่ในการทำตุงล้านนาด้วยวิธีการฉลุลายกระดาษ.*ศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีการศึกษา 2551; 267 หน้า.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. (บก). (2548). *กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน.* กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส).

ประพนธ์ ผาสุขยืด. (2547). *เอกสารประกอบการอภิปรายการสัมมนาวิชาการเรื่อง "นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข".* กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. ถ่ายเอกสาร.

ประเวศ วะสี. (2533) *การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาใน. การสัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย 33 เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน.* กรุงเทพ ฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

_____ . (2536). *การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับลิชชิ่ง.

ช่อ สันธนพิพัฒน์. (2546). *ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.* วารสารวิชาการ. 6(7): 42–47.

ณัฐกฤต ดิฐวิรุฬห์. (2546, มกราคม-มิถุนายน). *การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของการศึกษาในระบบโรงเรียน.* วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: สุโขทัยธรรมาธิราช ; 53-68.

พยุงพร ไตรรัตนสิงหกุล. (2537). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองปาตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์.* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2542). *ภูมิปัญญาชาวบ้านครูของท้องถิ่น. สารศิลปากร.* 12(7): 16–17.

ภาสกร อินทุมาร. (บก). (2547). ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.

ภาวดี เกตุกุ. (2541). *การสอนโดยใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการนำเสนอผลงานทางวิทยาศาสตร์และค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.* ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

รัตนะ บัวสนธ์. (2535*). การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง.* ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

_____ . (2536). *บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น.* วารสารการศึกษาแห่งชาติ.24

วารินทร์ รัศมีพรหม (2542). *การออกแบบและพัฒนาระบบการสอน.*ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. กรุงเทพ.

วีระพงษ์ แสงชูโต. (2544). การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในทาง

วิทยาศาสตร์ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (วิทยาศาสตร์ศึกษา).กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . ถ่ายเอกสาร.

สามารถ จันทร์สูรย์ และประทีป อินแสง. (2541). *รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ประเด็น การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย.* กรุงเทพ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 87 หน้า.

สามัญศึกษา กรม. (2535) . *คู่มือการพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักสูตร 2533.* กรุงเทพฯ: บริษัทมิตรภาพการพิมพ์และสตูดิโอ จำกัด.

สายยนต์ เสือสูงเนิน. (2549). *การศึกษาครูภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมในตำบลโคกสลุง อำเภอพัฒนานิคมจังหวัดลพบุรี.* สาขาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุนทร ดอนอินทร์ทรัพย์. (2546). *การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น "การแทงหยวก" ในจังหวัดเพชรบุรี.* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2554). *กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ.*สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ.

สำเนียง สร้อยนาคพงษ์. (2538, มีนาคม). *ภูมิปัญญาชาวบ้านสายใยแห่งองค์ความรู้.* ก้าวไกล.

เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต. (2528) . เทคโนโลยีทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. 346 หน้า 5(11): 6–15.

อบเชย แก้วสุข. (2543). *รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเผยแพร่ความรู้ของสื่อมวลชน.* อุบลราชธานี: ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
จาก www.nfe.go.th/042103/digitlib/wisdom1.html.

อินทิรา หิรัญสาย. (2546, มกราคม). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการปฏิรูปการศึกษา.*วารสารการศึกษา กรุงเทพฯ. 26(4): 6–9.

อรพิน ชูชม. *เอกสารคำสอน วป 502 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดทางพฤติกรรมศาสตร์.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2545

อลิศรา ชูชาติ และคณะ. (2549). *นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษา.*กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

คู่มือการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล

คู่มือการจัดการเรียนรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเรา
ตามแนวการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ โมเดล

การทำเครื่องจักสานกระจูด

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน

ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

พัฒนาโดยนายสัญญา จงจิตร นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

การพัฒนาคน ควรเริ่มจากการให้การศึกษาที่มีคุณภาพ คุณภาพของการศึกษาย่อมเกิดจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีให้แก่ผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างรอบด้าน เชื่อมโยงบูรณาการ องค์ความรู้ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน อีกทั้งต้องเปิดพื้นที่ให้แสดงทักษะความสามารถ ความคิดที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ศึกษาอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในระดับผู้เรียน ระดับ โรงเรียน รวมถึงระดับชุมชน ซึ่งหากทำได้เช่นนี้ เชื่อว่าผู้เรียนจะได้รับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ หลากหลายรอบด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้หนึ่งที่มีรากฐานมาจากความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของบรรพบุรุษในชุมชนต่างๆ การจัดให้มีการเรียนรู้ภูมิปัญญาของแต่ละชุมชน จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกใกล้ชิดและเข้าใจใจในความเป็นและความเป็นไปในชุมชน วัฒนธรรมของตนเอง นำไปถึงการช่วยกันสืบทอด อนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาในอดีต ใช้การเรียนการสอนด้วยการบรรยาย สาธิตให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ โดยผู้จัดให้ความรู้นั้น มีทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา ทั้งนี้อาจมีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือจัดแยกกันอย่างอิสระ ขาดการประสานความร่วมมือกัน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบแอล-ไซส์ โมเดล LCISE : Learning, Creating, Integrating, Sharing and Evaluating เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาจากการศึกษาแนวการจัดการเรียนรู้ของชุมชน และสถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้พื้นที่ หมู่ที่ 5 ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง เป็นพื้นที่สำหรับการศึกษาและพัฒนากระบวนการ ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้ทีได้พัฒนาขึ้นนี้ เน้นการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผ่านการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ผู้เรียนมีโอกาสในการเรียนรู้โดยตรงจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น การลงพื้นที่ศึกษา การฝึกปฏิบัติ พร้อมทั้งกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ อย่างบูรณาการ เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงทักษะ ความคิด ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาแก่ผู้อื่นต่อไป สาระสำคัญของคู่มือการประยุกต์ใช้รูปแบบฯ นี้ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) แนะนำรูปแบบฯ 2) แนะนำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ 3) เอกสารสำหรับผู้เรียน และ 4) แนวคำตอบและเนื้อหาความรู้สำหรับผู้สอน

ผู้พัฒนาหวังว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบแอล-ไซส์ โมเดลนี้ จะเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และแนวทางในการจัดการเรียนรู้ ภูมิปัญญาอื่นๆ ต่อไป ผู้พัฒนาขอขอบคุณคณะครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน คณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้นี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีไว้ ณ โอกาสนี้

สารบัญ

หน้า

แนะนำกระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ (LCISE Learning Model) 4

ความคิดพื้นฐาน..... 5

หลักการของการจัดกระบวนการเรียนรู้..... 5

จุดมุ่งหมายของการจัดกกระบวนการเรียนรู้..... 6

แนวปฏิบัติของการจัดกระบวนการเรียนรู้..... 6

การเตรียมความพร้อม..... 6

บทบาทของผู้สอน หรือผู้ถ่ายทอดความรู้..... 6

บทบาทผู้เรียน..... 7

แนะนำหน่วยการเรียนและแผนการเรียนรู้ 7

ภาพกระบวนการ..... 8

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง..... 9

แผนการจัดการเรียนรู้ 14

แนะนำ
กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
แบบสร้างสรรค์ แบ่งปันและบูรณาการ
LCISE Model

กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา แบบสร้างสรรค์ แบ่งปันและบูรณาการ

LCITE: Learning, Creating, Integrating, Sharing and Evaluating

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นโดยใช้ข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจข้อมูลการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ซึ่งประกอบด้วยการถ่ายทอดความรู้เรื่อการทำเครื่องจักสานกระจูดของ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน บ้านมาบเหลาชะโอน และพัฒนาเป็นกระบวนการการจัดการเรียนรู้นี้

ความเชื่อพื้นฐาน

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรได้รับความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและสถานศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้ควรเปิดโอกาสผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหา ฝึกปฏิบัติ แสดงความคิดอย่างสร้างสรรค์ พัฒนาทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม พร้อมทั้งมีพื้นที่ในการนำเสนอความคิดนั้นต่อผู้อื่น เพื่อเป็นการสะท้อน ทบทวนสิ่งที่เรียนรู้ เกิดการเรียนรู้ที่แม่นยำ ซึ่งส่งผลให้การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดประสิทธิผลมากขึ้น

หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดความใกล้ชิดกับชุมชน ไม่แยกผู้เรียนออกจากชุมชน ด้วยการให้เรียนรู้ชุดวิชาสากลเพียงด้านเดียว แต่ความจัดให้มีการเรียนรู้ภูมิความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองประกอบกันด้วย เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเอง อันจะนำไปสู่การช่วยกันสืบทอดรักษาให้คงอยู่

หลักการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการ LCISE Model ประกอบด้วย

1) เป็นการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากการร่วมมือกันของชุมชนและสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเยาวชนของชาติ
2) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์จากการศึกษาเนื้อหาความรู้จากครูภูมิปัญญา การฝึกปฏิบัติ การทำกิจกรรมกลุ่มเชิงสร้างสรรค์ การสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน รวมทั้งมีพื้นที่ในการนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเองให้สังคมได้รับรู้
3) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ยึดหลักการประเมินการเรียนรู้ตามสภาพจริง การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นตามหลักประชาธิปไตย

จุดมุ่งหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามกระบวนการแอลไซส์ โมเดล LCISE Model มีจุดมุ่งหมายคือ

1. เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดการอนุรักษ์ความรู้อันทรงคุณค่าไว้
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและสถานศึกษา
3. เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน ผ่านกิจกรรมบูรณาการหลากหลาย
4. เพื่อนำสื่อและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

แนวปฏิบัติของการจัดการเรียนรู้

การเตรียมความพร้อม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้ LCISE Model เป็นการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและสถานศึกษา ความความสำเร็จขึ้นอยู่กับความพร้อมในหลายด้าน เช่น ด้านเนื้อหา กิจกรรมสำหรับนักเรียน สถานที่และอุปกรณ์ประกอบกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการเตรียมความพร้อมสามารถทำได้ดังนี้

1. ด้านครูผู้สอน เตรียมอุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้ เนื้อหา เอกสารต่างๆ ให้พร้อม ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดวันเวลาในการทำกิจกรรม เอกสารประกอบการเรียนรู้
2. ด้านผู้เรียน ควรเตรียมให้นักเรียนได้ทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับการทำกิจกรรม เพื่อให้นักเรียนเตรียมตัว
3. ด้านการประสานงานกับครูภูมิปัญญา ในการเตรียมดำเนินการถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน ที่จะเข้าศึกษา หรือเชิญมา ณ สถานศึกษา

บทบาทของผู้สอน

ผู้สอน ประกอบด้วยครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาของสถานศึกษา ซึ่งชื่อกิจกรรมอาจเรียกต่างกัน ครูภูมิปัญญา เป็นครูที่ให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้มีความรู้นั้นอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นบทบาทของผู้สอน จึงประกอบกอบด้วย

1. ให้การแนะนำในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญา
2. นำเสนอเนื้อหาความรู้ใหม่ๆแก่นักเรียน ฝึกปฏิบัติ
3. ควบคุมเวลาในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้
4. เสนอแนะนักเรียนในการนำเสนอผลงาน

บทบาทของผู้เรียน

1. ศึกษาเนื้อหาและทำกิจกรรมตามที่ครูได้วางแผนไว้ โดยเน้นการทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม
2. ระดมความคิดเกี่ยวกับการรักษาสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน พร้อมจัดทำชิ้นงานสำหรับนำเสนอความคิดนั้นให้ผู้อื่นได้รับรู้
3. นำเสนอความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญา
4. ร่วมกันประเมินให้เพื่อนกลุ่มอื่น เพื่อเป็นการสร้างการแสดงความคิดเห็นและการยอมรับความคิดที่แตกต่าง นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนักเรียนและครู
5. จัดทำเอกสารสรุปความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษาต่อไป

แนะนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ LCISE Model

ผู้วิจัยมุ่งสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด โดยวางผู้เรียนอยู่ ณ ศูนย์กลางของกระบวนการ

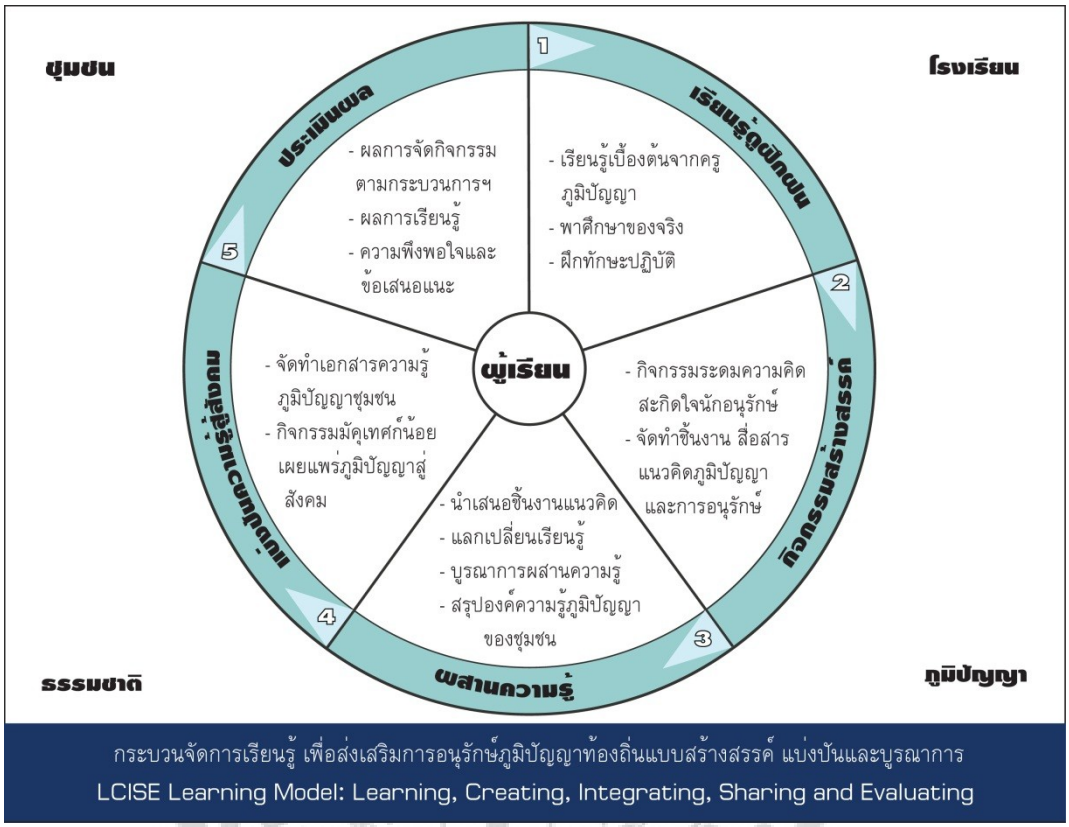
การออกแบบโมเดลเป็นวงกลม แสดงถึง องค์ความรู้ต่างๆที่เกิดขึ้นจะอยู่รอบตัวของผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกซึ่งทักษะความคิดสร้างสรรค์ บูรณาการและการทำงานเป็นทีม ฝึกทำเครื่องจักสาน พร้อมทั้งมีการสรุปความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ความรู้ไม่สูญหายจากชุมชน และเป็นแหล่งศึกษาต่อไปได้

ข้อความที่วางอยู่นอกวงกลม : ชุมชน, โรงเรียน, ภูมิปัญญา และธรรมชาติ แสดงถึง ชุมชุนและโรงเรียนร่วมกันทำหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ทำให้เกิดการผสานความรู้ในและนอกโรงเรียนเข้าด้วยกัน เกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาจากผู้ใหญ่ ผู้รู้ในชุมชน ส่งผลให้เกิดความใกล้ชิด ลดช่องว่างระหว่างวัย โรงเรียนและชุมชน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ LCISE Model ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. เรียนรู้ดูฝึกฝน (Learning)
2. กิจกรรมสร้างสรรค์ (Creating)
3. ผสานความรู้ (Integrating)
4. แบ่งปันความรู้สู่สังคม (Sharing)
5. ประเมินผล (Evaluating)

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบสร้างสรรค์ แบ่งปันและบูรณาการ
LCISE Learning Model: Learning, Creating, Integrating, Sharing and Evaluating

ผลที่คาดหวัง

1. กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นจะเป็นต้นแบบในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์และบูรณาการให้กับโรงเรียนและชุมชนอื่นต่อไป
2. นักเรียนที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการ LCISE จะเกิดทักษะการทำงานเป็นกลุ่มและการระดมความคิดอย่างสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสารถ่ายทอดความรู้
3. นักเรียนเกิดความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป
4. ได้เอกสารองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลศึกษาอ้างอิงสำหรับนักเรียนและผู้สนใจ

บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้

บริบทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบแอลไซส์โมเดล (LCISE MODEL) ได้แก่

1. โรงเรียนหรือสถานศึกษา

ทำหน้าที่จัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษา พร้อมทั้งประสานงาน หรือผสานความร่วมมือชุมชน เช่น ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน เป็นต้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหลากหลาย เชื่อมโยงบูรณาการ

2. ชุมชน

ทำหน้าที่ร่วมถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนให้กับผู้เรียน ผ่านการฝึกปฏิบัติ การศึกษาของจริง และร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของสาระความรู้ที่ได้รับและเติมเต็มในส่วนที่ขาด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

3. ภูมิปัญญา

เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในชุมชน ทั้งอยู่ในรูปแบบความรู้เชิงประจักษ์และความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นประโยชน์และมีคุณค่า เช่น ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ งานศิลปวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาทางด้านความคิดความเชื่อ เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ สอดประสานกับชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น ภูมิปัญญา จึงเป็นองค์ความรู้ที่ควรศึกษาและสืบทอดไว้

4. ธรรมชาติ

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและตามธรรมชาติ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติอย่างเหมาะสมของมนุษย์ ดังนั้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นต้องเรียนรู้ธรรมชาติควบคู่กัน เพื่อเกิดการเชื่อมโยง

ทฤษฎีการเรียนรู้และแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบแอลไซส์โมเดล ได้แก่

1. ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism)

ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างชิ้นงาน หรือ Constructionism มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) โดยเกิดจาการคิดของศาสตราจารย์ซีมัวร์ เพเพอร์ท (Seymour Papert) โดยมีแนวคิดคือ การเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียน หากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่

ชัดเจน และเมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น หมายถึงการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเอง ความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน เป็นความรู้ที่คงทน และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้ดี นอกจากนี้ความรู้ที่ผู้เรียนสร้างขึ้น จะเป็นฐานในการศึกษาสร้างความรู้ใหม่ต่อไปได้อย่างไม่สิ้นสุด (ทิศนา แขมมณี, ศาสตร์การสอน : 96)

2. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning)

การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถต่างกัน กลุ่มละ 3-6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม ทฤษฎีการเรียนรู้นี้เผยแพร่โดย สลาวิน (Slavin) เดวิด จอห์นสัน (David Johnson) และรอเจอร์ จอห์นสัน (Roger Johnson) โดยมีแนวคิดคือ การจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปมักให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนในระดับน้อย ส่วนใหญ่มักมุ่งไปที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียน หรือระหว่างผู้เรียนกับบทเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนเป็นมิติที่มักถูกละเลย ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึกของผู้เรียนต่อตนเอง ต่อโรงเรียน ครูและเพื่อนร่วมชั้น มีผลต่อการเรียนรู้มาก ซึ่งปฏิสัมพันธ์สามารถแยกออกได้ 3 ลักษณะ คือ การแข่งขันกัน ต่างคนต่างเรียน และการร่วมมือกันหรือช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ การเรียนรู้ของผู้เรียนควรจัดให้มีปฏิสัมพันธ์ทั้ง 3 ลักษณะ ตามความเหมาะสมต่อสถานการณ์ การศึกษาในปัจจุบันการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้แบบแข่งขันและการเรียนรู้รายบุคคลอยู่แล้ว ดังนั้น การศึกษาจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือเพิ่มขึ้น เพราะการเรียนรู้แบบร่วมมือ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่ดี ฝึกทักษะทางสังคมและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต ทั้งนี้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ของสมาชิกกลุ่ม การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และการวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม

3. แนวการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integration)

ในธรรมชาติและชีวิตจริง ทุกสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์กัน การเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะองค์รวม ไม่แบ่งแยกออกเป็นส่วนย่อยๆ ซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับชีวิตจริง และความเป็นจริง ผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ การบูรณาการช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหาโดยใช้ความรู้หลายด้านประกอบกัน ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติไปพร้อมกัน นอกจากนี้ ยังช่วยเปิดโลกทัศน์ของผู้สอนและผู้เรียนให้กว้างขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะด้าน เฉพาะทาง ช่วยให้การเรียนรู้น่าสนใจ น่าตื่นเต้น ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และมีความคิด มุมมองกว้างขึ้น

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการบูรณการ คือ การนำสาระที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาเชื่อมโยงกัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม และสามารถนำความรู้ ความเข้าใจ ประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ ซึ่งการบูรณาการสามารถทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ การบูรณาการภายในวิชา และการบูรณาการระหว่างวิชา ในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อ

ส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แอลไซส์ โมเดล ในแนวทางการจัดบูรณาการระหว่างวิชา โดยบูรณาการสาระวิชา ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมศึกษา ศิลปศึกษา ภาษาไทย

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

1. **การเรียนรู้ดูฝึกฝนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น** (L : learning)

ขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาและฝึกปฏิบัติจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

1.1 แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นขั้นตอนของการปูพื้นฐานความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้เรียน ซึ่งเนื้อหา ประกอบด้วย ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3-5 คน ตั้งชื่อกลุ่มตามความชอบ

1.3 ครูตั้งให้ผู้เรียนแสดงความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามนำให้ผู้เรียนช่วยกันแสดงความเห็น

1.4 หลังจากนั้น ครูพาผู้เรียนไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ณ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น โดยเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ขั้นตอนการสร้างงาน ชมการสาธิต และฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ กิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นไปตามรูปแบบวิธีการของครูภูมิปัญญา

1.5 เมื่อทำกิจกรรมในขั้นตอนที่ 1 เสร็จแล้ว ครูมอบหมายให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมเรียนรู้ดูฝึกฝนจากครูภูมิปัญญา และบันทึกลงในใบบันทึกความรู้

2. **กิจกรรมระดมความคิดสร้างสรรค์** (C : creative activities)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียน ในการระดมความคิดเกี่ยวกับการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างสรรค์เป็นชิ้นงานนำเสนอความคิดในรูปแบบต่างๆ ตามจินตนา ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

2.1 ครูภูมิปัญญาแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทราบ

2.2 ครูอธิบายขั้นตอนการทำกิจกรรมระดมความคิดให้ผู้เรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดประเด็น แบ่งหน้าที่ภายในกลุ่ม ดำเนินการแลกเปลี่ยนความคิด และสรุปเป็นความคิดของกลุ่ม และให้ผู้เรียนเริ่มระดมความคิด โดยกำหนดเวลา 15-20 นาที

2.3 ครูแจกอุปกรณ์การทำชิ้นงานนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้เรียนสามารถทำชิ้นงานได้ตามความต้องการ เช่น ป้ายความรู้ แผนภาพประกอบการบรรยาย การแสดง เป็นต้น จากนั้นผู้เรียนเริ่มทำชิ้นงานนำเสนอ ให้เวลาตามเหมาะสม

2.4 หลังจากผู้เรียนทุกกลุ่มจัดทำชิ้นงานนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ครูให้เวลาผู้เรียนซักซ้อมเพื่อนำเสนอต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูและสมาชิกชุมชน ที่เข้าร่วมรับฟังความคิดของผู้เรียน

3. **ผสานความรู้ร่วมกัน** (I : integration)

ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งระหว่างผู้เรียน และผู้เรียนกับชุมชน เพื่อให้ความรู้ที่ได้รับมีความหลากหลาย เกิดมุมมองต่างๆเกี่ยวกับการเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงเติมเต็มความรู้ให้แก่ผู้เรียน ให้เรียนรู้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีลำดับการทำกิจกรรมดังนี้

3.1 ครูชี้แจงจุดประสงค์การทำกิจกรรมนำเสนอความคิดให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทราบ พร้อมทั้งให้ผู้เรียนจับสลากลำดับการนำเสนอ และมอบหมายให้แต่ละกลุ่มจดบันทึกความรู้ที่ได้จากกลุ่มเพื่อนที่นำเสนอ เพื่อเป็นข้อมูลร่วมกันอภิปรายหลังจากนำเสนอครบทุกกลุ่ม

3.2 ครูเชิญครูภูมิปัญญาและสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ปกครองของผู้เรียน เข้าร่วมฟังการนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้เรียน พร้อมทั้งขอความร่วมมือผู้ปกครองและครูภูมิปัญญาในการร่วมประเมินการนำเสนอของผู้เรียนเมื่อจบกิจกรรมด้วย

3.3 ผู้เรียนนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับจนจบ เมื่อแต่ละกลุ่มนำเสนอจบ ครูสรุปความรู้สั้นๆเพื่อย้ำผู้เรียน

3.4 เมื่อผู้เรียนนำเสนองานครบทุกกลุ่ม ครูมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มเสนอความเห็นต่อการนำเสนอของกลุ่มอื่นๆ หลังจากนั้นเชิญครูภูมิปัญญาและผู้ปกครองให้ข้อเสนอแนะ ในประเด็นด้านเนื้อหาและการนำเสนอ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มประสานความรู้ให้ผู้เรียน

4. **แบ่งปันความรู้สู่สังคม** (S : sharing)

ขั้นตอนนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนสู่สังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การทำกิจกรรมพี่สอนน้อง กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย และการจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการนำเสนอและการถ่ายทอดความรู้ สะท้อนความรู้ที่มีอยู่ภายใน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มีคุณภาพและคงทนมากขึ้น ซึ่งมีแนวทางการทำกิจกรรมดังนี้

4.1 ครูและผู้เรียน ร่วมกันจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4.2 กิจกรรมที่สถานศึกษาสามารถจัดทำได้ตามความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละโรงเรียน ชุมชน เช่น กิจกรรมพี่สอนน้อง นิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่สังคม

5. **ประเมินผล** (E : evaluation) ขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงข้อดีและข้อจำกัดจากการทำกิจกรรม นำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมให้ครอบคลุมจุดประสงค์ ความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษาและชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีแนวทางการทำกิจกรรมดังนี้

5.1 ครูและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชุมร่วมกันประเมินผลการทำกิจกรรม ข้อดีและข้อขัดข้องที่มี เพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

5.2 ครูและผู้เรียน ประชุมร่วมกันสรุปผลการทำกิจกรรม ข้อดีและข้อขัดข้องที่มีอยู่ และนำข้อมูลมาปรับรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ และลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละชุมชน

ทั้งนี้ กิจกรรมการประเมินผล สามารถทำได้ตลอดเวลาการทำกิจกรรม เช่น ทำหลังจากกิจกรรมแต่ละขั้นแล้วจึงทำการประเมินสรุปอีกครั้ง หรืออาจประเมินครั้งสุดท้ายเมื่อสิ้นสุดการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและตามพร้อมของครู

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบแอลไซส์ โมเดล เป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่น สถานศึกษาสามารถปรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เนื้อหา ลักษณะผู้เรียนและความพร้อมในการจัดกิจกรรมของแต่ละสถานศึกษา แต่สิ่งสำคัญที่ต้องให้มีอยู่นั่นคือ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน การทำกิจกรรมที่พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การปฏิบัติจริง การเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์แก่ชุมชน พัฒนาทักษะการสื่อสาร รวมถึงการให้ชุมชนมีส่วนในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อเติมเต็มความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสมบูรณ์

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เรียนรู้จากครูภูมิปัญญา

สาระสำคัญ/ ความคิดรวบยอด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็น องค์ความรู้ที่ ควรศึกษาเรียนรู้ แต่ละท้องถิ่นมี ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ โดดเด่นและหลากหลาย การเรียนรู้ความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญา ท้องถิ่น รวมทั้งเรียนรู้ภูมิปัญญา ในท้องถิ่นของ ชุมชนตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความ รู้ความเข้าใจ ตะหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถร่วมกันอนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่ต่อไปได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ผู้เรียนอธิบายความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้
3. ผู้เรียนสามารถยกตัวอย่างและอธิบายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองได้
4. ผู้เรียนบอกคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

สาระการเรียนรู้

1. ความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

ลำดับ	จุดประสงค์	กิจกรรม
1	ชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้	1. ครู**ชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้** ให้ผู้เรียนทราบเมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมนี้แล้ว จะเกิดความรู้เกี่ยวกับความหมาย ลักษณะและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถยกตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเองได้ 2. ครู**แบ่งกลุ่มผู้เรียน** กลุ่มล่ะ 3-5 คน โดยอาจใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่ม เช่น การนับแล้วแยกกลุ่มตามลำดับ การจัดกลุ่มให้ผู้เรียน หรือ การให้ผู้เรียนจับกลุ่มด้วยตนเอง เป็นต้น ตามความเห็นของครู 3. ครูให้ผู้เรียน **ตั้งชื่อกลุ่ม** ตามที่ต้องการ โดยครูอาจชี้แนะว่าชื่อที่ตั้งอาจเป็นชื่อเรียกของการเล่น ชื่อสัตว์ในท้องถิ่น อาหาร หรือพืชในท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นครูให้ผู้เรียนจดชื่อสมาชิกในกลุ่มลงในกระดาษบันทึก

2	นำเข้าสู่บทเรียน ด้วยเทคนิคการใช้คำถามนำ และคำถามต่อยอด	1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนเรื่องการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการ **ตั้งคำถามนำ** เพื่อให้ผู้เรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและดูพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ตัวอย่างคำถามเช่น 1) นักเรียนรู้ไหมว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความหมายว่าอย่างไร 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะอย่างไร 3) นักเรียนคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าต่อพวกเราอย่างไร นอกจากนี้ ครูยังสามารถใช้ **คำถามต่อยอด** ให้ผู้เรียนร่วมกันถามต่อเนื่องในประเด็นที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. หลังจากที่ผู้เรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ครูตั้งคำถามแล้ว ครูสรุปความคิดของผู้เรียนอย่างย่อๆ และนำเสนอเนื้อหาใหม่
3	นำเสนอเนื้อหาใหม่ โดยให้ผู้เรียนฟังการบรรยายและศึกษาจากเอกสาร	1. ครูแจก**เอกสารประกอบการเรียนรู้** เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเอกสารดังกล่าวครูอาจจัดทำเป็นแผ่นพับ ใบความรู้ หรือเอกสาร โดยมีเนื้อหาตามที่ครูต้องการถ่ายทอด 2. ครูให้ความรู้เกี่ยวกับความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. ครูอธิบายลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมยกตัวอย่างภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่างๆในประเทศไทย เช่น การแสดงหนังตะลุง มโนราห์ ของภาคใต้ การแสดงลำตัด กลองยาว ของภาคกลาง การทำร่มกระดาษสา การรับประทานอาหารขันโตก ของภาคเหนือ การเซิ้งหมอรำ แคน ของภาคอีสาน เป็นต้น นอกจากนี้ ครูยังสามารถชักชวนให้ผู้เรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นได้อีกด้วย 4. เมื่อผู้เรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนเองรู้จักแล้ว ครูมอบหมายงานให้

		ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ช่วยกันเล่าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเองว่ามีอะไรบ้าง ชอบภูมิปัญญาใดมากที่สุด พร้อมเหตุผล 5. หลังจากนั้น ครูให้ผู้เรียนแสดงความคิดถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนเองชื่นชอบว่ามีอะไรบ้าง เช่น การทำเครื่องจักสานกระจูดในพื้นที่อ.แกลง จ.ระยอง มีคุณค่าในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ แสดงให้เห็นความฉลาดของบรรพบุรุษ เป็นต้น 6. ครูนำเสนอเนื้อหาในประเด็น**คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น** เพิ่มเติมจากที่ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นมาแล้ว เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้เพิ่ม
4	เรียนรู้จากครูภูมิปัญญา	1. ครูกล่าวนำถึงภูมิปัญญาที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อนำผู้เรียนเข้าสู่การเรียนรู้จากครูภูมิปัญญา เชิญครูภูมิปัญญาพร้อม**แนะนำประวัติของครูภูมิปัญญา**ให้ผู้เรียนทราบ เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยก่อนการเรียนรู้ 2. ครูภูมิปัญญาถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน ตามเทคนิคการถ่ายทอดที่ครูภูมิปัญญาถนัด เช่น การบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การถามตอบ เป็นต้น ทั้งนี้ครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
5	สรุปความรู้	หลังจากทำกิจกรรมเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ครูและผู้เรียนช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมตามแผนการเรียนรู้ที่ 1 พร้อมให้บันทึกลงในใบบันทึกความรู้

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. เอกสารประกอบการเรียนรู้ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ภาพตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของภูมิภาคต่างๆของไทย
3. ใบบันทึกความรู้ตามแผนการเรียนรู้ที่ 1

การวัดประเมินผลการเรียนรู้

1. การร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน
2. ใบบันทึกความรู้

แผนจัดการเรียนรู้ที่ 2

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พาศึกษาของจริงและฝึกปฏิบัติ

สาระสำคัญ/ ความคิดรวบยอด

การทำกิจกรรมเรียนรู้จากแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การศึกษาจากครูภูมิปัญญา การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ การทัศนศึกษานอกสถานที่ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติจริง เป็นการสร้างประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

กกกระจูด เป็นพืชที่ขึ้นในพื้นที่ชุ่มน้ำ ลำต้นยาวเป็นปล้องกลวง ความยาวประมาณ 1-3 เมตร ขยายพันธุ์โดยการแตกกอ เป็นพืชที่มีความเหนียว สามารถนำมาทำเครื่องจักสานได้เป็นอย่างดี ซึ่งในประเทศไทย สามารถพบกกกระจูดได้ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง นราธิวาส และระยอง

การทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ได้ทำสืบทอดกันมายาวนาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่บ้านและผู้สูงวัย ทำให้ลดภาระครอบครัว ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ระหว่างคนสามวัย ได้แก่ วัยเด็ก วัยทำงานและผู้สูงวัย เกิดเป็นความสามัคคี

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจูด
2. ผู้เรียนสามารถอธิบายถึงความแตกต่างของกกกระจูดและกกประเภทอื่นๆได้
3. ผู้เรียนบอกถึงการรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำ และการอนุรักษ์กกกระจูดที่มีอยู่ในชุมชนได้
4. ผู้เรียนอธิบายขั้นตอนการทำเครื่องจักสานกระจูดได้
5. ผู้เรียนสามารถทำตะกร้ากระจูดขนาดเล็กได้

สาระการเรียนรู้

1. ความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของต้นกระจูด
2. ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ
3. การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและกกกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน
4. การทำเครื่องจักสานกระจูดของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

ลำดับ	จุดประสงค์	กิจกรรม
1	เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจูด	1. ครูชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์การเรียนรู้เรื่องกกกระจูด พร้อมทั้งกิจกรรมต่างๆที่ผู้เรียนต้องทำ

		2. ครูภูมิปัญญาให้ความรู้แก่ผู้เรียนเกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกกกระจูด ลักษณะของพื้นที่ชุ่มน้ำ
2	เพื่อให้ผู้เรียนรู้ถึงการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและ ต้นกกกระจูดของชุมชน	1. ครูมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำในชุมชน ว่าควรมีวิธีการอย่างไร และผู้เรียนมีแนวคิดในการอนุรักษ์ต้นกกกระจูดอย่างไร ให้คงอยู่ในชุมชน 2. หลังจากนั้นครูภูมิปัญญาบรรยายถึงวิธีการในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและต้นกกกระจูดของชุมชน ให้ผู้เรียนฟัง เพื่อเป็นการย้ำแนวคิดและเพิ่มเติมความรู้ให้ผู้เรียน 3. ครูมอบหมายให้ผู้เรียนบันทึกความรู้ที่ได้รับลงในใบบันทึกความรู้
3	เพื่อให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจการนำต้นกกกระจูดมาสร้างเครื่องจักสานของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน	1. ครูภูมิปัญญา ให้ความรู้ผู้เรียนโดยการบรรยายให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ขั้นตอนการนำต้นกกกระจูดจากพื้นที่ชุ่มน้ำของชุมชนมาใช้ทำเครื่องจักสาน 2. ครูภูมิปัญญาแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มล่ะ 3-5 คน ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเดิมที่ได้จัดไว้แล้ว เพื่อเตรียมเรียนรู้การทำเครื่องจักสาน 3. ครูภูมิปัญญาและผู้ช่วยครูแจกอุปกรณ์ในการทำให้แก่ผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย กกกระจูด หุ่นโฟม สายวัด กรรไกร มีดคัตเตอร์ เข็มหมุด ไม้ชุนและสเปร์ฉีดน้ำ โดยกกกระจูดและหุ่นโฟม ผู้เรียนจะได้รับทุกคน ส่วนอุปกรณ์อื่นจะใช้ร่วมกัน 4. ผู้ช่วยครูภูมิปัญญาเข้าประจำกลุ่ม กลุ่มล่ะ 1 คน ทำการสาธิตการทำเครื่องจักสานกระจูดให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มดูอย่างใกล้ชิด 5. ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ ทำด้วยตนเอง

		6. ผู้เรียนทำตะกร้ากระจูดสำเร็จคนละ 1 ชิ้น
4	เพื่อให้ผู้เรียนเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนตนเอง และแหล่งอื่น ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร	1. ครูเปิดวีดิทัศน์เรื่องกกกระจูดของพื้นจังหวัดภาคใต้ พร้อมให้ผู้เรียนสังเกตว่าการทำเครื่องจักสานของภาคใต้ มีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร 2. ครูตั้งคำถามผู้เรียนแต่ละกลุ่มเพื่อให้แสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า การทำเครื่องจักสานกระจูดของแต่ละที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้
	เพื่อสรุปความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้	1. ครูภูมิปัญญาสอบถามผู้เรียนแต่ละกลุ่มว่าได้เรียนรู้อะไรจากการฝึกทำเครื่องจักสานกระจูดบ้าง โดยให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มแสดงความคิดเห็น 2. ครูภูมิปัญญาสรุปความรู้ต่างๆให้ผู้เรียน เพื่อย้ำและทบทวน พร้อมทั้งเสริมให้ผู้เรียนบันทึกความรู้ที่ได้รับลงในใบบันทึกความรู้

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. วีดิทัศน์เรื่องการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าพรุ
2. วีดิทัศน์เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด จากรายการกบนอกกะลา
3. ของจริงและการฝึกปฏิบัติ (อุปกรณ์ในการทำเครื่องจักสานกระจูด)
4. ใบบันทึกความรู้

การประเมินผลการเรียนรู้

1. การร่วมทำกิจกรรมของผู้เรียน
2. ชิ้นงาน (ตะกร้ากระจูดขนาดเล็ก)
3. ใบบันทึกความรู้

แผนจัดการเรียนรู้ที่ 3

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 กิจกรรมระดมความคิด

สาระสำคัญ / ความคิดรวบยอด

กิจกรรมระดมความคิดเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยแยกออกเป็นประเด็นต่างๆ คือ การอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่ต้นกำเนิดต้นกกกระจูด การอนุรักษ์การทำเครื่องจักสานกระจูด รวมถึงความคิดต่อยอดอื่นๆ ซึ่งจะช่วยพัฒนาการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานประชาธิปไตย การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการทำงานเป็นทีม
2. เพื่อพัฒนาการระดมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน
3. ผู้เรียนร่วมกันสร้างชิ้นงานเพื่อนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

สาระการเรียนรู้

1. การระดมความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดอย่างสร้างสรรค์
2. การจัดทำชิ้นงานสำหรับนำเสนอแนวคิดของกลุ่ม

ขั้นตอนการทำกิจกรรม

ลำดับ	จุดประสงค์	กิจกรรม
1	เพื่อให้ผู้เรียนร่วมกันระดมความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด	1. ครูประจำกิจกรรมแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3-5 คน (อาจใช้กลุ่มเดิมที่เคยจะไว้แล้ว) แจ้งจุดประสงค์และกิจกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้เรียนทราบ 2. ครูแจกอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วย กระดาษเทาขาว ดินสอ ยางลบ ไม้บรรทัด ดินสอสี ปากกาเคมี กระดาษสีกาว กรรไกร อุปกรณ์ตกแต่งอื่นๆ สำหรับทำชิ้นงานนำเสนอแนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. ครูชี้แจงประเด็นที่ต้องระดมความคิดให้ผู้เรียน

		ทราบและอธิบายวิธีการระดมความคิด ซึ่งดำเนินการดังนี้ - ประเด็นที่ผู้เรียนร่วมกันระดมความคิด คือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ผู้เรียนต้องอนุรักษ์อะไรบ้าง และการอนุรักษ์นั้นจะทำอย่างไร - จดประเด็นที่ครูมอบหมายให้ระดมความคิดลงในกระดาษเอ4 และร่วมกันออกความเห็นร่วมกัน - สรุปความคิดเห็นของกลุ่มออกเป็นข้อๆ เพื่อง่ายต่อการทำชิ้นงานนำเสนอ ซึ่งการนำเสนอ ผู้เรียนสามารถใช้อุปกรณ์ต่างๆที่เตรียมไว้ให้ได้อย่างอิสระ และสร้างสรรค์ตามจินตนาการ 4. หลังจากนั้นจึงให้แต่ละกลุ่มเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้เวลาประมาณ 20 นาที ในขณะเดียวกันครูคอยให้คำแนะนำต่างๆ ตามที่ผู้เรียนซักถาม 5. เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มได้ข้อสรุปของตนเองแล้ว ครูจึงมอบหมายให้ทำชิ้นงานนำเสนอต่อไป
2	ผู้เรียนจัดทำชิ้นงานสำหรับนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน	ผู้เรียนจัดทำชิ้นงานตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
3	สรุปความคิดเห็นที่ได้จากกการทำกิจกรรม	

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. อุปกรณ์ในการทำสื่อสำหรับนำเสนอ เช่น กระดาษ ปากกา สี กาว กรรไกร และอื่นๆ
2. ใบบันทึกความรู้

การประเมินผลการเรียนรู้

1. การร่วมทำกิจกรรมกลุ่ม
2. ใบบันทึกความรู้

แผนจัดการเรียนรู้ที่ 4

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 กิจกรรมนำเสนอและบูรณาการความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สาระสำคัญ / ความคิดรวบยอด

การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและการระดมความคิด เป็นการฝึกประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนโดยตรง ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะ แต่การเรียนรู้นั้นจะเป็นประโยชน์มากขึ้นเมื่อผู้เรียนได้นำความรู้และทักษะนั้นมาเผยแพร่ให้กับผู้อื่นได้รับรู้ เป็นการฝึกทักษะการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้คงอยู่

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดที่เกิดจากการระดมความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ครู สมาชิกชุมชนและเพื่อนๆ ได้รับรู้และแลกเปลี่ยนร่วมกัน
2. เพื่อฝึกผู้เรียนในด้านทักษะการสื่อสารและการรับฟังผู้อื่น

สาระการเรียนรู้

การนำเสนอความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนการทำกิจกรรม

ลำดับ	จุดประสงค์	กิจกรรม
1	เพื่อให้ผู้เรียนทราบจุดประสงค์การทำกิจกรรม นำเสนอความคิด พร้อมทั้งขั้นตอนการทำกิจกรรม	1. ครูชี้แจงจุดประสงค์ให้ผู้เรียนทราบถึงความมุ่งหมายในการทำกิจกรรม ขั้นตอนการทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมในการนำเสนอ 2. ผู้เรียนจับสลากลำดับการนำเสนอ 3. ครูเชิญครูภูมิปัญญา สมาชิกชุมชน และผู้สนใจเข้าร่วมกันการนำเสนอแนวคิดของผู้เรียน ซึ่งกิจกรรมนี้จะเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนมากขึ้น
2	เพื่อให้ผู้เรียนนำเสนอแนวความคิด	ผู้เรียนนำเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามที่กลุ่มได้วางแผนไว้ ครูมอบหมายให้ผู้เรียนกลุ่มรับฟัง จดบันทึกแนวคิด ใจความสำคัญของกลุ่มเพื่อน เพื่อเป็นข้อมูลในการแสดงความคิดเห็น และประเมินการนำเสนอของเพื่อน
3	เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและประเมิน	1. เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอแนวคิดในการ

	การนำเสนอของผู้เรียน	อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสิ้นสุดลง ครูสรุปความรู้ที่ได้แต่ละกลุ่ม พร้อมทั้งเชิญให้ครูภูมิปัญญา ให้ข้อเสนอแนะในด้านของเนื้อหา การนำเสนอ เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้และมุมมองในการอนุรักษ์ให้ผู้เรียน 2. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแต่ละกลุ่ม แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเนื้อหาและการนำเสนอของเพื่อน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
4	เพื่อสรุปผลกิจกรรมนำเสนอแนวคิด	ครูสรุปผลการทำกิจกรรมนำเสนอความคิด และมอบหมายให้ผู้เรียนจดบันทึกความรู้ที่ได้รับ ลงในใบบันทึกความรู้

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. ชิ้นงานนำเสนอแนวความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. การนำเสนอแนวความคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้เรียน

การประเมินผลการเรียนรู้

1. การนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความครบถ้วน ถูกต้องและสร้างสรรค์

2. การร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน ต่อการนำเสนอ เนื้อหาและสิ่งที่ได้จากการรับฟังแนวคิดของเพื่อน

แผนจัดการเรียนรู้ที่ 5

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

สาระสำคัญ / ความคิดรวบยอด

เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งจากครูประจำกิจกรรม ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชน รวมถึงการทำกิจกรรมร่วมกัน จนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้นั้นควรได้รับการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เอกสารหรือสื่อรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ อ้างอิงเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชนให้กับผู้สนใจศึกษาต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ผู้เรียนสามารถจัดทำเอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องต่างๆของชุมชนตนเองได้
2. ผู้เรียนสามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชุมชนได้

สาระการเรียนรู้

1. การจัดทำเอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน อ.แกลง จ.ระยอง
2. การถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดสู่ชุมชน ผ่านกิจกรรมต่างๆ

ขั้นตอนการทำกิจกรรม

กิจกรรมเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การจัดทำเอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรม การจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดขึ้นหลังจากผู้เรียนได้นำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสรุปความคิดเห็นร่วมกันทั้งจากของผู้เรียน ครูภูมิปัญญา และชุมชน เกิดเป็นองค์ความรู้ร่วมกัน ครูประจำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญา มีบทบาทในการจัดทำเอกสารนี้ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการคือ

1) สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด โดยการสรุปนี้ผู้เรียนสามารถช่วยครูเตรียมข้อมูล เช่น เนื้อหาที่ได้จากการใบบันทึกความรู้ของผู้เรียน ภาพถ่าย
2) จัดพิมพ์เป็นเอกสารความรู้ ซึ่งในการพิมพ์ครูอาจมอบหมายให้ผู้เรียนช่วยกันจัดพิมพ์ข้อมูลในหัวข้อต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ขั้นตอนการทำ แนวทางในการอนุรักษ์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำเอกสาร และฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยี

3) ได้เอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่พร้อมนำไปเผยแพร่ต่อไป โดยการเผยแพร่สามารถทำได้ผ่านทางห้องสมุดของโรงเรียน แหล่งเรียนรู้ของชุมชน เผยแพร่ผ่านทางอินเตอร์เน็ต เป็นต้น

กิจกรรมถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมความร่วมมือของชุมชนและโรงเรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งอาจจัดในรูปแบบกิจกรรม

1) **กิจกรรมพี่สอนน้อง** โดยให้ผู้เรียนที่ผ่านกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนรุ่นน้อง โดยมีครูคอยทำหน้าที่สนับสนุนและเพิ่มเติมในส่วนที่ขาด เพื่อฝึกให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง เตรียมผู้เรียนให้มีทักษะการสื่อสารที่ดี มีขั้นตอนการทำกิจกรรมดังนี้
   2.1 ครูจัดกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามที่โรงเรียนกำหนดวันเวลาไว้
   2.2 ครูจัดช่วงเวลาให้ผู้เรียนรุ่นพี่ มาถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนรุ่นน้องฟัง ซึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 10-20 นาที อาจมีสื่อประกอบ เช่น แผนภาพ ของจริง เป็นต้น
   2.3 ครูสอบถามผู้เรียนรุ่นน้องเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากรุ่นพี่ พร้อมทั้งให้ช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับ

2) **กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย** เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้แก่คณะศึกษาดูงาน หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาศึกษากับแหล่งความรู้ของชุมชน โดยมีขั้นตอนการทำกิจกรรมดังนี้
   2.1 ครูคัดเลือกผู้เรียนเพื่อทำหน้าที่ในการเป็นมัคคุเทศก์น้อย ควรเป็นผู้เรียนที่มีทักษะการสื่อการที่ดี กล้าแสดงออก และฝึกการพูดนำเสนอต่อหน้าผู้ฟัง เพื่อเป็นการเตรียมตัวก่อนการทำหน้าที่จริง
   2.2 ครูประสานงานกับแหล่งเรียนรู้ กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ในการพาผู้เรียนปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์น้อยตามวันและเวลาที่กำหนด เพื่อไม่ให้กระทบกับการเรียนของผู้เรียนและการทำกิจกรรมของกลุ่มจักสาน
   2.3 ครูเตรียมบัตรประตัวมัคคุเทศก์น้อย ที่แสดงชื่อนามสกุล และภาพถ่าย เพื่อห้อยคอแสดงหน้าที่ของผู้เรียนให้ผู้เข้าศึกษาดูงานทราบ
   2.4 เมื่อถึงเวลาที่กำหนด มัคคุเทศก์น้อยถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานกระจูด ของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ในประเด็นต่างๆ คือ ความเป็นมาของการทำ

เครื่องจักสานกระจูดของชุมชน อุปกรณ์และขั้นตอนการทำ ข้อดีที่ได้จากการทำเครื่องจักสานกระจูด และแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน โดยขณะที่ทำหน้าที่ ครูภูมิปัญญาคอยให้ข้อมูลเพิ่มเติม

2.5 หลังเสร็จกิจกรรม มัคคุเทศก์น้อยแจกแบบประเมิน เพื่อขอรับการประเมินและข้อเสนอแนะจากคณะศึกษาดูงาน เพื่อนำมาพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

2.6 ครู ครูภูมิปัญญาและผู้เรียน ร่วมกันสรุปความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย เช่น ข้อดีและข้อปรับปรุงที่เกิดขึ้น สิ่งที่ได้จากการปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์น้อย เป็นต้น

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. เอกสารความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด
2. กิจกรรมพี่สอนน้อง
3. กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย

ใบงานที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของฉัน

ชื่อ..... นามสกุล..... เลขที่..... ชั้น.....

คำชี้แจง : ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1.ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง

.....

.....

.....

.....

2. ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณค่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. จงยกตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง

.....

.....

.....

.....

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน นักเรียนชอบหรือสนใจภูมิปัญญาใดมากที่สุด และเพราะอะไรจึงชอบภูมิปัญญานั้น

.....

.....

.....

.....

ใบงานที่ 2 การทำเครื่องจักสานกระจูด

ชื่อ..... นามสกุล..... เลขที่..... ชั้น.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. กระจูด สามารถขึ้นเองได้ตามธรรมชาติในพื้นที่ลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในประเทศไทย พบกระจูดในพื้นที่จังหวัดใดบ้าง

.....

.....

3. การทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน มีหลักฐานปรากฏในนิราศเรื่องใด ใครเป็นผู้แต่ง

.....

4. จงเขียนกลอนนิราศช่วงที่กล่าวถึงการเสื่อกระจูดในชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานกระจูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. จงอธิบายขั้นตอนในการทำเครื่องจักสานกระจูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. คุณค่าหรือประโยชน์ที่นักเรียนได้รับจากการฝึกทำเครื่องจักสานกระจูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

เอกสารประกอบการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

ตามกระบวนการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล

คู่มือการเรียนรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเรา
ตามแนวการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ โมเดล

การทำเครื่องจักสานกระจูด

ชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน

ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

พัฒนาโดยนายสัญญา จงจิตร นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงรักษาความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานให้คงอยู่ เพราะหากไม่มีการเรียนรู้ ภูมิปัญญานั้นย่อมสูญหายไปพร้อมกับกาลเวลา ซึ่งน่าเสียดาย คู่มือการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด ของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสำหรับครูและนักเรียนใช้ประกอบการทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยเนื้อหา ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ภูมิปัญญา การทำเครื่องจักสานกระจูด และความรู้ด้านพฤกษศาสตร์ของกกกระจูด ซึ่งมีภาพประกอบสวยงาม เนื้อหากระชับเข้าใจง่าย

ผู้จัดทำหวังว่า คู่มือฉบับนี้จะมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจ เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ผู้จัดทำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คืออะไร?

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ วิธีการหรือแนวคิดของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ยาตายาย ญาติพี่น้อง และผู้มีความรู้ในหมู่บ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านเองที่สร้างจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนในท้องถิ่นนั้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนและธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างรับปรุงแก้ไข และพัฒนาให้เข้ากับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนแต่ละท้องถิ่น แล้วสั่งสมสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวบ้านทำเครื่องจักสานกระจูด เพื่อเป็นของใช้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรมไทย

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งแวดล้อมเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของคน ชุมชนและสังคม
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้เรื่องต่างๆ
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะหรือเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญามีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม
8. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยให้เกิดความเข้าใจและความรักในชุมชนบ้านเกิดของตนเอง และสามารถสร้างรายได้ให้ตนเองได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตรงกับภาษาอังกฤษ คือ

wisdom

ทำไมต้องภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเอง

1. เพื่อรวบรวม ค้นหา และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง
2. เพื่อเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้อื่นๆ สร้างเป็นความรู้ใหม่ๆ
3. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนตนเอง จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. เพื่อสืบทอด และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นวิธีการต่างๆให้สังคมรู้จัก

เด็กๆเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูดกับคุณยาย

เด็กๆช่วยกันแสดงความคิดเห็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เพื่อนๆคิดว่า หากเราไม่ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเกิดอะไรขึ้นกับความรู้นี้ละ

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เด็กๆรู้ไหมครับว่า การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คืออะไรครับ แล้วเรามีวิธีการอนุรักษ์อย่างไรบ้าง ช่วยกันหาคำตอบนะครับ

การอนุรักษ์ หมายถึง การทำให้คงอยู่ใกล้เคียงกับของเดิมมากที่สุด หรือสามารถใช้งานได้นาน ซึ่งสิ่งที่รักษานั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่าต่อชีวิตของมนุษย์ เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการรักษาให้ภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน ยังคงอยู่ และต่อไปยังคนรุ่นหลังด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การศึกษาเรียนรู้ การทำกิจกรรมสืบทอด การฝึกทำ เป็นต้น

การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียน

ความรู้เกี่ยวกับ “กกกระจูด”

กระจูดเป็นพืชตระกูลเดียวกับ “กก” (Sedge) เจริญเติบโตง่าย และแพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว พบมากแถบภาคตะวันออก ซึ่งได้แก่ จังหวัดระยองและภาคใต้ของประเทศไทย คือ จังหวัดนราธิวาส นครศรีธรรมราช พัทลุง

ลำต้นของกระจูดมีลักษณะกลมกลวง มีข้อปล้องภายในคล้ายลำไผ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1/8 – 5/16 นิ้ว ความสูงประมาณ 1 – 3 เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเผ่าพันธุ์และสภาพแวดล้อมในพื้นที่บึงสำนักใหญ่ ลำต้นของกระจูดจะสูงประมาณ 2-3 เมตร เนื่องจากมีน้ำมาก มีความอุดมสมบูรณ์สูง และมีการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ต้นกระจูดของระยอง มีคุณภาพ นำมาใช้ประโยชน์ดี

ต้นกระจูด ชอบขึ้นในที่ ๆ มีน้ำขังอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะบริเวณริมทะเลสาบ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีลักษณะเป็นดินโคลน ซึ่งเรียกว่า “พรุ” หรือชาวพื้นเมืองทางภาคใต้เรียกว่า “โพระ” ส่วนในพื้นที่ระยอง พบมาในบึงสำนักใหญ่ พื้นที่กว่า 3,000 ไร่ นอกจากนี้เกษตรกร ยังสามารถนำกระจูดมาเพาะขยายพันธุ์ได้ โดยระยะเวลาประมาณ 3 ปี ต้นกระจูดจึงจะโตได้ขนาดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ คือ ลำต้นยาวไม่ต่ำกว่า 1 เมตร เมื่อถอนต้นกระจูดไปแล้วหน่อก็จะแตกต้นใหม่ขึ้นมาแทนที่หมุนเวียนกันไป

ต้นกกกระจูดขึ้นเองตามธรรมชาติในบึงสำนักใหญ่

ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands)

พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายความถึง ที่ลุ่ม ที่ราบลุ่ม ที่ลุ่มชื้นแฉะ พรุ แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวรและชั่วครั้งชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและน้ำไหล ทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม รวมไปถึง ที่ชายฝั่งทะเลและที่ในทะเล ในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึกของระดับน้ำ ไม่เกิน 6 เมตร

พื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าและความสำคัญอย่างไร

พื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นระบบนิเวศที่มีบทบาทหน้าที่ ตลอดจนคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์ ทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ คุณประโยชน์ที่พึงมี พึงได้รับจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่

1. เป็นแหล่งน้ำ ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ที่คน พืช และสัตว์ เข้าไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรงหรือนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ
2. เป็นแหล่งกักเก็บน้ำ ป้องกันน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่ง ป้องกันทะเลกัดเซาะชายฝั่ง
3. มีทรัพยากรหลากหลายให้ใช้ประโยชน์ เช่น สัตว์น้ำ ต้นไม้ น้ำ เป็นต้น
4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน

บึงสำนักใหญ่ พื้นที่ชุ่มน้ำในเขต ต.ชากพง อ.แกลง จ.ระยอง

การทำเครื่องจักสานกระจูด

จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ บึงสำนักใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 3,871 ไร่ นับว่าเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพของชุมชนโดยรอบ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติแห่งนี้เป็นแหล่งวัตถุดิบ คือ “กกหรือกระจูด” ซึ่งชาวบ้านหมู่บ้านมาบเหลาชะโอนได้นำพืชชนิดนี้ มาใช้ประโยชน์เพื่อทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนมากว่า 200 ปี มาแล้ว เช่น เสื่อ กระสอบสำหรับใส่ผลผลิตทางการเกษตร หรือเป็นภาชนะใส่เกลือ เป็นต้น และรู้จักกันมากในภาคตะวันออกของประเทศไทย มีตำนานเล่าขานจากอดีต ถึงวิถีชีวิตการทำมาหากิน และสร้างรายได้ให้ชาวบ้านอำเภอแกลง ไว้ว่า

“ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด
ถึงบ้านแกลงลัดบ้านไปย่านกลาง
แต่ปากพลอดมือสอดขยุกขยิก
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร
เลียบลีลาศขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
จนมือหงิกงอแงไม่แบได้
เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่เว้นคน”

เด็กๆ ลองฝึกท่องบทกลอนนี้กันหน่อยนะครับ จะได้จำประวัติการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนได้ครับ

การทำเครื่องจักสานกระจูด

กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 คุลาคม 2545 มีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ส่งเสริมการมีงานทำและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ของกลุ่มผู้สูงวัย รวมทั้งใช้วัตถุดิบที่มีในชุมชนมาสร้างประโยชน์ สร้างมูลค่าเพิ่ม

ปัจจุบัน เครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ สร้างรายได้และความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน และช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่สืบไป

กลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน มีแนวคิดในการพัฒนาบ้านเกิดตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

การทำเครื่องจักสานกระจูด

อุปกรณ์การทำเครื่องจักสานกระจูด

1. เส้นกระจูด 2. หุ่นโฟม 3. เข็มหมุด
4. สายวัด 5. ไม้ชุน 6. กรรไกร
7. มีด 8. กระบอกฉีดน้ำ

ขั้นตอนการทำเครื่อจักสานกระจูด

1. ตัดต้นกระจูดจากบึงสำนักใหญ่ขนาดต้นยาวประมาณ 2-3 เมตรขึ้นไป นำมาคัดแยกขนาดตามความต้องการ จะได้ความยาว 5 ขนาด
2. เตรียมดินนวลผสมน้ำ เพื่อนำมาคลุกกับเส้นกระจูดสด ทำให้กระจูดเหนียวและนิ่ม
3. นำเส้นกระจูดที่คัดแยกขนาดแล้ว มาคลุกกับดินนวลจนทั่ว ตากแดดจนแห้งสนิท เก็บไว้ในที่แห้ง
4. เมื่อต้องการนำมาทำเครื่องจักสาน ต้องล้างดินนวลออกให้หมด ตากแดดให้แห้ง ทำให้เส้นแบน ด้วยการรีดให้แบนด้วยท่อซีเมนต์ขนาดใหญ่แล้วจึงนำเส้นกระจูดไปย้อมสีตามความต้องการ (การย้อมสามารถทำได้ทั้งการย้อมเส้นแล้วนำไปสาน หรือสานเสร็จแล้ว จึงนำมาย้อมสี)
5. ทำการสานเป็นเครื่องใช้แบบต่างๆ ตามความต้องการ
6. นำไปทากาวลาเท็กผสมน้ำ เพื่อเพิ่มความแข็งแรง ตากแดดให้แห้ง
7. ตรวจสอบคุณภาพ พร้อมส่งจำหน่าย

กิจกรรมเสริมทักษะ

กิจกรรมที่ 1 การระดมความคิดสะกิดใจนักอนุรักษ์ เพื่อนๆ ช่วยกันคิดหน่อยนะครับ ว่าเราจะมีวิธีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราให้อยู่นานๆได้อย่างไรบ้าง ช่วยกันกลุ่มละ 3-5 คน อย่าลืมบันทึกข้อมูลด้วยนะครับ

กิจกรรมที่ 2 ทำชิ้นงานนำเสนอความคิด เพื่อนนำความรู้ที่ได้จากการระดมความคิด มาสรุปเป็นชิ้นงานนำเสนอ อาจทำเป็นแผนภาพ ป้ายนิทรรศการ หรือ การแสดงก็ได้นะคะ ตามจินตนาการ

กิจกรรมที่ 3 นำเสนอความคิดให้คนอื่นได้รู้ หลังจากเพื่อนๆได้ทำชิ้นงานนำเสนอแล้ว ก็ถึงเวลาโชว์ให้เพื่อน ครูและผู้ใหญ่ในชุมชนได้ฟังกันค่ะ จะได้ฝึกความกล้าแสดงออก และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันด้วยค่ะ รับรองว่า เพื่อนๆจะได้ความรู้เยอะแน่นอน

ใบบันทึกความรู้

หลังจากทำกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแล้ว เรามาช่วยกันบันทึกความรู้ที่ได้รับกันนะครับ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ลักษะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณค่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบบันทึกความรู้

หลังจากฝึกทำเครื่องจักสานกระจูดกันมาแล้ว เรามาช่วยกันบันทึกความรู้ที่ได้รับกันนะครับ

1. กกกระจูด สามารถขึ้นเองตามธรรมชาติในพื้นที่ที่มีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในประเทศไทย นักเรียนสามารถพบกกกระจูดได้ในจังหวัดใดบ้าง

.....

.....

.....

3. การทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชนบ้านมาบเหลาชะโอน มีความเป็นมายาวนาน ดังปรากฏหลักฐานในนิราศเรื่องใด ใครเป็นผู้แต่ง

.....

.....

4. จงเขียนนิราศช่วงที่กล่าวถึงการทำเครื่องจักสานกระจูดของชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบบันทึกความรู้

หลังจากฝึกทำเครื่องจักสานกระจูดกันมาแล้ว เรามาช่วยกันบันทึกความรู้ที่ได้รับกันนะครับ

5. อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานกระจูดมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. จงอธิบายขั้นตอนการทำเครื่องจักสานกระจูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบบันทึกความรู้

นักเรียนได้รับความรู้ ได้รับประโยชน์อะไรบ้าง จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ความประทับจากการทำกิจกรรมเรียนรู้การทำเครื่องจักสานกระจูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบบันทึกความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำเครื่องจักสานกระจูดเกี่ยวข้องกับความรู้ด้านต่างๆ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไร ช่วยกันตอบคำถามหน่อยนะครับ

ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
ด้านศิลปวัฒนธรรม	**ด้านสิ่งแวดล้อม**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

ภาคผนวก ค

ภาพการทดลองนำร่อง

กระบวนการจัดการเรียนรู้แอลไซส์ เลิร์นนิ่ง โมเดล

ภาพที่ 1 บึงสำนักใหญ่ และต้นกกกระจูด

ภาพที่2 ที่ทำการกลุ่มจักสานกระจูดบ้านมาบเหลาชะโอน และ ผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 3 โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

ภาพที่ 4 ภาพขณะทำกิจกรรม ณ โรงเรียนบ้านมาบเหลาชะโอน

ภาพที่ 5 ภาพขณะทำกิจกรรม ณ กลุ่มจักสานกระจูดมาบเหลาชะโอน

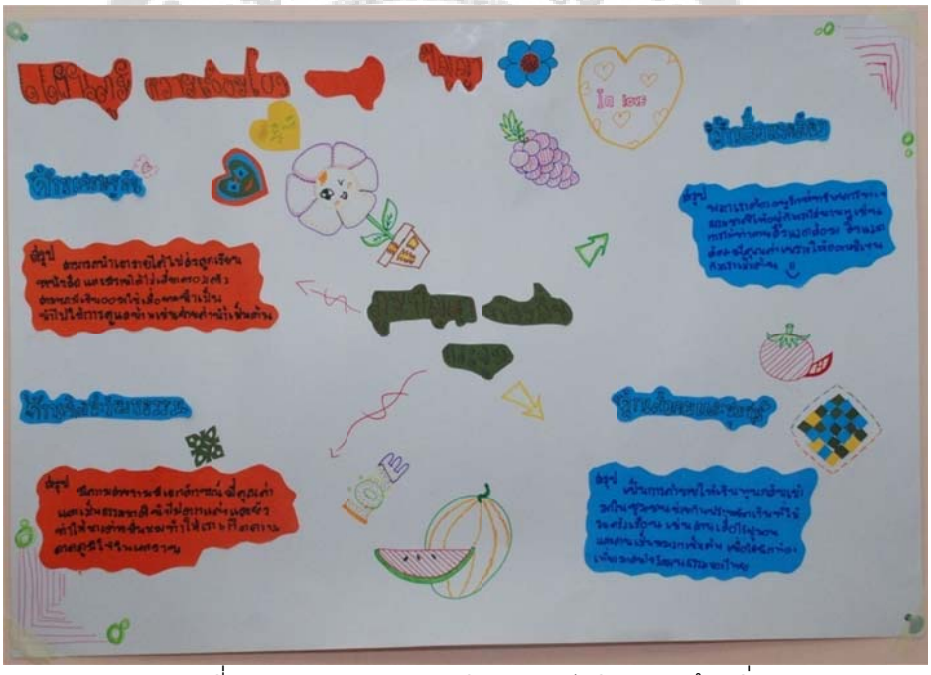
ภาพที่ 6 ภาพขณะทำกิจกรรม ทำชิ้นงานและนำเสนอแนวคิดอนุรักษ์

ภาพที่ 7 แผนภาพแสดงแนวคิดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาพที่ 8 แผนภาพแสดงแนวคิดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายสัญญา จงจิตร
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2527
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 4 หมู่ที่ 3 บ้านวังสำโรง ต.ดอนแสลบ อ.ห้วยกระเจา จ.กาญจนบุรี
สถานที่พัก	คณะ 8 วัดอนงคารามวรวิหาร แขวงสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	นักวิชาการโสตทัศนศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักสื่อและเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2540	ประถมศึกษา จากโรงเรียนชุมชนบึงบา จ.ปทุมธานี
พ.ศ. 2543	มัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนหนองเสือวิทยาคม จ.ปทุมธานี
พ.ศ. 2546	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2550	การศึกษาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2556	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ